

Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn?

*Studie av tidlig omsorg og skoleatferd i Kilimanjaroregionen
Tanzania*

Inger Myklebust

Hovedfagsoppgave i sosialantropologi

UNIVERSITETET I OSLO

28/2-2007

Innhold

INNHOOLD:

<u>Kapittel 1: Innledning</u>	5
Valg av tema og problemstilling.....	5
Under hvilke innflytelser lever foreldre og barn i Kilimanjaroregionen?.....	6
Religioner i området.....	6
Praksis som innfall til temaet	7
Økologiske rammer for foreldre og barn.....	7
Bostruktur.....	8
Økonomisk grunnlag.....	9
Sosiolpolitisk kontekst.....	11
Økologisk innflytelse på foreldre og barn.....	11
Fremmedkulturell påvirkning.....	12
Anvendt kunnskap i samfunnet.....	13
Observerbare handlingsmønstre knyttet til barneomsorgspraksis.....	14
Oppsummering.....	16
<u>Kapittel 2 Montessoripedagogikk</u>	18
Montessoriskolen, arena for observasjon.....	18
Montessoripedagogikkens grunnlegger.....	18
Kjennetegn ved montessoripedagogikk.....	18
Montessoripedagogikk ulike steder i verden.....	19
Adferdsregler i rommet.....	19
Undervisningsmateriellet.....	20
Pedagogikkens grunnprinsipper.....	20
Observasjon.....	20
Stimulering.....	21
Lærerrollen.....	21
Oppsummering.....	22
<u>Kapittel 3: Teoretiske og empiriske bidrag til spedbarnforskningen</u>	23
Hvorfor psykologisk forskning.....	23
Kort redegjørelse for sentrale funn.....	24
Protokonversasjonen.....	24
Spedbarns evne til imitasjon.....	25
Moral og samspill.....	26
”Learning by altersentric participation”.....	28
Tilknytning til omsorgsgiver.....	30
Nyere biologisk forskning.....	31
Hvordan belyse oppgavens tema.....	31
Oppsummering.....	31
<u>Kapittel 4: Metode</u>	33
Etablering av nettverk.....	33
Intervju som første inngang til målgruppen.....	35
Hjemmebesøk i hushold.....	35
Observasjon ved Montessoriskoler.....	37

Oversikt over observasjonssteder.....	37
Deltagende observasjon som montessorilærer.....	38
Deltagende observasjon i dagliglivet og dens ulike fasetter.....	39
Punktobservasjoner.....	41
Punktobservasjoner av små barns tilstedeværelse.....	41
Problemstillinger knyttet til bruk av tolk.....	42
Tilhørighet på godt og vondt.....	44
Dyrking av evnen til resonans.....	45
Oppsummering.....	45
<u>Kapittel 5: Omsorgspraksis av barn mellom null og tre år.....</u>	46
Mors omsorg av barn.....	48
Grunner til at folk får barn.....	49
Mors oppgaver i første del av barseltiden.....	50
Husholdenes størrelse	52
Hjelp til omsorg.....	52
Et eksempel på ren glede ved å ha barn.....	54
Mulige omsorgspersoner.....	54
Far som omsorgsperson.....	56
Søskens bidrag i omsorg.....	57
Når mønsteret brytes.....	58
Slik var folks bolig.....	59
Viktigste omsorgsperson.....	61
Ammepraksis.....	61
Ammepraksis i de tre kvinnegruppene.....	61
Annen ernæring.....	64
Ammerespons sett i relasjon til Bowlbys tilknytningsteori.....	64
Barnestell.....	65
Kroppskontakt på ulike måter.....	65
Spedbarnet holdes på forskjellige måter.....	66
Disse får holde barnet.....	66
Tilsyn av det spedbarnet.....	69
Erindringer om å ha blitt båret.....	69
Bæring som en del av sosialiseringen.....	69
Alder for å bli båret.....	71
Bæring på rygg.....	71
Utstyr for bæring.....	72
Slik kommer barnet på ryggen.....	73
Hovedgrunn til å bære barn på rygg.....	74
Bevegelsesradius første leveår.....	74
Forskjeller og likheter i hvor barn bringesbæremønster.....	75
Hva er butikk/marked.....	76
Helsesjekk ved klinikk eller sykehus.....	77
Forklaring på kirkegang.....	77
Samlede erfaringer knyttet til små barns bevegelsesradius.....	78
Bruk av helsevesenet.....	79
Omsorg knyttet til søvn.....	80
Sosialt sovemønster i Kiwakukkigruppen.....	80
Sosialt sovemønster i K.C.M.C-gruppen.....	81

Sosialt sovemønster i fjell-landsbyen.....	82
Ulikheter i Kiwakukkigruppen og landsbyen.....	82
Samsoving, regel eller plassmangel?.....	83
Omsorg sett i lys av Bowlbys tilknytningsteori.....	84
Oppsummering av sosialt sovemønster.....	85
Mtambikoritualet.....	85
Kunnskaper som ønskes overført til barnet.....	88
Bæring på rygg, sosiale fordeler og ulemper.....	90
<u>Kapittel 6: Barnet i montessoriskolen</u>	93
Studie av barn i montessoriskole.....	93
Fellestrekk fra tre forskjellige skoler.....	93
Høflighet.....	94
Gruppeundervisning.....	94
Grace and courtesy.....	95
Arbeid med montessorimateriell.....	95
Observasjoner over en måneds tid i landsbyen.....	96
Førsteintrykk fra en dag i montessoriskolen.....	96
Tilsyn i friminuttet.....	97
Observasjoner litt senere.....	98
Observasjoner etter tre uker.....	98
Innføring av alderstilpasset utstyr.....	98
Resultat av forsøket.....	98
Aldershierarkiets innvirkning på faglig aktivitet.....	101
Skolebarnas ernæring.....	102
Foreldreopplutningen.....	103
Hva svarer folk?.....	106
Fysiske markeringer overfor barn.....	109
Forståelse av hensiktsmessig klassestørrelse.....	111
Noen personlige betraktninger jeg gjør meg.....	112
Oppsummering.....	113
<u>Kapittel 7: Skoleatferd etter tett omsorg</u>	114
Dette uttaler mødrene at de gjør med sine barn.....	115
Det kan jeg bekrefte som observatør.....	115
Hvordan kan spedbarnforskningen belyse observasjonen.....	117
Denne skoleatferden kan jeg observere.....	119
Reaksjon på nytt materiell.....	122
Relasjonen mellom lærer og elev.....	123
Aldershierarkiet, styrker og svakheter.....	125
Oppsummering.....	126

SAMMENDRAG

Gir tett omsorg i hjemmet et oppmerksomt barn på skolen senere? Jeg velger meg

Kilimanjaro-regionen i Tanzania for å utforske dette nærmere. I forveien vet jeg at de har praksis med blant annet å bære barna sine på rygg, siden kroppslig praksis med barn mellom 0 og 3 år inngår i det jeg vil undersøke nærmere.

Metodisk velger jeg først å intervju en rekke kvinner om deres omsorgspraksis for å se om det er mulig å fange opp noen enhetlige mønstre som strekker seg over flere generasjoner.

Deretter velger jeg å besøke familier med barn hjemme i husholdene for å sammenlikne kvinnenes verbale utsagn med praksis jeg selv kan observere.

I samme periode gjør jeg observasjoner av det som foregår i klasserommene på tre forskjellige montessoriskoler i området. Det som interesserer meg i klasserommet er barnas evne til konsentrert oppmerksomhet både under lærernes leksjoner og under fordypning i eget arbeid. Siden det er vanskelig å begrunne sammenhengen mellom omsorgspraksis i hjemmet og senere skoleatferd, velger jeg etter at jeg selv har vurdert funnene mine å støtte meg på sentrale trekk ved de senere års spedbarnforskning.

Studien blir farget av at jeg er avhengig av å bruke tolk for å kunne gjennomføre en del av intervjuene. Dermed blir måtene jeg får svarene på farget av min vestlige bakgrunn og av formidlingen via det engelske språket.

Men når disse forbeholdene er tatt, går det likevel an å si at de landsbykvinner og barn og de Montessori-skoler jeg tegner bilder av fra Kilimanjaro-regionen fremstår med pregnante og særpregete trekk som skiller dem fra oppvekst- og skolemiljøer i Norge.

TAKK

Mange har støttet den møysommelige tilblivelsen av denne studien.

Faglig har professor emeritus Stein Bråten, med sin begeistring for fagfeltet og solide oppdaterte kunnskaper innen intersubjektiv kommunikasjon, vært en utrolig inspirasjonskilde. Han har ledet meg til det mest sentrale i nyere spedbarnforskning, og i tillegg velvillig lest deler av manuset mitt og kommet med nyttig kritikk.

Veileder Mari Rysst Heilmann har med sin egen forskning og brede erfaring i feltet foreldreveiledning, ledet meg til nyttig litteratur og til stadighet minnet meg om at hovedoppgaven ikke er stedet for agitasjon. Til slutt tok jeg poenget. Takk!

Takk også til professor Aud Talle på Sosialantropologisk Institutt som sjenerøst delte av sitt kontaktnett slik at det ble mulig å gjennomføre feltarbeidet i Øst-Afrika nærmere bestemt i Kilimanjaregionen. En vennlig hilsen også til Harald Beyer Broch ved instituttet som i startfasen tillitsfullt lånte bort sine egne eksemplarer av egne og andres studier av barndom.

Gunnar og Ann Sofie Norlén som tok meg inn i sin krets og ledet meg til lokale innfødte kapasiteter i Kilimanjaregionen sender jeg også en vennlig tanke.

Ved Kilimanjaro Christian Medical Centre vil jeg takke kvinnene Dr. Manongi som åpnet dører for meg slik at jeg kunne nyttegjøre meg kunnskapsrike mennesker, og kontorfasiliteter. Gloria, du var et viktig mellomledd som ledet meg til nyttige informanter. Og sykepleierne Mama Minja og Stella Mwampeta dere la til rette for en kontorplass slik at jeg kom hjemmefra og skulle unngå som du sa Stella, å tråle frem og tilbake til kjøleskapet. Var du synsk?

Montessorilærerne som viste meg tillit og lot meg observere vet hvem de er. Takk alle sammen!

På den økonomiske siden hadde Lærerforbundet et stipend tilgjengelig som bidro til selve finansieringen. Min mor som i tillegg til å presentere meg for 60-årenes mest fargerike reiseskildringer, åpnet vinduene til verden og lærte meg praktisk husmorøkonomi. Begge perspektiv har forberedt meg på en verden forskjellig fra min egen. Takk!

At reisen så langt utover i verden også skulle innebære en uventet lang indre reise, kom overraskende. Derfor takk til Anne, Gunn, Hege, Kjersti, Mette og Vibeke i meditasjonsgruppen som åpent og engasjert var med meg i den til tider svært følsomme indre reisen.

Takk også til samboer Aziz, din umiddelbare hjertelighet, og velsmakende kaffe, plassert diskret på arbeidspulten, støttet meg gjennom innspurten, og minnet meg om at lure tanker er vel og bra, men intet slår hjerteligheten.

Oslo 25. februar 2007

Prolog: Forsøk på fenomenologisk beskrivelse ut fra observasjoner

Landsbyen sett fra en mors rygg

En morgenstund midt i januar 2003

- Det er godt å kjenne duften av mor. Når de går vugger det så fint, og barnet er spent på hvor de skal. Mors bæresjal er rent og lukter av soltørking, barnet følger den sorte streken i stoffet til den blir borte under mors arm. Den gule fargeklatten på stoffet likner en høne. Når barnet ser opp er det grønt av blader og blå himmel i mellom. Jiiii, jiiii- noen skriker, noen er redd. Mange store barn, den lille må se den andre veien. Det strekker nakken så langt det kan. Et tre står i veien, heldigvis mor beveger seg litt til. Tre store menn og en gris. Det er tau rundt foten til grisen, den er redd. Jiiii, jiiii! Den skriker høyt! Mannen har kniv, han skjærer på hodet. Grisen er veldig redd. Barna ser på, de er ikke redde. Mennene er sterke. Det går hull på hodet, noe rødt kommer ut. Grisen spreller med beina, så blir den stille. Mor beveger seg igjen. Plutselig så ble barnet sultent. Det gir fra seg et grynt, ...Der er mors arm, hun visste hva barnet ønsket ville. Varm melk, og så godt å kjenne på, mykt. Mor smiler og rører ved den lille hånden. En solstråle faller på mors bryst.

En formiddagsstund i februar.

Mor har kurven på hodet. Barnet kan se stripene i kurven. Det lar blikket dvele på dem en stund, men så trenger hodet en hvil. Der er kvinnene og et annet barn maken til meg. De har store kopper, men ingen hank, blå, røde gule. De prater. En mann sitter også der, han er lei seg. Mor og barn skal nok til butikken. Mon tro om det sitter noen på de store trappene lenger ned. Ja, mange kvinner og noen barn som kan gå. Musikken er fin, den svinger med slik mor går. Trappen er høyt opp, nesten like høyt som trærne. Ja, de skal til butikken. Og der er hundene. De er tynne, men de ser snille ut. Men hva er det som bråker sånn, som mange spann som velter på en gang. Barnet må se hva det er. Ha, en bil, en lastebil, støv i nesen. Nå

stopper den. Tre store menn står på bilen. En ung mann bærer en bananklase, løfter den opp på planet. En mann strekker ut armen og hjelper en dame på. Hun har handlekurv. Den er tom. Nå bråker det igjen. Mor går langsommere. Blått over alt, blåe skjørt, nesten like, noen lange, noen korte, skitne, rene. Store barn, alle skal samme vei. Bukser, beige, noen har hull, noen er store, tynne bein, store sko, gutter. Mange gutter, gutter sammen, gutter alene. To som leier hverandre, en liten og en stor.

Mor kjøper såpe, mel og sukker. Kvinnen i luken måler opp med en skål. Barnet kan se alt. En annen kvinne kommer også. - Chikamo, sier mor, og den andre svarer maharaba. Barnet kan merke at mor smiler. Den andre kvinnen smiler også. Hun ser barnet, og den lille ser henne. Men så gjemmer barnet seg litt. Nå har mor rygget bakover. Det henger noe på en krok, det er kjøtt. Det er to bein og det er stort. En gammel kvinne kjøper noen biter av kjøttet. Mannen som selger det skjærer av noen biter med en skarp kniv og legger det på en dyp skål som henger før han legger det i en sort pose.

En stor hvit bil stopper. Mannen som snakker i kirken kommer ut. Nå har han ikke hvit kappe, men grønnrutet skjorte og lange bukser og sorte sko. Han bærer store kasser med flasker. De kommer fra bilen hans bak, der er det dør. Kvinnen i butikken smiler og sier noe. Mannen er også glad, han har store armer. Inni bilen er det flere mennesker, de er på vei ut de også, men de skal ikke samme sted som flaskene. De snakker til mannen som hører til i kirken, og så går de. Barnet strekker hodet så langt det kan, men vips så er de helt borte. Nå ble det visst litt trett. Og mor snakker med noen....

Brrrrrr.Brrrrrr. Nå som barnet sover så godt. Hva kan det være? Alt kommer fra et sted, et stort hus. Det er dør, men inn i døren er det mørkt. Mor gir fra seg en pose med mais, hele gule korn. På en seng utenfor, en seng som man kan se gjennom, ligger det mais. Noen leker med maisen, de kjenner på den og stryker den frem og tilbake. Noen kvinner står utenfor et lite hus. Men ingen bor der. Når kvinnen med det blå og hvite forkleet åpner døren kan barnet

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

se brød, mange brød. Brødene utenfor er hvite, de har ikke vært i huset ennå. Alle brødene som er i små bokser blir tatt ut. Plutselig når vinden nesen til barnet, det dufter godt! Alle smiler og det strømmer ord ut av dem. Mor liker å være her og barnet liker å være med mor. På veggen der beveger det seg et lite dyr. Den går veldig fort, så stopper den, løfter hodet som om den lytter til noe, så løper den igjen. Barnet tror den er snill. Ingen er redd for den. Nå ble visst barnet litt trett igjen, og ingen ser det akkurat nå....

KAPITTEL 1: INNLEDNING

Valg av tema og problemstilling

Hovedspørsmålet mitt er: Påvirker tett omsorg av barn mellom 0-3 år skoleatferden deres når de er mellom 3 og 7 år. Jeg velger meg Kilimanjaroregionen i Tanzania fordi det er et av områdene i verden hvor jeg vet at de blant annet praktiserer å bære barna på rygg. Omsorg knyttet til kroppskontakt er spesielt interessant for meg. I tillegg er jeg opptatt av å se på omsorgspraksis som inkluderer grunnleggende atferdstrening. I området jeg besøker viser det seg at det finnes montessoriskoler, og det åpner for å undersøke skoleatferd der.

Motivasjonen for å søke forsøksvise svar på dette kommer fra variert lærererfaring i Norge, først med tolvåringer i vanlig grunnskole og senere med barn fra 3-årsalderen opp til 9-årsalderen i Montessoriskole. I begge skoleslag slår det meg at barns evne til å forholde seg adekvat til læreren virker svært mangelfull, som om flere av barna mangler evnen til hensiktsmessig samspill i forhold til en slik aktivitet. Mine observasjoner støttes av mange lærere og PISA undersøkelsen (2003)(1), viser til at både lærere og elever i følge undersøkelsen beskriver et mer problematisk arbeidsmiljø i vårt land (Norge) enn i alle andre OECD-land og dette er interessant selv om undersøkelsen gjelder 15-åringer. Lærerne og skolen som er politisk styrt, får jevnlig kritikk, uttrykt gjennom massemedia, noe som selvfølgelig er sunt for en arbeidsplass som pr. definisjon bør være i utvikling. Men hører all kritikk hjemme i barnehage og skole? Det er innlysende at klasserommet ikke er noen ideell sosial arena for mennesker mellom seks og atten år, men det er en realitet at det er det norske myndigheter tilbyr barn og unge på dagtid i Norge i dag. Min studie vil undersøke foreldres omsorgspraksis i av barn mellom 0 og 3 år i Kilimanjaro-regionen og for om mulig kaste lys over elevenes skoleatferd ved de tre montessoriskolene jeg observerer på i samme område.

1) PISA- undersøkelsen er et internasjonalt prosjekt i regi av OECD (Organisation for economic cooperation and development) som måler 15-åringers kompetanse i lesing, matematikk og naturfag.

Problemstillingen skal belyses, med empiri og antropologisk og psykologisk teori.

Under hvilke innflytelser lever foreldre og barn i Kilimanjaroregionen?

I og med at omsorgspraksis og skoleatferd i Kilimanjaroregionen blir til i en kontekst som er større enn den arena som de utføres i, vil jeg redegjøre for sentrale elementer i folks livsbetingelser som ytterligere kan være med på å belyse min studie.

Foreldre påvirkes både av storsamfunnet og av sitt nære miljø. Disse variablene forstås lettere når vi deler storsamfunnet inn i tre hovedområder hvor det første er den økologiske sammenhengen personene lever i. Dette er basis for det andre området, biologiske tilpasning, som delvis lager rammer for den kulturelle tilpasningen og påvirkningen. Det tredje området er den sosiopolitiske sammenhengen foreldre og barn lever i. På individnivå er den enkelte foresatte påvirket av økologiske betingelser, overførte gener fra forfedrene med den variasjon som er naturlig i en hver gruppe, overføringer av kulturelle verdier og holdninger, og påvirkning fra en eller flere andre kulturer (acculturation). Berry, Poortinga, Segall og Dasen (2002)

På individnivå kommer den samlede påvirkningen til uttrykk i observerbare handlinger og variable synlige karakteristika.

Noen av disse er det mulig for feltarbeideren å fange opp. Gjennom feltarbeidets ulike erfarings - arenaer, fra de iscenesatte, til de mer tilfeldige, får man mange ulike inntrykk fra hele samfunnet. Noen av disse inntrykkene forklarer hverandre, mens andre kan utgjøre paradokser.

Religioner i området

I Tanzania som helhet er de en overvekt av muslimer, men i den regionen jeg gjør feltarbeidet og blant chaggaene spesielt står kristendommen sterkt. Det kommer blant annet til syne gjennom at alle de tre montessoriskolene jeg observerer ved drives av kristne organisasjoner, alle lutheranere. Katolisismen står for øvrig også sterkt i Kilimanjaroregionen

Praksis som innfall til temaet

Menneskene jeg har observert, intervjuet og levd i nærheten av er for det meste Chaggaer, et bantufolk i Kilimansjaroregionen man mener har levd der siden 1500-tallet. Tidligere forskning jeg skal referere til vil være knyttet til denne gruppen, men på grunn av økt flytting rundt om i landet grunnet utdanning og kommunikasjonsmidler bor folk fra andre stammer også i området. Når jeg bruker chagga som betegnelse vil også mennesker fra andre stammer kunne være representert.

Jeg har valgt å studere praksis, og dessuten hvordan mødre beskriver sin egen barneomsorgspraksis. Praksisperspektivet, godt argumentert for av Sherry Ortner (Ortner 1984) egner seg godt for den type undersøkelse jeg gjør, hvor målet er å belyse ulike faktorer fra ulike felt som kan ha innvirkning på barns skoleatferd. I tillegg til jevnlig besøk i hushold med barn mellom 2 uker og 3 år, i 5 måneder, har jeg observert skolebarn i alderen 2 ½ -7 år ved Montessoriskoler i Kilimanjaro-regionen ved ulike anledninger i en 7-måneders periode.

Økologiske rammer for foreldre og barn

For å gjøre det mulig å forstå dem jeg studerer vil jeg redegjøre kort for den kontekst mine informanter lever innenfor.

Gjennomsnittlig temperatur ligger året rundt mellom 24 og 27 grader Celsius. Husene så derfor ut til først og fremst å være bygget for å gi ly for natten, og for regnet. I mars/april kom den store regntiden som alle bønder var avhengig av, og som varte ut til juli, og neste gang i tiden oktober – desember med mindre vannmengder. Godt jordsmonn, ikke for høye temperaturer gir et fruktbart klima året rundt og sikrer god flyt av mat. Overlevelse er dermed sikret rett uten for stuedøren for de fleste. Jordeiendommer er tradisjonelt knyttet til klanen, og disse kan ha jord på litt spredte steder. Sterke klaner har mye jord og den ser ut til å danne basis i den status folk har i lokalsamfunnet (Evans-Pritchard 1990). Arbeidsdeling har vært slik at kvinnene tradisjonelt har hentet vann og brensel og laget mat. I tillegg har hun holdt fjøset rent og spredd gjødsel rundt bananpalmene og det som trengte ny næring. Pass av mindre har også hørt til hennes arbeidsfelt. Menn har stått for passing av geiter, og andre dyr, sanking av fôr og slakting. Bygging av hus har også tradisjonelt ligget under mannens domene (Falk Moore and Puritt 1977)

Bostruktur

Chaggaene har tradisjonelt bodd patrilokalt, som innebærer at mannen bringer kona si til den gården som hans foreldre bor på, eller har levd og arbeidet på. Jord overføres til sønnene i arv fra far. Dyr har tradisjonelt blitt overført til kvinnene fra svigermor. Og kvinnene har også tradisjonelt hatt ansvaret for å passe dyrene. Bratte skråninger forhindrer dyr på Kilimanjaro fra å gå løs. Mye arbeid blir derfor nedlagt for å bringe fôret til dyra (Moore og Puritt 1977). På farslektens gård med hus og jord, eller kihambaen som den blir kalt, kan også brødre av ektemannen bo med kone og barn. Denne tradisjonen er i endring grunnet knapphet på fruktbar jord og nye yrkesmuligheter i følge informantens beretninger. Mer og mer vanlig er det imidlertid at sønner får seg utdanning og arbeid i byen mens bare yngste sønn tar over gården og jorda, og slår seg til på kihambaen med egne foreldre, kone og barn.

I følge Philip Setel som bruker uttrykket ” the kihamba regime” om gårdsbruket, var kihambaen tradisjonelt ikke bare et jordbruks system, men en ramme for både produksjon og reproduksjon der fødsel, omskjæring, ekteskap, foreldreskap og død utspilte seg (Moland 2002). Moland som har studert fødselsproblematikk fra et sykepleierperspektiv, fremhever hvor viktig dette perspektivet er for å forstå hvordan Chagga identitet, kultur, og idé formes både som idé og som et sted (ibid).

På grunn av at voksne menn og kvinner dør av AIDS har familiesammensetningen på ulike måter blitt endret. Man regner med at et sted mellom fem og ti prosent av befolkningen er HIV-positive, i Kilimanjaroregionen (Klepp, Biswalo, Talle 1995). Selv kom jeg over 18 forskjellige sammensetninger av storfamilier bare blant dem jeg selv intervjuet. Ulike slektskapsrelasjoner var basisen i familien som bodde sammen i et hushold over tid.

Økonomisk grunnlag

Studien min foregår i Kilimanjaroregionen som utgjør noe tilnærmelses likt et fylke i Norge. Byen Moshi som er nest største by i regionen med ca 100 000 innbyggere ligger rett syd for Afrikas største fjell Kilimanjaro. Fjellet er opprinnelig en vulkan som ikke har hatt utbrudd på 3000 år. Den vulkanske opprinnelsen forklarer den næringsrike jorda og at det er mulig for ca. 2 millioner mennesker å bo i høylandsområdet, som er hellingene nedenfor den snødekkede toppen. Her er det en befolkningstetthet på 350 personer per kvadratkilometer mot gjennomsnittlig 104 personer i resten av regionen. (Human Development Indeks 2003)(1) Bare innenfor en omkrets av 10 kilometer med Moshi som sentrum, er vegetasjon og jordsmonn forskjellig. Det er best i høylandet på selve Kilimanjaro - fjellet og blir dårligere dess lenger ned man kommer. ”Midlands” som ligger nedenfor høylandsområdet har litt

dårligere jord mens slettelandskapet nedenfor fjellet i liten grad egner seg til jordbruk. På noe av sletteområdet lever Masai-grupper med kveget sitt, men da er vi stort sett utenfor 10 kilometersradiusen fra Moshi. I selve byen gjør zwahilikulturen seg gjeldende. Innvandring fra flere århundrer siden med arabere, iranere og indere former en aktiv handelstand.

1. HDI – FNs indeks for menneskelig utvikling som viser: 1. Forventet levealder, 2. Utdanning og 3. Inntekt (BNP per innbygger) Kilde Globalis.no FN-Sambandet (2007)

I høylandsområdet kan man stort sett overleve av det man selv dyrker, frukt av ulike slag, grønnsaker, sukkerrør, bananer, og kaffe for ”cashcrop”. Overskuddet selges enten på lokalt marked eller hvis det er større kvanta, på et større marked nedfor fjellet eller i Moshi sentrum. Folk spiser først og fremst det de selv dyrker/avler og er sånn sett nokså selvforsørgende og lite avhengig av kontanter for å overleve. U-hjelpsmidler blant annet fra Tyskland har resultert i at folk i høylandsområdet og området nedenfor har tilgang til vann i tilgjengelige vannposter som er spredd rundt i området.

For å kunne kjøpe varer og tjenester for øvrig trenger man kontanter og det får man mest regelmessig ved å arbeide i en offentlig stilling eller ved å drive forretning. De med god utdanning hadde størst tilgang til jobber i det offentlige. Ulike deler av befolkningen er i lønnsarbeid i nærmeste by Moshi, men mange ektemenn har også arbeid en dagsreise unna i Tanzanias største by Dar Es Salaam og i andre byer samtidig som de eier jord og hus på fjellet Kilimanjaro. Da driver kona Kihambaen.

Kilimanjaroregionen er den nest beste regionen i Tanzania etter Dar Es Salaam når det gjelder livskvalitet, alfabetisme, grunnskoledekning, utdanningsnivå og økonomiske evner. På tross av høy HDI faktor i forhold til landets gjennomsnitt, er regionen i en økonomisk

nedgangsperiode. Noe av grunnen til det er at produksjonen pr. enhet i jordbruket er relativt lav grunnet lavt kunnskapsnivå om jordbruk, (HDI 2003).

Jeg bor først tre måneder på regionssykehusets gjesteområde ca. 3 kilometer fra Moshi sentrum fra midten av mai til midten av august 2002. I denne tiden gjør jeg intervjuer med kvinner som kommer fra en rekke små landsbyer rundt Moshi. Nå snakker vi om kvinner som kommer både fra ”Høylandet ” og ”Midlands”. I sistnevne område er det vanlig at kvinner kombinerer lønnsarbeid, litt gårdsdrift og det som i området kalles ”smallbusiness”. Folk selger høns eller andre jordbruksprodukter som de ikke betaler skatt av, og som derfor heller ikke blir registrert offisielt.

Fra midten av januar til midten av juni 2003 gjør jeg feltarbeid i høylandsområdet 8 kilometer fra Moshi i en liten landsby med litt over 2000 innbyggere.

Sosiopolitisk kontekst

Sosiopolitisk er trygde og skattesystemet relativt svakt bygget ut, og forsørgelse knyttet til alderdommen faller dermed på generasjonene etter. De som arbeider i offentlig sektor får imidlertid pensjon ved fylte 55 år, men mottar ikke så mye at man kan slutte å ”arbeide for føden”. At folk med eller uten fast jobb i offentlig sektor eller næringslivet på en eller annen måte driver med en form for ”small business” som ikke er underlagt beskatning, er helt vanlig. Dette kunne for eksempel være å holde høns med tanke på salg. Rykter som florerer blant europeiske innvandrere sa at mange chaggafolk i det stille hadde mye penger mellom hendene.

Et annet trekk som er beskrevet i faglitteraturen og som også preger folk i dette området er at man belager seg på at både naboer og slektninger deltar i oppdragelsen av barna og dermed sosialiseringen av dem. Til forskjell fra europeere og amerikanere investerer afrikanere og

folk i Kilimanjaroregionen i menneskelige relasjoner. Å ha suksess er det samme som å ha mennesker. I fjell –landsbyen bygde man et skolebygg for det ble laget egne rom for europeiske gjester. Og med gjester opplevde de at det kom ressurser tilbake til dem (Butler and Turner 1987) (DeLoache and Gottlieb 2000).

Økologisk innflytelse på foreldre og barn

At regnet kommer både i riktig tid og i riktige mengder er svært viktig for folk fordi det innvirker på avlingene og avgjør hvor stor del av avlingen det er mulig å selge for kontanter i forhold til hva som går til lagring for eget konsum. Vanlige familier fortalte at hver familie hadde lagret basisføde som mais og bønner for ett års forbruk. Når jordbruket er hele landets hovednæringsgrunnlag, svinger all økonomisk aktivitet med hvordan dette forløper. Indiske innvandrere informanter som for det meste var sysselsatt i næringslivet med handel og tjenester rapporterer om svært svak omsetning i flere måneder før innhøsting. Folk har rett og slett ikke penger å handle for.

Det sesongpregete troperegnet kan til tider komme i så store mengder at barna ble holdt hjemme fra skolen av foreldrene. Ved flere anledninger uttalte voksne at det å bli nedkjølt av regn var sykdomsfrembringende. Folk hadde ikke regntøy, og utsatte seg derfor unødige ganger å gå ute i pøsregn. En hver som forsøker på det blir gjennomvåt i løpet av sekunder fordi troperegnet kommer i enorme mengder og med slik intensitet at veier noen steder blir skyllet vekk eller gjøres om til fuktig leire.

Fremmedkulturell påvirkning

Overføring av kulturelle verdier og ferdigheter foregår på ulike arenaer. Den primære er i husholdet, på kihambaen. Den sekundære er i landsbyfellesskapet som består av små organisatoriske enheter på ca. 10 voksne personer der ulike viktige spørsmål ble drøftet. Den tredje arenaen som folk flest kommer i kontakt med er skolen. Den bærer preg av å utvikle den type ferdigheter som man vektlegger i en skole som har ambisjoner om å utvikle vitenskap og teknologi. Eksempelvis hadde montessoriskolene alle de fagene som europeiske montessoriskoler har. Men samfunnet så i liten grad ut til å ha utviklet produksjon av bøker og annet pedagogisk materiell som kunne støtte opp under skolens valg av innhold.

På et regionalt skolemøte hvor jeg selv er til stede våren 2003, refereres det til undersøkelser som viser at regionen i liten grad nyttegjør seg den intellektuelle kompetansen de har. De må faktisk innrømme at de eksporterer kompetanse på høyt nivå til utlandet (Committee of continued education in the Kilimanjaro region 2003). En tanzaniansk legesønn som var hjemom i sin fars begravelse holdt på med doktorgrad i bioteknologi i en norsk universitetsby, dette bare som et konkret eksempel på dette fenomenet. Det var vanskelig å se hvilken lokal institusjon som kunne sysselsette ham etter endt utdanning.

Både katolikker og protestanter står sterkt i området som for øvrig har flest muslimer.

Handelsfamiliene lokalisert i Moshi sentrum har et stort innslag av hinduer.

Anvendt kunnskap i samfunnet

Fagene i skolen ser i liten grad ut til å påvirke det materielle samfunnet. Kjøretøy er miserable, veiene ekstremt hullede, og trafikksikkerheten kritikkverdig. Bruk av maskiner i jordbruket er sjeldent. Gressplener blir slått med et redskap som liknet på en ljà, med kort knivblad i enden av et langt skaft. Effektivitet er ikke noe tema. Men midt i dette finness det internettkafeer og mobiltelefoner. Ny teknologi fikk plass uten at gammel teknologi hadde nådd full utbredelse. Fastlinjenettet var relativt dårlig bygget ut selv i områder man hadde

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

forventet det, som inne på et sykehusområde. I Tanzania sies det av uoffisielle kilder at bare fem prosent av befolkningen har elektrisitet tilgjengelig i hjemmet. Dermed begrenser det informasjonsflyten via Radio og TV på godt og vondt. Mangel på kommunikasjonskanaler gjør kunnskapsformidling blant annet om helse og ernæring vanskelig, men sparer dem også for kommersiell underholdning av ujevnt innhold.

Lite av det synlige var kategorisert via nummer, så som f.eks hus. Dermed kunne det være vanskelig å finne et ukjent sted ved hjelp av kart. En gjestebibliotekar fra USA slet veldig med å få bibliotekets øvrige medarbeidere til å skjønne poenget med kategorisering av litteraturen de hadde, slik at den kunne gjenfinnes til aktuelle lånere. Boliger var i løpet av hundre år endret i retning av noe europeisk, men var ikke innredet for noe funksjonelt inneliv. Samtidig så enkelte bygg ut til å være kapitalkrevende i forhold til folks inntjening. Hele sykehussektoren så ut til å bli holdt kunstig i live av ulike typer gaver og u-hjelpsmidler, men ble ikke mindre viktig i samfunnet av den grunn.

Folks måte å kle seg på i hele regionen var klart inspirert av kaldere strøks behov for å holde varmen. En eldre mann ble observert med grå lusekofte midt på dagen da det antagelig var 40 grader Celsius i sola. Damer gikk i ankelstøvler beregnet på temperaturer 15 grader under det de hadde. Gjennom kjøkkenvinduet observert jeg en mor som insisterte på at sønnen skulle ha på seg en v-genser over en skjorte som del av skoleuniformen. Mor var ganske bestemt og sønnen, kanskje i 7-årsalderen, så ut til å føle seg ganske overkjørt. Skoleuniformene så ut til å være kopier av engelske skoleuniformer, laget for et helt annet klima.

Når dette med klær tas opp er det fordi barn kunne komme til skolen med teddyfôret bevernylonjakke, laget for norsk vår og høstklima, når temperaturen ute er 28 grader Celsius og

himmelen er skyfri. Barnet blir selvfølgelig veldig svett. Grunnen til at folk kler seg slik er trolig at brukte klær fra Europa selges på et stort marked rett nedenfor Kilimanjaro i retning Moshi til en meget rimelig pris. Det kan også være knyttet status til importerte klær uten at jeg sjekket ut dette.

En annen side ved påvirkningen fra andre kulturer, særlig europeiske, er nye måter å erverve seg status på. I lokalmiljøet kom det til syne under høytidene, som f.eks påsken. På kirkeauksjonen som foregikk hver søndag kom nå de dresskleddede herrene (vestlig snitt) og overbød hverandre på varer de ikke trengte, som noen kilo med bananer de allerede hadde på egen kihamba. Hele seansen ender gjerne med latter, for presten selv ender med å få haugen med bananer som han heller ikke trenger, og de hjemkomne fra byen har fått vist at de er kapable til å betale mer enn andre, og de er også villige til å la sin rikdom dryppe på andre.

Landsbyens ledende person hadde i kraft av at han via stipendordninger hadde fått sin utdanning i Europa skaffet seg et nettverk av hjelpere der. Hans økonomi var basert på familieeiendom på den ene siden og økonomiske gaver fra utlandet på den andre siden og noe lønnsinntekt. Disse gjorde det mulig for ham å holde bil og å drive lokal utvikling og ivareta familieøkonomien sammen med sin kone.

Gjennom utdanning har både mannens og kvinnens rolle blitt endret og det påvirker forholdene mellom generasjonen. Kunnskapsleverandørene kommer i stor grad fra andre land via bøker som er skrevet og produsert i Europa og USA. Utdanning med kunnskap fra andre kultursfærer skaper gnisninger mellom generasjonene. Karen Marie Moland(2002) påpeker hvor essensielt det er å forstå relasjonen mellom svigerdatter og svigermor for å kunne forstå det ladete i at ny kunnskap overtar for de gamles erfaringer og holdninger. Spesielt rundt

fødselsproblematikk, ble dette aktualisert, som med utbredt HIV/AIDS forekomst, har fått enda flere færemomenter knyttet til seg. (Klepp, Biswalo og Talle 1995) Den respekten den yngre kvinnegenerasjonen tradisjonelt hadde for svigermor, har som følge av moderne skolegang, svekket svigermors autoritet blant annet når det gjelder kunnskap knyttet til fødsler.

Observerbare handlingsmønstre knyttet til barneomsorgspraksis

Noe av det mest slående i mine observasjoner som jeg for øvrig går detaljert inn på i kapittel 3, er at de små barna i så stor grad blir holdt. De sitter på hoften, bæres på rygg hvis de da ikke ligger inne og sover. Man møter mødre med spedbarn i kirken og på daladalaen (den lokale bussen) inn til byen, og i husholdene i landsbyene i utkanten av Moshi. Der kan man se dem sittende på oppmurte overbygde terrasser på små matter, med minst en voksen i nærheten. På bussen ser man relativt store barn bli ammet, og på mine runder i landsbyen ble det samme observert. Barn mellom 2 og 3 år er klar for å suge av mors bryst.

I de hushold hvor jeg enten er innom eller fra dem jeg intervjuer noen, er husholdstørrelsen i gjennomsnitt på seks personer. Det er også slående i hvor stor grad omsorg for barn er knyttet til mor eller kvinnene i husholdet. Implikasjonene av mine observasjoner vil bli drøftet utførlig i oppgaven for øvrig.

Oppsummering

Feltarbeidsområdet, som tradisjonelt har vært Chaggaland har høy folketetthet. Informantene mine lever i tropisk område og har landbruk som basisnæring. Dette kombineres av noen med lønnsarbeid i offentlig sektor, mens andre primært lever av kihambaens avkastning. De som ikke eier jord driver med smallbusiness alene og andre kombinerer jordbruk med ulike typer

”smallbusiness”. Chaggaene bor for det meste i landsbyene rundt Moshi og der ser man kvinnene ivareta egne eller familiemedlemmers barn.

Kilimanjeroregionen har god skoledekning, men evner ikke å nyttegjøre seg egenutviklet kompetanse innenfor egen region. Særlig landbruket drar i liten grad nytte av ny kunnskap og avkastningen herfra er dermed på nedtur.

De mest utdannede flytter ofte ut til de større byene, men skaffer noen til å se etter kihambaen, forfedrenes jord. Regionen er blant dem som har flest videregående skoler, og her erverver folk seg status basert på yrkesutdannelse, kontaktnett utover landets grenser, opparbeidet på annen måte enn tradisjonell tilknytning til Kihambaen. Sistnevnte ser allikevel ut til å danne basisen hos størstedel av befolkningen.

Fortsatt praktiseres patrilokalitet som modifiseres av at mange faller fra i HIV/AIDS. Hushold slås sammen, og en kvinne alene kan være den som er sjefen i husholdet og holder husholdet sammen. Det skolen forsøker å utvikle, får sitt eget uttrykk i samfunnet der tradisjonelt jordbruk uten maskiner eksisterer side om side med elementer av moderne teknologi som mobiltelefoner og datateknologi for de rike. Mens vesten er god til å utvikle systemer med tallkompetanse i bunnen, fungerer det lokale samfunnet med utgangspunkt i det mellommenneskelige. Entreprenøren, gjerne en lokal ressursperson, den som evner å stå mellom to kulturer, for eksempel den vestlige og den lokale, med tilknytning til en eller annen hjelpeorganisasjon, sitter med ”sugerøret” inn til økonomiske midler og kan gjennom det berike seg selv, sin familie og lokalsamfunnet avhengig av graden av sosial samvittighet. I dette lappeteppet av ulike økonomiske systemer, utdannelser, religioner og raser med lokale alliansepartnere og konkurrenter, ser det ut til at omsorgspraksisen lever sitt eget stille liv. Den lille bæres på rygg eller holdes, enten man treffer dem hjemme på gårdsplassen, på vei til sykehuset eller i kirken. I hverdagens små og store møter signaliseres en følelse av at jeg er ok, og det er du også.

KAPITTEL 2: MONTESSORI - PEDAGOGIKK

Montessoripedagogikkens grunnlegger

Undervisningsformen er utviklet av den italienske legen Maria Montessori (1870-1952) i løpet av første halvdel av 19 hundretallet. Gjennom legepraksis med barn som i følge målt intelligens, lå lavere enn normalen i Italia, begynte Montessori å utvikle undervisningsmateriell for å støtte deres læring. Montessori er konstruktivist som Piaget, og mye tyder på at hun inspirerte hans tilnærming til å forstå barns læring som en egenaktivitet tilrettelagt av omgivelsene (Kramer R. 1976). Hennes engasjement som pedagog brakte henne til studier i psykologi og filosofi i 1901, og hennes samlede kompetanse ga henne et professorat i

pedagogisk antropologi ved Universitet i Roma i 1904 (NAMTA 2007).(1) Pedagogikken hun utviklet gav raskt resultater med de første 60 barna til utarbeidende foreldre i distriktet San Lorenzo i Roma. Med dette tok karrieren hennes en ny vending. Hun gav opp sitt universitetsengasjement og sin medisinske karriere og satset fullt og helt på å utvikle en ny typepedagogikk. Denne pedagogikken finnes nå i alle verdensdeler. Maria Montessori ble nominert til Nobels fredspris i 1949, 1950 og 1951. Hun døde i Noordwijk i Holland i 1952 (ibid).

Montessoripedagogikkens grunnprinsipper

Pedagogikken er basert på å gi barnet frihet til selv å velge fag og fremdrift innen for rammer som både har faglige og sosiale krav. Et klasserom utviklet etter hennes prinsipper er innredet for å stimulere barnet, med utstyr for matematikk, skriving/lesing, geografi, historie, og biologi. Andre fag som inngår i de ulike lands retningslinjer for hva en akseptabel skole bør undervise i, kan også inngå. Dette kan for eksempel være utstyr for kunst og håndverk. Alt materiell har sin faste plass i rommet og ligger slik at det følger den pedagogiske vanskelighetsgrad, altså i en fast sekvens. At barnet får arbeide spontant etter sitt

1) NAMTA står for North American Montessori Teachers` Assosiation

eget engasjement er betydningsfullt. Montessori hadde en oppfatning av at barnet av natur var aktivt. Hva barnet aktiveres av er i følge henne avhengig av det spesielle barnets interesser og omgivelsene. Hvor gammelt er barnet, hvilken ”sensitiv periode” er det i? Og hvordan er de fysiske og psykiske omgivelsene til barnet? En av lærerens viktigste jobber er å observere barnet for gjennom det å se hvor barnet er i sin utvikling og sitt engasjement. Lærerholdningen mot barnet bør være preget av respekt, oppmuntring, interesse, frihet og omsorg. Underisningsmateriellet er utviklet for å hjelpe barnet i dets utvikling. At det er mulig for barnet å arbeide selvstendig mener Montessori garanterer for barnets fremskritt.

Montessoripedagogikk ulike steder i verden

Alle Montessoriskoler er hovedsakelig bygget over samme lest, men den preges som regel av sentrale trekk i den kulturen som anvender den samt av lokale pedagogiske kulturer. En montessoriskole av i dag som følger Maria Montessoris prinsipper, vil hele tiden implementere resultater av ny forskning i undervisningsmetodikken sin, slik hun selv gjorde. Vitenskapelig metodikk, lært i italienske medisinstudier, var basisen i hennes tilnærming til pedagogisk utvikling. I USA vektlegger man for eksempel konkurranse mellom elevene i større grad enn vi gjør i Oslo-området, bare for å nevne variasjoner i praktisk gjennomføring av pedagogikken.

Adferdsregler i rommet

En montessoriskole har klare atferdsregler. Barna henter og legger tilbake undervisningsmaterieell som finnes i rommet. Ingen har faste plasser, og barna kan fritt bevege seg rundt i rommet gående, i motsetning til løpende. Det er lov for barna å snakke med lav stemme, og læreren henvender seg også med lav stemme til elevene. Deler av undervisningen foregår individuelt eller i mindre grupper i følge norsk tolkning av pedagogikken (Montessori, 1972).

Undervisningsmateriellet

Undervisningsmateriellet er laget for å stimulere barnets sanser, fordi det først og fremst er gjennom sansene barnet opp til 6 -7 år lærer. Materiellet er konkret, det har ofte fargekoder, barnet gjør bevegelser med det og bruker hendene og man må bruke bena for å hente det og legge det tilbake. Ved hjelp av utstyr som blir presentert for dem av en utdannet montessoripedagog, lærer barna å forstå slikt som tallbegreper og bokstaver. Etter at eleven er blitt vist et utstyr, øver han seg på det, alene eller sammen med en eller flere andre elever. Materiellet er

solid utformet, ofte av tre og er ment å skulle brukes i en skole år etter år. Montessori så at barn hadde glede av å gjenta en øvelse mange ganger. Ved at barnet får gjenta øvelsen så mange ganger som det selv har lyst til, går det pedagogiske poenget opp for barnet før eller senere. Alder og evner vil avgjøre hvor lang tid det enkelte barn bruker (ibid). Prinsippet følger det samme som man kan registrere når barn leker, prøving og feiling før barnet mestrer leken engasjerer mest. Når barnet har nådd et visst nivå av mestring, er barnet klar for en ny leke og en ny utfordring. Montessori var i tillegg veldig opptatt av at barnet skulle få sitte og øve seg alene med et utstyr. Dette var for å slippe å oppleve lærerens evaluering og kritikk i utide, noe hun mente stoppet barnet (ibid).

Aldersblandete grupper

Et montessoriklasserom har flere aldersgrupper i samme rom. Tanken bak mange alderstrinn i samme rom gjennom hele skolesystemet, er at det ligger inspirasjon i det å lære av dem som er eldre, og å kunne vise hva man kan til dem som er yngre. Erfaring viser at barn på samme alder har ulikt modenhetsnivå og til dels svært ulike interesser og derfor lar seg inspirere til læring av helt forskjellige fag på et gitt tidspunkt.

Observasjon

En av lærerens viktigste oppgaver er å observere hva som engasjerer barnet, og å vise det nytt materiell. Det nye må ikke være vanskeligere enn at barnet kan føle at det går fra noe kjent til noe ukjent i et overkommelig skritt. Observasjonsteknikk læres og trenes, for det er en kunst å legge egne lærerbehov til side, for kun å se hvem barnet er. Hvilke ferdigheter har barnet nå, og hva engasjerer det? Hva vil bringe barnet videre kunnskapsmessig og sosialt?

Siden hver elevs interesser og engasjement skal stimuleres, er det viktig at læreren systematisk observerer barna i klasserommet. Dermed vet hun hva som bør stimuleres i den videre utviklingen.

Stimulering

Et barn som i sin utvikling er på rett vei, har evnen til å fordype seg i noe det er interessert i. Et innledende stadium for en lærer i møte med sin elev, er å hjelpe barnet til å finne noe det er interessert i. Når det er gjort, noe som kan ta fra noen minutter til flere år, sier man at barnet er ”normalisert”. Da har barnet funnet frem til det i seg selv som kan la seg engasjere, og da er en vesentlig premiss for læring lagt (Montessori 1972).

Lærerrollen

Som all annen pedagogikk er også denne sterkt influert av hvilken personlighet det er som er i pedagogrollen. En lærer kan være spesielt dyktig til å holde en struktur, en annen til å formidle frihet eller inspirere i spesielle fag, eller vise respekt for barnet og se dets evner. Det beste er selvfølgelig å kunne ha en porsjon av de ulike kvalitetene. Da blir læreren nærmest som en dirigent som skal få alle musikerne til utvikle sitt talent, ikke på bekostning av andre, men sammen med andre. Hvert barn er særegent og må møtes av lærer som akkurat det. At læreren selv også er under personlig utvikling, blir en selvfølge siden hun som tilstedeværende både fysisk og psykisk er avgjørende for at pedagogikken skal virke inspirerende for barnet.

Oppsummering

Maria Montessoris pedagogikk er utformet med basis i observasjoner. Tidlig i sin karriere som lege arbeidet hun med tilbakestående barn. Ut fra det hun selv observerte, og det som

allerede var vellykket av hennes samtids pedagogikk, videreutviklet hun det som fungerte tilfredsstillende. På bakgrunn av observasjon utviklet hun nye prinsipper og nytt utstyr alt basert på at det skulle appellere til barnets sanser.

Sterk imøtegåelse av barnet på de fleste områder er sentralt i hennes pedagogikk. Montessori vektla både å gi støtte og stimulans. Med bakgrunn i elevens interesser og engasjement og basiskunnskaper barna trenger, legger hun grunn for den pedagogikk hun utvikler og forbedrer gjennom hele sitt liv yrkesliv. Samtidig er hun seg bevisst at barnet må utvikle seg innenfor rammer som også ivaretar andre barn. Hun vektlegger dermed sosiale ferdigheter som høflighet og evne til å holde orden i felles klasserom.

Montessoripedagogikken har dermed faste grunnprinsipper med klare krav til læreren og forventinger til barnet. Disse er basert på observasjon av hva som er mulig for det enkelte barn på ulike alderstrinn.

KAPITTEL 3: TEORETISKE OG EMPIRISKE BIDRAG FRA SPEDBARNSFORSKNINGEN

Hvorfor psykologisk forskning

Når jeg vil trekke inn psykologisk forskning, er det fordi jeg finner det interessant å ha med dette i drøftingen for å kunne vurdere det adekvate i hva man gjør, eller ikke gjør i omsorgen av barn mellom 0 og 3 år i den gruppen jeg intervjuer og blant dem jeg observerer. Siden de siste 40-50 års forskning på barn ikke er allment kjent verken i antropologiske miljøer eller blant folk flest, finner jeg det interessant og nødvendig å presentere sentrale deler av den.

Innledningsvis redegjorde jeg for at problemstillingen min er oppstått i skolemiljøer som lærer. Over tid begynte jeg å lure på om faktorer som ligger utenfor skolemiljøet virker på barnets atferd i klasserommet. Av den grunn finner jeg det interessant å undersøke på hvilke måter nyere psykologi kan belyse funnene mine i både omsorgspraksisen som jeg hører om og observerer i Kilimanjaroregionen og skoleatferden jeg selv kan observere i Montessoriskolene som jeg besøker.

Nyvinningene innen spedbarnforskning handler spesielt om menneskebarnets medfødte evner til samspill og sosialitet, emner som naturlig inngår i noe av det jeg vil se nærmere på i Kilimanjaroregionen (Bråten 1998).

Det ligger i oppgavens art at det er de gjennomgående felles mønstrene som preger omsorgspraksis og den gjengse skoleatferd det er interessant å få belyst av nyere psykologisk forskning. På samme måte som sosialantropologien har studert politiske strukturer, på lik linje kan man studere strukturer i omsorgspraksis med full visshet om at innenfor en etnisk gruppe er det gjerne noen sosiale mønstre som skiller seg ut som felles, slik vi finner i Norge og et hvilket som helst annet land. Det faktum at folk i Tanzania mottar lite påvirkning via TV og radio, og er et lite lesende folk, gir grunn til å tro at sentrale måter de gir omsorg på er relativt stabile over tid. Dessuten er det grunn til å tro at livserfaring i prøving og feiling over tusenvis av år ligger til grunn for den praksis de har i dag.

Kort redegjørelse for sentrale funn i spedbarnsforskningen

Protokonversasjonen

For 40 år siden trodde vestlige forskere at et seks uker gammelt barns smil kun var en instinktiv grimase. Barnet var tillagt få evner med hensyn til å kunne relatere seg sosialt eller

intersubjektivt til omsorgspersoner (Bråten 1998). Det forskere mente var kanskje i strid med det mange kontaktsøkende foreldre syntes de faktisk erfarte, uten at det ble vektlagt stor betydning siden dette stort sett var kvinnenenes sfære.

Mary Cathrine Bateson var først ute i Vesten, allerede i 1970 med å oppdage det hun senere kalte *protoconversations*. Det hun oppdager virker nokså likt det G.H. Mead hadde tenkt da han tok utgangspunkt i dyaden, samspillet mellom to i sosial sammenheng, allerede i 1932 (Bråten 1987). Og Vygotsky hadde beskrevet dette i Sovjet nærmere 40 år tidligere (Vygotsky 1978), første utgave kom i 1934, altså nokså samtidig med G.H. Mead. Sistnevnte mener for øvrig at sosial forankring gir ramme for selvdanning og tilegning av symbolnøkklene til den felles meningsverden som deltagerne tar for gitt i sitt samspill uten nødvendigvis å kunne redegjøre for den. Mead gir her i følge Bråten (ibid) et psykososialt korrektiv og supplement til individualpsykologiske og individualpedagogiske tilnærminger til utvikling og utdanning.

Bateson utdyper noe Mead og Vygotskij har sett før henne, og får tatt disse protokonversasjonene av nyfødte barn og deres mødre i samspill opp på video og film. Ved nitidige studier av opptakene, ser hun at etter knapt en måned, har mor og barn en relasjon som innebærer et flytende samspill med veksling av gester og uttrykk. Dermed ble tidspunktet for begynnende samspill mellom barn og omsorgspersoner skjøvet tilbake nærmere fødselen, tidligere enn vestlige spedbarnsforskere inntil da hadde antatt.

Spedbarnets evne til imitasjon

Allerede i 1974 påviste Colwyn Trevarthen, en av verdens ledende og mest erfarne forskere på film og - videostudier av samspill, hvordan bare noen uker gammelt spedbarn umiddelbart kan speile og være modell for imitasjoner og intensjoner hos omsorgspersonen. Et spedbarn

har beviselig utforskende kvaliteter (Bråten1987). Vygotsky mente for øvrig at den første måten barn lærer på er ved imitasjon av den voksnes handlinger i deres egen intimsfære, altså via familiemedlemmer (Vygotsky 1978).

Trevarthen påpeker videre at barnets evner til å sanse nyansert inngår i barnets medfødte evne til intersubjektivitet. Han fant at nyfødte koblet hendene med hode og øyne i bevegelser som utgjorde et forsøk på å nå ting. De fremviste også hånd til munn koordinering. Han har også funnet ut at barnet har en hjerne representasjon, dvs. en mulighet til å forestille seg sammenheng mellom øye, hånd og munn i en tid/ rom kontekst (Bråten 1998).

Allerede når spedbarnet er 1 måned gammel sender det ut forskjellige mønstre av atferd mot personer og mot objekter. De gjør altså forskjell på personer og ting. Det ble observert at de lyttet til og så personer og ledet uttrykk til dem. Den første tiden foretrekker det lille spedbarnet personer fremfor objekter.

En rekke av spedbarnets evner er kartlagt, men det vil sprengte oppgavens rammer og premisser å gå dypere inn i dem her.

Trevarthen påpeker imidlertid at spedbarnet ser, føler, hører og lærer instinktivt og at de tilfører en praktisk logikk i sin læring. Denne individuelle vissheten og læringen er i tillegg hurtig og villig understøttet utenifra av impulser lånt fra andre personer, i det man kaller intersubjektivitet.(Bråten1998)

En av premissene jeg dermed vurderer mine observasjoner og erfaringer i

Kilimanjaroregionen utifra er knyttet nettopp til barnets påviste svært tidlige evner til å delta i intersubjektiv kommunikasjon. Jeg vurderer behovsdekning som en av omsorgspersonenes uttrykk for intersubjektiv aktivitet og vil i oppgaven drøfte betydningen av dette med

utgangspunkt i det både kvinner og menn verbalt uttrykker, og det jeg har sett blitt utført i praksis.

Menneskebarnets instinktive evner til intersubjektivitet mener Trevarthen kaster lys over spørsmålet om det er menneskebarnets kommunikasjonstrang og evner som driver språklæringen. Med nevnte evner i bakhodet stiller han spørsmålet; Hvilken effekt har naturlig iboende menneskelig kommunikasjon på læring, gjenkjennelse og tenkning. Og han undrer seg på hvorledes språket beriker barnets allerede utviklede kommunikative evner. Ulike forskere har dermed påvist at spedbarnet har kommunikative, ikke-verbale, presemantiske uttrykk, og evne til en årvåken, formålstjenlighet, og evne til å uttrykke og plukke opp menneskelige emosjoner (ibid).

Moral og samspill

Trevarthen blir i fortsettelsen av dette opptatt av hvorfor foreldrefiguren finner barnets respons belønnende, og han aner gjennom dette en begynnende forståelse for hva det er som gir våre handlinger moralsk verdi. (Bråten 1998) Handlinger som har moralsk verdi inngår i det vi vanligvis kaller kultur og Rysst Heilmann har i sin sosialantropologiske hovedoppgave ”Alle sier forskjellig” blant annet belyst hvorledes man både i Gambia og Norge har en variasjon av ulike verdier og moralske vurderinger av det spedbarn uttrykker. I de to kulturene har hun også påvist at mange ulike aktører leverer kunnskaper og holdninger som påvirker det omsorgsgiver velger å gjøre med det barn han eller hun passer på. (Rysst Heilmann 2000)

Ideen om spedbarnets intersubjektivitet er ikke noe mindre enn en teori om hvordan menneskesinnet i menneskelige kroppar kan gjenkjenne hverandres impulser intuitivt, med eller uten kognitive eller symbolske utdypinger.

Dette innebærer på den ene side å kunne gjøre noe med objekter og på den annen side å kunne kommunisere med personer. Disse evnene påpeker Trevarthen, var verken enkle reflekser av fysiske reaksjoner eller medfødte avspenningsmekanismer frembrakt av ”tegn stimuli”.

Spedbarn viste seg sensitive til dynamiske motiver i personer gjennom mange former og var klar over andres oppmerksomhet rettet mot dem. (Bråten 1998))

I de første seks månedene utvikler spedbarnet samtaleferdighet eller uttrykksfull gjensidighet før spedbarna kan utføre effektiv manipulering av tingene. Protokonversasjonelle motiver regulerer effektivt utvikling og læring før noen opplevelse av objektet representerer mestring av fysiske ting for manipulativ bruk eller intellektuell kontemplasjon.

Altså er menneskebarnets relasjon til omsorgspersoner primær, fremfor bruk av objekter av noe slag (ibid).

Man oppdaget subtil timing og komplementære emosjonelle uttrykk i protokonversasjoner med 2 og 3 måneder gamle babyer. Det ble oppfattet som forberedende for språklig kommunikasjon senere, men utførte sin mening og sin effekt i utviklingen ved trening av ikke-språklige ansiktsformer, stemmer og uttrykk ved grimaser i samhandling med partnere som tilbød komplementære sympatisk menneskelig respons. Begynnelse av tale- og tegn bevegelser fremkom i de tidlige ekspressive fasene. Oppfølging av dette i barnets sjette måned, viste at de ulike intensjonene til barn mot personer og objekter gjennomgår systematisk aldersrelaterte integrasjoner som leder til felles interesser og hensikter overfor ting og begivenheter i felles omgivelser. Etter en merkbar forandring rundt 9 måneder, blir felles gjøremål og oppgaver både mulige og attraktive for barnet som nå viser person og person objekt oppmerksomhet. Observasjoner av leker generert spontant mellom spedbarn og familiære personer i tiden rundt det første halvår av barnets liv indikerte at spedbarnets

lekenhet ledet familiemedlemmer inn i systematiske ritualer av kropps uttrykk og stemmer, først i person til person leker som involverte humoristisk tøysing og vennlig erting i fortellende episoder, til levendegjøring av leker i person - person - objekt leker som emosjonelle gester og lyder knyttet til seriøse forsøk på å mestre objektets muligheter for bruk. Mens spedbarn på dette alderstrinnet i familiært selskap, viser selv-andre bevissthet og stolthet i ritualiserte forestillinger, stimulerer ikke-familiære uttrykk frykt og mistillit (Bråten 1998).

Denne kunnskapen er viktig fordi den peker på spedbarnets sårbarhet i forhold til å bli overlatt til fremmede. I vår kultur har det blitt mer og mer selvfølgelig at barnet overlates til dagmammaer når mor må tilbake til arbeidet. Hvordan dette påvirker barnet tror jeg ikke vi vet nok om i dag.

Læring gjennom altersentrisk deltakelse

Et annet aspekt ved tidlige intersubjektive relasjoner er det Stein Bråten har kalt ”learning by altercentric participation” (Bråten 1987). Mange gjenkjenner gjennom seg selv eller andre hvordan vi kan ta oss i å løfte et ben nærmest for å hjelpe en fotballspiller for å få riktig ”trøkk” på ballen. Fotballspilleren kan vi se på TV-skjermen og selv kan vi sitte hjemme i stuen. Men fenomenet handler om at vi lever oss så sterkt inn i den andres situasjon at kroppen ubevisst deltar i den andres handling. Det samme fenomenet forekommer når vi mater et lite barn og gaper sammen med barnet når det skal spise, og ikke minst vice versa. Barnet kan noen ganger ville mate den voksne tilbake og gaper selv opp samtidig med omsorgsgiveren. Dette fenomenet har Bråten dokumentert på video med et 11 måneder gammelt barn. Han uttrykker også det essensielle i barnets evne til å inkludere den andre i et jeg - du forhold som er uten grenser, de to flyter sammen i et ”felles rom”. Her mener han mennesket har et potensiale som vanlig tenkning og praksis i liten grad evner å stimulere.

Samtidig påpeker Bråten at det første leveårs følelsesopplevelser med andre gir grunnlag for hva som senere skilles ut og blir følelsesmessig fargelagt (ibid).

Med utgangspunkt i sin teori om altersentrisk delaktighet har Bråten også utledet en teori om modellmakt. Kort fortalt innebærer det at mellom to aktører eller grupper av aktører blir den ene aktøren fortapt i den andres modell av virkeligheten, slik at begge på et vis går inn i den enes rom isteden for å skape et felles mentalt rom hvor begge genuint opplevde perspektiver får relevans. Man kan undre på om barnet i en hver kultur automatisk går inn i mors rom og plukker opp hennes psykologiske situasjon, og i tillegg lærer seg de kompensatoriske mønstrene som man har mulighet for å utvikle i den enkelte kultur

I forbindelse med skole og læring er modellmaktperspektivet interessant å vurdere undervisning i. På den ene siden trenger læreren å ha modellmakt. På den annen side er læreren avhengig av å skape et rom hvor det er plass til både lærer og elever i og med at motivasjonen hos eleven er så viktig i god læring i følge egen erfaring.

Når det er 30 elever som skal ha plass i det rommet, blir dette komplekst. Både lærer og elev får behov for adferdsregler for å mestre situasjonen. Kan det dessuten tenkes at barnet kommer i konflikt med seg selv når lærer og foreldre er bærere av ganske ulike verdssystemer selv om både foreldre og lærere har felles interesse av at barnet lærer å skrive, lese og regne og skaffer seg generell kulturkunnskap?

Tilknytning til omsorgsgiver

En annen interessant teoretiker er Bowlby som på empirisk grunnlag har formulert en tilknytningsteori. Den baserer seg på at barnet må ha mottatt respons på sine behov i de første

spedbarnårene for å utvikle en hensiktsmessig tilknytning som senere i livet gir en robusthet mot livets skuffelser og gleder. Dersom dette ikke får skje har han vist at barnet blir veldig sårbart overfor tap og skuffelser senere i livet (Bowlby 1984). I Norge er tilknytningstiden i løpet av en generasjon blitt sterkt beskåret samtidig med at den økonomiske evnen til å kompensere med ulike typer materielle stimuli er øket.

Den analytiske evnen hos barnet modnes ikke før i seks-syvårsalderen, så barnet er inntil da prisgitt sine sanser, sin taktile sans, sin evne til å smake og lukte, synsinntrykk og hørselsinntrykk. Jeg antar at det barn som opplever sine behov møtt, legger mening og verdi til kontakten med dem som gir omsorg i større grad enn om hovedomsorgs-personen størstedelen av dagen er borte fra det (ibid).

I sin artikkel "Embodiment as a Paradigm for Anthropology" argumenterer T. Csordas for at kroppen bør sees på som kulturens subjekt, som kulturens eksistensielle grunn. Den sansbare handling blir objektet for opplevelse og samtidig blir egenopplevelsen av det som skjer med de andres kropper en subjektiv opplevelse. Så vidt jeg vet er tanzaniansk praksis med barneomsorg utviklet ikke i dialog med forskning, men gjennom prøving og feiling gjennom årtusener. Først i løpet av de siste hundre årene er det grunn til å tro at man har kunnet bli vesentlig influert av vestlig forskning. Praksis ser ut til å ha rot i egne erfaringer.

Dermed blir det spennende å undersøke hva studie av omsorgspraksis kan belyse om førskolebarns atferd senere.

Nyere biologisk forskning

Nevrobiologen Annica Dahlström som har studert hjerner siden 1960-tallet, har påpekt at biologiske forskjeller knyttet til frigjøring av hormonet oksytocin, gjør mødre best egnet til å ha omsorg for den nyfødte. Hun viser også til at menneskebarnet er uferdig ved fødselen og

trenger to-tre måneder til for å bli ”ferdig”. Grunnen til at det er slik mener hun skyldes at hvis barnet nå ikke blir født, vil det bli for problematisk for moren å føde senere fordi barnet blir for stort. Barnet trenger derfor morens kropp nær seg for å få den beskyttelse det trenger (Aftenposten 22/1 - 2007).

Oppsummering

Ulike vestlige forskere har med forskjellige innfallsvinkler vist at menneskebarnet helt fra fødselen av har medfødte evner til intersubjektivitet. Bateson påviste hvordan spedbarn gikk inn i preverbal kommunikasjon med sine mødre. Trevarnten har påvist at spedbarnet allerede i sine første levemåneder foretrekker personer fremfor ting. Bowlby på sin side utviklet en tilknytningsteori som kaster lys over adferd senere i livet formet av manglende tilknytning til omsorgspersoner. Bråten har gjennom sin forskning påvist hvorledes spedbarnet lager et felles psykisk rom der omsorgsgiver og barnet eksisterer i fellesskap. Både Mead og Vygotsky viser til den primære sosiale kontakten mellom nære familiemedlemmer gjerne mor og barn som basis for læring og sosialitet. Jeg har skissemessig presentert sentrale trekk fra nyere teorier og annen forskning om barnet. De siste førti års forskning underbygger spedbarnets evne til relasjon. Når jeg har redegjort for omsorgspraksis i Kilimanjaroregionen i kapittel 5 vil jeg drøfte mulig perspektiver i lys av den forskning jeg nå har skissert.

KAPITTEL 4. METODE

Hvordan belyse oppgavens tema?

Hovedfokuset: Gir tett omsorg i hjemmet et oppmerksomt barn på skolen senere? Årsak og virkning vil jeg ikke kunne påvise grunnet det komplekse i sakens natur. Men det vil være mulig på den ene siden å tydeliggjøre folks verdier og intensjoner knyttet til barneomsorgspraksis og undersøke nærmere i de enkelte hushold hva omsorgspersoner faktisk gjør sammen med barna. Det samme er det mulig å gjøre med sosial trening som jeg vurderer som en del av

omsorgs-praksisen fordi det handler om å gjøre barnet sosialt akseptabelt også for andre, noe som jeg vurderer som en sentral del av omsorg. For å finne ut noe om skoleatferd senere og eventuelle korrelasjoner mellom omsorgspraksis og skoleatferd, må jeg få tilgang til skoler slik at jeg kan få observere der.

Det ligger i mine forutsetninger at jeg ikke kan følge en og samme barnegruppe over flere år. Derfor er det helt utelukket at jeg kan redegjøre for noe i retning av årsak og virkning mellom omsorgspraksis og skoleatferd som hadde vært vanskelig nok om det hadde vært samme gruppe. Men det som for meg ser ut til å være mulig er å kartlegge omsorgspraksis slik det er sannsynlig at den i noen grunnstrukturer utføres. Likeledes er det mulig mener jeg å se noen mønstre i barns skoleatferd, mønstre som ikke følger bare det enkelte barn, men som følger størstedelen av klassene jeg observerer i.

Ganske tidlig i mitt opphold får jeg vite at det er flere montessoriskoler i området, og det er med på å påvirke hva det her er mulig å undersøke. Fordi montessoriskoler har klare spilleregler for læreren og klare kriterier for når pedagogikken fungerer kan observasjon der gi mye interessant informasjon. ”Normalisering” er et faguttrykk innen montessoripedagogikk og et nøkkelord for å undersøke barns forhold til læring i praksis og undersøke barnets forhold til læreren og andre elever. Å ha skolen som en av de ulike sosiale kontekstene jeg observerer i er fordelaktig fordi den sosiale situasjonen er avgrenset både av rom og tid og dermed observerbar for meg. Erfaringene fra disse inntrykkene drøftes mer utdypende i kapittel 6.

Valgte områder for studier:

- 1) Mating av barnet, først ved amming, senere med fast føde er den mest sentrale situasjonen som også innebærer relasjonsbygging.

- 2) I hvilken grad imøtekommes barnets behov for kroppskontakt i løpet av et døgn? Hva slags signaler gir barnet og hvilken respons får det? Hvorledes er barnets soverutiner, med hvem sover det, hvis det ikke er alene? Og når barnet holdes og bæres, hvem holder eller bærer, og hvor langt bringes barnet i det sosiale rom?
- 3) Gjennom strukturerte intervjuer utført med tolk, blir det også kartlagt hvilke verdier omsorgsgivere er opptatt av å overføre til egne barn og på hvilket alderstrinn. Dermed skal jeg se på høflighetsregler, renslighet, sosial trening og hvor den foregår.
- 4) Hvordan er den kontekst som barnet opplever sine første år i, hvem omgås barnet og hva kan det få oppleve?
- 5) Når mønstre i omsorg og tidlig sosialisering er kartlagt, vil jeg se på mulige implikasjoner de kan få og hvordan de kommer til syne gjennom barnas tilstedeværelse som elever i klasserommet. Hvordan tar barna i mot instruksjon, hvordan forholder elevene seg til hverandre og til læreren, og til selve læreprosessen?

Etablering av nettverk

Min grunnholdning er å forfølge de tråder jeg allerede har fra Norge. Jeg har ikke kommet over sosialantropologisk fagstoff om barn fra regionen, men har lest ulike artikler, noe fra Øst-Afrika, blant annet studier gjort i Kenya, og noen fra Vest-Afrika. Gjennom dem får jeg innblikk i hvordan andre forskere har arbeidet, blant annet LeVine og hans team (LeVine 1996).

Det er vanskelig å forhåndsbestemme metodikken for å løse oppgaven jeg har satt meg.

Derfor velger jeg å forfølge de åpninger som dukker opp på stedet. Gjennom det nettverket som jeg får del i via professor Aud Talle ved Sosialantropologisk Institutt, Universitetet i

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

Oslo, får jeg tips om å kontakte et par ledende kvinner ved regionssykehuset; Kilimanjaro, Christian Medical Centre (K.C.M.C) som ligger i utkanten av byen Moshi, nord i Tanzania rett under fjellet Kilimanjaro. K.C.M.C. er sykehus for 11 millioner mennesker (HighBeam Encyclopedia 2007). Der har flere leger og sykepleiere tilknytning til Norge via tidligere studieopphold blant annet i Bergen, og dette kommer meg faktisk til gode som velvilje.

Via professor Talle får jeg også kontakt med Karen Marie Moland, en norsk sykepleier som holder på med doktorgrad på fødselsproblematikk innen sykepleievitenskap mens jeg er i forberedelsesfasen. Hun har tidligere gjort intervjuer rundt om i landsbyene i Kilimanjaro-regionen med tolk. Folk snakker Chagga og Kizwahili, og selv om engelsk offisielt er andrespråk, er det mange som ikke behersker det i praksis. Dermed har man behov for hjelp for å få til en intervjusituasjon.

Gjennom anbefaling fra sykepleieren tar jeg direkte kontakt med tolken via brev.

Da tolken senere blir gjort kjent med mitt forskningstema, tar hun selv initiativ til å bringe meg til Kiwakukki, et senter som driver med HIV/AIDS forebyggende arbeid og ligger sentralt i Moshi. Et par ganger i uken er kvinner innom for å få veiledning, og her ser tolken muligheter til å fange opp kvinner for et intervju, som kommer spontant for dem, men er planlagt av meg. Hun gjør avtale med senter- ledelsen om at vi skal komme to ganger i uken mot at jeg tegner medlemskap i organisasjonen og således legger fra meg noen shilling.

I fortsettelsen blir informantene herfra omtalt som Kiwakukkikvinnene. Disse bor for det meste i landsbyene rundt Moshi. I bykjernen ser det ut til at asiatiske innvandrere for det meste bor, da de i mindre grad har kunnet skaffe seg jord som er nedarvet fra tidligere tider.

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

Gjennom sykehuset får jeg leie bolig på sykehusets område, og det viser seg å være taktisk lurt som en start. Det gir meg åpninger til det sosiale nettverket til europeiske og amerikanske gjestearbeidere, som i annen omgang åpner meg mot et innfødt nettverk. I tillegg gjør det meg fysisk trygg. Området er bevoktet natt og dag fordi de som bor der gjør en viktig jobb for sykehuset, eller er som meg, en som gjester området en kortere tid. Området er utsatt for tyveri fordi folk som bor i området oppfattes som rike av lokalbefolkningen.

Dermed har jeg skaffet meg en stor og nyttig gruppe med informanter som etter hvert ledet meg til nye. Det ble også etter hvert mulig for meg personlig å intervju kvinnelige ansatte ved regionssykehuset K.C.M.C, en gruppe som via sin utdanning både var velorientert og som jeg kunne snakke med på engelsk. Det slo meg tidlig at det å hente kunnskap fra kvinner som kom fra ulike lag i befolkningen var gunstig for å få tak i eventuelle motsetninger i omsorgspraksis eller forvise meg om entydigheten i mønstrene som etter hvert tegnet seg.

Intervju som første inngang til målgruppen

Med utgangspunkt i de emnene jeg ville undersøke lagde jeg spørsmål, noen som var ganske avgrensede for å få presise svar, andre mer åpne for å kunne fange opp bredden og variasjonene i omsorgspraksis i og med at omsorg foregår i privatsfæren og under alle omstendigheter ikke er lett tilgjengelige for en utenforstående.

For å få et forhold til det eventuelt spesielle, ved kvinnene som var knyttet til Aidsomsorg fant jeg en annen gruppe kvinner som alle arbeidet ved KCMC. De ble stilt akkurat de samme spørsmålene, som Kiwakukkigruppen, og ga mulighet for å sjekke ut variasjoner. KCMC kvinnene kunne selvfølgelig være kvinner som var HIV-positve, men i kraft av at de hadde utdanning innen helsefag kunne de også ha andre synspunkter og holdninger til mitt emne.

Disse kvinnene intervjuet jeg selv på engelsk, noe som var fint for meg, med tanke på å komme inn på nyanser i synspunktene deres. De fleste andre intervjuene gjorde jeg med tolk.

Den tredje gruppen som jeg intervjuet om omsorgspraksis hørte hjemme i en bestemt landsby på Kilimanjarofjellet noen kilometer utenfor Moshi. I den samme landsbyen bodde jeg selv i andre del av feltarbeidet i fem måneder. Ved å besøke kvinner i hjemmemiljøet får jeg se kvinnene i aksjon der de lever, og dermed får et mer direkte forhold til deres fysiske betingelser i lokalmiljøet. Dermed sikrer jeg meg variasjon i mulige data, både ved å innhente dem fra ulike steder, fra kvinner i ulike livssituasjoner og i ulike yrker.

Intervjuene med disse tre gruppene med kvinner, og observasjoner jeg senere gjør i skolen, gir opphav til en ny intervjurunde hvor jeg stiller helt nye spørsmål om skole og læring til 20 nye kvinner og 20 menn i ulike aldersgrupper. Disse hører alle hjemme i fjellandsbyen.

Intervjuobjektene mine ble relativt tilfeldig valgt ut. Menn og kvinner som var synlige i miljøet, og som hadde en klar funksjon der ble valgt ut. Likeledes ble menn og kvinner som satt på ølserveringsstedene akkurat da assistent var tilgjengelig valgt. Tanken var at disse kanskje også rommet de som hadde mindre utdanning og kanskje ikke hadde lønnsarbeide i det hele tatt. I tillegg ble det forsøkt valgt menn i ulike aldersgrupper. Yngre menn viste seg å være mindre tilgjengelig, muligens fordi noen er under utdanning og andre arbeider i byer som Moshi, Arusha og Dar Es Salaam. Jeg forsøker å skaffe meg inntrykk fra mer tilfeldige kilder enn dem jeg blir kjent med gjennom mitt hovednettverk.

Hjemmebesøk i hushold

Via min hovedkontakt ved KCMC, en ung kvinne som hadde en drøm om å ta en grad i samfunnsfag, fikk jeg innpass i en familie som bodde i utkanten av Moshi. Der fikk jeg observere livet rundt en liten gutt på 11 måneder, og intervjuet personer i husholdet. I andre

halvdel av feltarbeidet fikk jeg bo i en landsby utenfor Moshi, på selveste Kilimanjaro. Der besøkte jeg to hushold nesten ukentlig i fem måneder. På det ene av de to stedene var det flere mindre barn som gjorde at jeg fikk mine viktigste observasjoner der. Dessuten ga husholdets uformelle leder, en ung bestemor, meg mange nye kontakter slik at jeg gjorde nyttige observasjoner flere steder.

Observasjon ved montessoriskoler

Siden Maria Montessoris tid har det vært vanlig at de som vil, som oftest foreldre eller andre pedagoger, kan komme og observere mens barna arbeider. Dette ble trolig innført fordi Maria Montessori utviklet sin skole på bakgrunn av observasjoner hun selv gjorde tidlig i sitt arbeid som lege. Fordi hun lyktes så bra, ville mange, også pedagoger fra andre land, observere hva hun gjorde, og siden den gang har det vært en del av utbredelsen av pedagogikken at man har latt interesserte få komme og se hvorledes den virker. Dessuten er det en del av montessori lærerens faste oppgaver å observere barna for å finne ut hva som bør være det neste pedagogiske trekket. Dermed tok jeg også for gitt at det å komme og observere i Tanzania var en smal sak. Men der fikk jeg en lekse å lære.

Etter å ha observert en times tid på en skole, ble jeg ved andre besøk kalt inn til skolens administrator. Av samtalen fikk jeg forståelsen av at hun gjerne ville ha del i forskningsmidlene mine. Jeg fornemmet en underliggende aggresjon som jeg ikke våget å stikke hull på. Skolen trengte som alle privatskoler penger, og som underforstått ”den rike damen”, var det som om jeg helst burde drysse av meg noen dollar. Det jeg forstod, var at det faktum at jeg trengte noe, gjorde meg til en potensiell betaler. Men siden jeg på det tidspunktet bare hadde fått tilgang på et reisestipend, var det sett fra min synsvinkel ikke mye å fordele. Ved å ta permisjon fra jobben hadde jeg allerede satt meg i en økonomisk sårbar situasjon, noe jeg opplevde at ikke ble sett. Det kjentes ubehagelig og ganske avvisende, da jeg ikke hadde

andre behov enn å få sitte still og observere. Å komme og være en som var villig til å fremskaffe ny kunnskap, var intet verd, her var det ”klingende mynt” som gjaldt, ble min tolkning av situasjonen. Samtidig var det ikke lett å få rede på hvor mye de ønsket seg, og antagelig var det avhengig av hvor mye de kunne få vite at jeg hadde. Selv om jeg tok kontakt med skolens eier, en tysk dame, for å høre hva de forventet seg, lyktes det meg ikke å få vite hvor mye de ville ha betalt for å få observere. For å redusere følelsen av utrygghet, valgte jeg å forsøke meg på en annen skole og utelukket denne for videre observasjon. Allikevel gjorde jeg interessante observasjoner på den ene timen jeg oppholdt med der.

Oversikt over observasjonssteder

<u>Skole 1.</u> Ligger på Kilimanjarofjellet i høylandet 1500 m.o.h. ca 8 km. Fra Moshi sentrum. Her bor jeg selv også i 5 måneder.	Her observerer jeg 4-5 dager i uken, i en måned i tiden andre del av januar til andre del av februar. Etter det gjør jeg et forsøk med å introdusere alderstilpasset praktisk utstyr.
<u>Skole 2.</u> Ligger midt i Moshi sentrum	Her observerer jeg bare en time.
<u>Skole 3.</u> Ligger ca 3 km utenfor Moshi sentrum. Den drives av nonner som også står for noe av montessorilærerutdannelsen i Tanzania.	Observerer to dager etter hverandre i ca tre timer hver gang.

Deltagende observasjon som montessorilærer

Etter en måned deltok jeg som assistent i noen uker og opplevde elevene mer direkte fra lærerposisjon, noe som ga noen innsikter, og flere nye spørsmål. Senere var jeg innom en gang i mellom, deltok og observerte etter som førskolen eller jeg hadde behov for det.

I forkant av at jeg begynte å delta som assistent introduserte jeg i samarbeid med montessorilæreren og skolens styreformann enkelt utstyr som innebar motorisk trening. Mitt faglige mål med dette var å undersøke i hvilken grad elevene lot seg stimulere til større grad av egenaktivitet.

På grunn av min nordiske tilknytning ble jeg nok i starten litt ekstra interessant å observere for barna, men etter hvert ble de mer opptatt av eget arbeid. Observasjonene innebar å sitte og observere enkeltbarns atferd, og deres relasjoner med hverandre. Videre ble kontakten mellom lærer og elev observert. Graden av arbeidsro i rommet og hvordan den oppstod var spesielt interessant å avklare, og i hvilken grad det foregikk individuell opplæring versus gruppeundervisning.

Ved å ankomme på forskjellige tidspunkter ble det mulig å få et forhold til ”her og nå” situasjonen, og det som foregikk i rommet uten at en observatør var ventet inn.

I de situasjonene da lokal lærer forsvant ut av rommet, ble det dessuten mulig å se hvordan elevene forholdt seg med en fremmed i rommet. Hvilke verdier er integrert i barna, og hvilke respekteres bare når kjent lærer er til stede? I min tilnærming til en montessoriskole var det en del av takk for hjelpen fra min side å være villig til å dele av egen kompetanse. Men det skjedde først etter at den viktigste observasjonen var gjennomført.

Deltagende observasjon i dagliglivet og dens ulike fasetter

Jeg valgte å dele relativt mye av eget liv blant annet for å gjøre andres skjebner lettere å dele med meg. Det gav mye god kontakt, og folk justerte sine egne fortellinger, erfarte jeg, nærmere mot det faktiske. En kvinne fortalte meg for eksempel at hun var skilt fordi mannen hennes var muslim og hun kristen. Etter at jeg hadde delt noe om mitt ekteskap, innrømmet hun at hun ikke hadde vært gift, men fått barn med en gift mann.

I menigheten i landsbyen der jeg ofte er innom, er de helt åpne på at det med gjester følger velsignelser. Så det å pleie gjester er en del av en praktisert utviklingsstrategi. Jeg er en slags gjest, og jeg forsøker å leve opp til forventningene, samtidig som jeg ivaretok målet med

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

feltarbeidet. I den anledning var det lettere for meg å dele kunnskaper enn penger, selv om jeg også med penger kunne bistå på et beskjedent nivå.

Ved å gi sydamene, som arbeidet under menighetens beskyttelse, oppdrag og lære fra meg litt om stil og fargesammensetninger, håpet jeg å kunne øke deres inntjening ved eget arbeid. Jeg lånte dem også penger til symaskin slik at flere kunne produsere slikt som skoleuniformer, og det folk i landsbyen trengte. Dessuten visste jeg fra annen yrkeserfaring litt om rasjonell drift og hva som måtte til for å få god likviditet. Dersom de tenkte på å produsere for turister, kunne jeg fortelle dem litt om hvilke krav vestlige kvinner har til kvalitet på sømmen.

Samtidig som jeg forsøkte å dele av hva jeg kunne, fikk jeg hjelp til å bære vann når vannforsyningen stoppet. Naboen kom med egg, når det ikke var noen å finne i butikken. Hadde jeg vært i byen og kom med den lokale transporten, 25 personer i en bil på størrelse med en folkevogn buss, var det ofte noen som tilbød seg å hjelpe meg å bære.

Naboens sønn gav meg kiswahili-timer mot betaling, og gjennom den kontakten fikk jeg viktig kunnskap om hva det vil si å være sønn til en mor som er enke med stor arbeidsbyrde og minimal inntekt. Dessuten hendte det at han ville lære meg språklige uttrykk som jeg ikke skjønnte at jeg kunne ha behov for, og gjennom det lærte jeg noe om roller og rolleforventninger mellom mor og barn, som jeg ellers ikke så lett ville ha grepet.

Alle disse ”ved siden av” relasjonene gav meg erfaringer på godt og vondt og de fleste erfaringene utdypet min forståelse av hva man på ulike nivåer ble sosialisert til.

Det er grunnen til at disse fritidsbeskjeftigelsene trekkes inn som en del av min metodiske tilnærming. Sett i lys av ”bare å være” som metodisk virkemiddel, er nevnte aktiviteter resultater av å bare være og å tone meg inn på deres problemstillinger. Det følte riktig og

viktig å være i en meningsfylt samhandling hvor jeg ved å gi selv også kunne få noe ut, det viktigste, adgang til klasserommet, dernest nødvendige tjenester, og erfaringen med å være oppdragsgiver, og ikke minst den sosiale kunnskapen som fulgte med denne prosessen.

Av mange grunner, også økonomiske tok jeg aldri taxi alene, men valgte kollektive transportmidler. Det følte tryggere, fordi det alltid var mange mennesker der, men teknisk sett var det antagelig mer risikabelt med tanke på ulykker. En fordel med å reise kollektivt var at jeg fikk erfart hvorledes folk oppførte seg mot hverandre i det daglige.

Punktobservasjoner

Punktobservasjoner er når du oppholder deg på et sted ganske kort tid, for eksempel en time og er veldig observant på det som foregår der og da både når det gjelder relasjoner, hvem som gjør hva, og hvem som eventuelt kommer og går.

Siden relasjonen mellom mor og barn er av svært intim karakter, kjennes det både uriktig og unaturlig å gjøre forsøk på å oppholde meg fast inni et hushold for å observere den tidlige sosialiseringen. Dermed gjør jeg som bl.a LeVines forskningsteam hos gusiiene i Kenya, et folk med fellestrekk med chaggaene (LeVine 1996), velger å komme innom delvis etter avtale, og delvis tilfeldig og er ekstra oppmerksom på "her og nå" - situasjonen i det jeg ankommer.

Tolken og jeg oppholder oss gjerne i en times tid, noen ganger lenger avhengig av situasjonen der vi kom. Noen ganger gjennomfører vi strukturerte intervjuer med nye personer, andre ganger observerer vi i de to faste husholdene.

Siden mine språkferdigheter gjør meg avhengig av tolk er jeg nødt til å planlegge besøkene med involverte parter og har dermed faste dager vi gjerne går rundt. Når jeg forøvrig beveger

meg rundt fortrinnsvis i landsbyens ”sentrum”, er jeg oppmerksom på barn, særlig de som passerer på ryggen til noen, eller på armen. Og for øvrig holder jeg øyne og ører åpne.

Punktobservasjoner av små barns tilstedeværelse

I byen gjør jeg punktobservasjoner fra steder som markedsplassen, bussholdeplassen, byens katedral og regionssykehuset. Tilsvarende gjør jeg punktobservasjoner i landsbykirken. Jeg ønsker ved det å få bekreftet hvor barna blir tatt med, og om det kvinnene forteller stemmer med det jeg kan observere forøvrig.

Ved flere anledninger er slike punktobservasjoner vanskelig å gjennomføre blant annet fordi jeg teller hvor mange som beveget seg forbi et gitt punkt i løpet av en halv time, eller et kvarter. På bussholdeplassen vil unge menn gjerne selge meg noe, og da er det vanskelig å holde fokus på et punkt. Målet med punktobservasjonene er å klarlegge hvor barn hyppigst blir båret, og sette resultatet opp mot det intervjuobjektene forteller. Jeg ser rett og slett på andelen barn i prosent av dem som passerer, og da barn som er så små at de faktisk blir båret på rygg eller arm.

Problemstillinger knyttet til bruk av tolk

Bruk av tolk er nødvendig for å kunne kommunisere med folk som snakket chagga eller kiswahili. 74 av 94 intervjuer gjør jeg sammen med tolken. 10 gjør jeg helt alene og 10 gjør tolken for meg, mens jeg er tilbake i Norge.

Jeg kan se både klare fordeler og like klare ulemper ved å bruke tolk.

Fordelen er at jeg kommer i kontakt med mennesker jeg ellers ikke ville kunne nå fordi jeg verken vil finne frem til dem, eller kan kommunisere med dem. Dette har både med mangel på felles språk å gjøre, og også på å forstå forutsetningene til de forskjellige informantene

Ulempen er selvfølgelig dette at jeg må finne meg i å erfare gjennom et filter, som er en person som får lønn via meg, og som teoretisk sett kan uten at jeg vet det ”gi meg den informasjon jeg ønsker”, sett fra hennes synsvinkel.

I begynnelsen tror jeg at folk kan svare på spørsmålene mine ganske direkte, men det viser seg at tolken har behov for å forklare. Her føler jeg at jeg må overgi meg til hennes vurderinger av hva som må til. Tolken har heldigvis erfaring med å tolke for en norsk forsker som arbeidet med en tilnærmelses lik målgruppe. For å få maksimalt ut av intervjusituasjonen konsentrerer jeg meg om å få ned svarene når de kommer til meg på engelsk. En del av svarene er av kvantitativ karakter som hvor lenge ammet du dine barn? Mens andre er av typen; Hva var det viktig å lære barnet ditt da det var mellom 1-2 år? I tillegg er det viktig for meg å notere meg intervjuobjektets stemmeleie, og kroppsspråk. Gjennom det håper jeg å kunne vurdere hvor autentiske svarene deres er. Og jeg sitter igjen med inntrykk av at folk er oppriktige. Det virker som om de også liker å snakke om emnet og bli tatt på alvor med nettopp sine erfaringer.

Jeg merket meg at de få som er analfabeter trenger å formidle seg gjennom lengre historier, og de har også et meddelelsesbehov som går langt utover det jeg trenger. Intervjuene med dem kan derfor ta opp mot en time, nesten dobbelt så lang tid som med dem som kan lese og skrive. Kvinnene ser ut til å bli stilt spørsmål som ingen har stilt dem før. Allikevel er spørsmålene ikke kunnskapsbaserte i betydningen teoretiske, men erfarings- og refleksjonsbaserte, noe som selvfølgelig er en viktig del av all vesentlig kunnskap. Den store fordelen med å ha tolk som både behersket chagga-språket og kiswahili, er at

tolken automatisk går inn i rollen med å etablere kontakt med det enkelte informant, noe hun gjør med eleganse. Hun behersker de stedlige småprat konvensjonene, og presenterer meg i en seriøs ramme og knytter meg opp mot regionssykehuset som folk allerede har stor tillit til.

Dersom hun ser at jordgulvet i det huset hvor vi kommer er uryddig når vi er ute i landsbyen, tar hun feiekosten og ordner litt, til husmorens lettelse. Alt i alt viser hun en smidighet som åpner både fysiske og psykiske dører.

Ved selv å holde alle sanser åpne og notere det jeg blir fortalt og stille motspørsmål når det syntes nødvendig, sitter jeg igjen med en følelse av å ha mottatt adekvat informasjon.

Allikevel er det en realitet at tolken ikke bare oversetter, men bearbeidet både spørsmål og svar. Hun har muligheter til å bearbeide informasjonen gjennom å nyansere det språket folk snakker og i tillegg forstår hun tenkemåten. Ved noen få anledninger tar det veldig lang tid å få ut noe svar, og det blir svært tydelig at tolken har et større fortolkningsarbeid å gjøre.

Tilhørighet på godt og vondt

Som antropologistudent har jeg som mange andre en nysgjerrighet på hva som inngår i de menneskers liv hvor følelse av tilhørighet ser ut til å være en selvfølge. Tilhørighet rommer som regel sterke forpliktelser og innskrenkning av den individuelle frihet. Dessuten innebærer tilhørighet også mange ganger mangel på sosial mobilitet. Kulturer fra den såkalte tredje verden er studert i ulike fasetter rundt dette temaet med stor bredde i teoretiske innfallsvinkler.

Jeg forsøker å unngå å falle inn i en idyllisering av alt som foregår med og rundt barn i Kilimanjaro regionen på tross av min opplevelse ”av at de hører til”. Pressede kulturer med

utbredt fattigdom og truende sykdommer som de siste 15 års HIV/AIDS epidemi i Tanzania har en tendens til å påvirke barneomsorgen negativt slik at man selvfølgelig finner grove tilfeller av omsorgssvikt. Fysisk og psykisk vold mot barn ofte grunnet i fattigdom, fordommer og mangel på kunnskaper finnes her som i verden forøvrig.

Dyrking av evnen til resonans

Gjennom over tredve års regelmessig meditasjonspraksis har jeg brukt mange timer av mitt liv til gjennom meditasjon bare "å være" med det som måtte passere sinnet der og da. Gjennom det har jeg oppøvet sensitiviteten for det som foregår rundt meg. I og med at det er lett å feiltolke både folks ord og mimikk har det kjentes riktigst å være oppmerksom på hva folk gjør, og være oppmerksom på hvorledes det de gjør resonerer i meg (Unni Wikan, 1990). Med utgangspunkt i egne erfaringer observerer jeg andre og legger merke til hvem folk på Kilimanjaro er, i husholdet, i menigheten, i kirken, langs veien, og på den lokale transporten når jeg deltar ut fra en kontakt med min egen væren. Samtidig har jeg reflektert over hva samværet med folk på Kilimanjaro vekket opp i meg. Og brukt det som støttende innspill i min forståelse av hva som påvirker folks atferd på et dypere plan.

Speiling av morsrollen

Side om side med det studierelaterte nettverket kjennes det riktig og viktig også å etablere et privat nettverk. Gjennom den engelske kirken, som mange europeere sogner til, blir jeg på lik linje med andre nykommere invitert til å fortelle hvorfor jeg er der. Ved den samme anledningen, altså under kirkekaffen, erfarer jeg at emnet jeg har valgt er sensitivt, det kan umiddelbart virke kritiserende på europeeres barne- omsorgspraksis, og tilsvarende idylliserende på den tanzanianske. Også med norske kvinner opplever jeg at dette temaet er svært sensitivt. Barndom berører oss alle enten vi er involvert som identifisert med barnet

eller med å være i foreldrerollen. Gjennom det er vi ofte hjemsøkt av egen eller andres kritikk for ikke å ha strukket til og gjort det riktige da det virkelig gjaldt.

Oppsummering

Metodisk blir emnet sett fra to helt forskjellige ståsteder. På den ene siden benyttes strukturerte intervjuer og punktobservasjoner i det offentlige og private rom. I dette feltet er noen erfaringer ervervet gjennom en planlagt struktur hvor jeg velger å være til stede, som i montessoriskolene og kirkene. Andre erfaringer oppstår når jeg deltar til og fra i miljøet, i menighetslivet, og på andre tilfeldige steder. Ved å være observant i små og store situasjoner får jeg en fornemmelse av hvem folk er, hvilke verdier de har, over et bredt spekter. Helt fra starten i Oslo er jeg innstilt på å følge muligheter som åpner seg, etter hvert som de oppstår. Jeg er også oppmerksom på at jeg går inn i samspill hvor man får noe og gir noe. Uten å kjenne de sosiale kodene må jeg bare skru alle sosiale ”antenner” på, og ta et skritt av gangen.

Når man kommer som middelaldrende europeisk dame, er det som om man skriker ut: ”Jeg er rik”. Dermed ligger det en utfordring i å ikke spille opp til rollen som rik. Både fordi jeg totalt sett føler meg i en utrygg økonomisk situasjon, og fordi jeg trenger den tryggheten en viss økonomisk varsomhet gir i en periode hvor mitt vante liv midlertidig er avviklet, til og med leiligheten min er solgt.

Den andre metodiske tilnærmingen jeg bevisst bruker er aktivering av tidligere personlige livserfaringer på den ene siden og intellektuelle erfaringer fra ulike sammenhenger, blant annet presentert i kap. 2. på den andre siden. Gjennom hele mitt voksne liv har jeg vært opptatt av personlig utvikling. Inntrykk fra filosof og psykologi på den ene siden, til stoff som har vært knyttet til barn og ernæring på den andre siden gjerne formidlet gjennom aviser og

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

media har formet mine tenkemåter. Dermed skylder jeg mange personer takk for deres bidrag.

Disse greier jeg imidlertid ikke alle å spore tilbake til.

Gjennom daglig meditasjonspraksis også under feltarbeidet med trening i å være til stede i det som er, får jeg regelmessig nullstilt meg og føler at jeg gjennom det suger til meg dagens inntrykk, enten det er en grønn mamba som krysser min vei, eller en informant som kommer med en kjempeklase bananer. Mambaen blir for eksempel tolket som et lykkelig tegn av en sørafrikansk venninne, siden slangen og jeg møtes på Valentins dag. Mens mine lokale informanter på Kilimanjaro tar mitt raske stevnemøte med dette irrgrønne vesen med knusende ro.

KAPITTEL 5: OMSORGS PRAKSIS AV BARN MELLOM

NULL OG TRE ÅR

Mors omsorg av barn

I dette kapitlet vil jeg se på hvordan omsorg blir gitt, og hva som ligger til grunn for denne praksisen. Siden jeg har intervjuer med tre ulike grupper kvinner, vil jeg se på likheter og forskjeller i det de formidler om amming, hvordan omsorgen blir organisert, og hva som inngår i tidlig sosialisering. Gjennom dette er jeg på jakt etter noen hovedmønstre.

Hva mødrene vektlegger når de blir spurt er selvfølgelig interessant sett sammen med observasjoner av faktisk omsorg fra mor til barn når det gjelder, amming, mating, stell, holdning til barnet, soving, og tilsyn generelt.

På kiswahili heter verbet ”å ha” *kuwa na*, og betydningen oversatt til engelsk er: to be with, på norsk; å være med. ”Å ha barn” slik vi uttrykker det innebærer på kiswahili å være med barn, og i det perspektivet er det interessant å se på barneomsorgspraksis i

Kilimanjaroregionen.

Grunner til at folk får barn

En av folks hovedbeveggrunn for å få barn i den gruppen jeg intervjuer, er rett og slett gleden ved å være far eller mor. Nest viktigst kommer at folk gjennom barna trygger sin alderdom.

Tjue kvinner og tjue menn blir intervjuet om sine beveggrunner til å skaffe seg barn som del av et lengre intervju foretatt i landsbyen der hovedfeltarbeidet ble utført.

Som utenforstående er den gleden folk utviser når de enten omtaler sine barn eller presenterer dem svært overbevisende. Og i mitt tilfelle er det som regel kvinnene jeg møter.

Gjennomgående presenterer de barna med hvilket nummer de er i barneflokket, og det er med en overbevisende stolthet de gjør det.

Navnetradisjonen er slik at første sønn oppkalles etter fars far og første datter etter fars mor.

Andre sønn oppkalles så etter mors far og datter etter mors mor. Slik forskyves det en

generasjon bakover når første sett besteforeldre er brukt opp.

Å ha barn er svært viktig her. Ved en anledning mottar jeg dyp medfølelse fra en

åttebarnsmor da jeg på forespørsel forteller at jeg er barnløs, og hennes innlevde medfølelse

blir så sterk at den driver frem min godt gjemte sorg, over nettopp det.

Samtidig som dess flere jo bedre tankegangen eksisterer med hensyn til antall barn, arbeider

myndighetene med holdningskampanjer som vektlegger trygghet i det å ha få barn, som til

gjengjeld blir utdannet. Tanken er at de får høyere inntekt med utdanning når de blir voksne,

og gjennom det vil de sikre sine foreldre en trygg alderdom.

En mann som arbeider med familieplanlegging og bor i fjell-landsbyen der størstedelen av

feltarbeidet finner sted, anbefaler tre barn, noe som ser ut til å være offisiell norm i Tanzania.

I fortsettelsen vil jeg gå igjennom sentrale sider av det å ta vare på et lite barn, og se folks

praksis i lys av hva de intervjuede selv uttrykker, det jeg observerer blir praktisert, og de

teoretikers perspektiver som er presentert i kapittel 1, og den dialog jeg selv har med folk

gjennom ulike typer kontakt.

Mors oppgaver i første del av barseltiden

I Chaggaenes område er det fast skikk blir jeg fortalt av ulike informanter, at mor holder seg

inne i huset med barnet de tre første månedene. Det var rett og slett tabu for mor å forlate

huset de første tre månedene. Bare akutt behov for lege ser ut til å kunne bryte med tabuet.

Mor tar imot besøk, men hun beveger seg ikke mye lenger enn til sitt eget utekjøkken og kanskje rundt på kihambaen. I de første tre månedene etter at barnet er født var det ingen av kvinnene jeg spør som gjør noe som helst tungt arbeid utenfor husholdet. I mange tilfeller har folk i regionen jordstykker som ligger et stykke unna der selve huset er, og ett jordstykke like ved huset de bor i. Men den nybakte mor arbeider altså ikke på noen av dem.

Inne gjøres også minimalt i denne tiden. Et par av de intervjuede kvinnene lager litt mat først og fremst til seg selv. I tillegg vasker de barnet og litt barneklær og én fremhever at hun vasker sine egne klær. Et par gjør litt oppvask. To i vår gruppe på ti fra landsbyen er eksplisitte på at de ikke gjør noe som helst arbeid verken ute eller inne utenom å konsentrere seg om omsorgen for det nyankomne barnet.

Nokså tilsvarende mener kvinnene fra Kiwakukkigruppen og K.C.M.C.gruppen at de første tre måneder forløper.

Jeg vil ikke gå inn i spørsmålet om hvorfor det er slik, men jeg konstaterer at det gir mor og barn fred sammen til å utvikle en relasjon hvor det å få ammingen til å fungere står sentralt. Ammingen er her vesentlig for barnets overlevelsessevne i og med at tilgangen på rent vann er dårlig. Melkeerstatninger er relativt dyre og vannet må kokes i 7-8-minutter for å bli trygt nok til å blandes med melkeerstatning. I dette området er det kun en nød løsning.

Samtidig legges i denne perioden grunnlag for at de første samspill utenfor mors kropp kan utvikles gradvis, med utgangspunkt i barnets behov både for mat og kontakt.

Dessuten vennes barnet gradvis til et liv utenfor livmoren, nær mor under vilkår der mor får hvile mye og barnet får være i sentrum for hennes oppmerksomhet.

Valgene kvinnene gjør styrker tilknytningen mellom mor og barn fordi dyaden blir vernet mot ulike typer forstyrrelser som måtte komme utenifra. Dermed kan man slå fast at husholdet tilrettelegger for at barnets behov blir dekket. I denne sammenheng er det interessant at nevrobiolog og hjerneforsker Annica Dahlström sier at menneskebarnet ikke er ferdig utviklet ved fødselen. I følge henne trenger spedbarnet to - tre måneder til, og i den første tiden er morens kropp den viktigste beskyttelsen. (Aftenposten 22/1 2007)

Husholdenes størrelse

I gjennomsnitt bodde det litt over 6 personer i husholdene jeg var involvert i, og disse kunne ha svært forskjellige slektskapsforhold til hverandre. I det største husholdet var det 11 personer, i det minste bare 2. Når det er små barn i husholdet gir så mange husholdsmedlemmer mange muligheter for omsorg og et rikt utvalg av rollemodeller samtidig som barn og voksne i husholdet kan delta i ulike aktiviteter utenfor husholdet.

Hjelp til omsorg

Hvor mye hjelp den enkelte mor får er i stor grad avhengig av personlige følelser mellom nærmeste familie, her agnatene, og den nybakte mor.

I de to husholdene jeg besøker gir det ene mulighet til å se den positive varianten av familiær støtte. Det er stedet med analfabet bestemor. Hos henne er hjerteligheten satt i sentrum. Hun, den gamle på 48 år, tok fullstendig omsorgen for sin svigerdatter, da hun fødte, slik hennes egen svigermor hadde tatt vare på henne. Svigerdatteren ble intervjuet og bekreftet dette. Denne bestemoren, vår informant, hadde selv blitt forlatt av egen mor og oppdratt av bestemoren. Nå gir hun videre både det hun fikk og det hun selv savnet, og gjennom det stråler hun av glede og tiltrekker seg kvinnene på kihambaen og ser ut til å ha alles tillitt.

I dette husholdet observerer jeg aldri at mennene gjør noe med barna, og her er det snakk om to voksne sønner og en ektemann som noen ganger er til stede, andre ganger ikke.

I det andre husholdet har mor nylig født guttebarn nummer 6 av i alt syv barn. Svigermor har hun ikke noe spesielt godt forhold til, derfor mottar hun heller ikke noe vesentlig med støtte. Svigermor forteller mor, er nærmest sjalu på henne fordi hun får så mange gutter som fra gammelt av er status. Som svigerdatter får hun replikker av typen: - *Hvor stor kihamba tror du vi har?* Jorda deles som kjent mellom sønnene patrilineært. Og er barneflokken stor, er det mange å dele jorda på. Da hun og mannen hadde bygget sitt første hus fikk de etterpå vite at det var feil plassert på kihambaen, og de måtte flytte inn i et annet mye mindre og dårligere hus. Fordi informantens mann hadde fått utdanning slik at han kunne arbeide i byen, lå det forventninger fra agnatene om at svigerforeldrene selv skulle ha hovedtyngden av grøden på felles kihamba, noe som i praksis satte den yngre generasjonen i klemme.

Gjennom ulike informanter både blant lokalbefolkningen og andre europeere fikk jeg raskt vite at folks livsgrunnlag som regel var en kombinasjon av lønn i penger og egen avling. De færreste hadde lønn som dekket vanlige livskostnader. I nevnte tilfelle kom familien i klemme fordi mer enn normalt måtte skaffes via lønnsmidler.

Samtidig som det ligger noen regler og forventninger til hva den nybakte mor skal gjøre i barseltiden, og hva hun bør få hjelp til, påvirker personlige bånd eller mangel på dem, slik jeg nettopp har vist, hvorledes denne fasen i praksis oppleves av den enkelte kvinne.

I det sistnevnte husholdet var ektemannen aldri å se. Bare svigermor fikk jeg hilst på og hun virket tafatt og lite begeistret over å holde sist ankomne barnebarn i fanget.

Folk i området her er veldig klar på at man gifter seg kun for å lage barn. Kvinner kan på engelsk omtale sin fremtidige mann som a ”spermdonor”, og menn sin fremtidige kone som ”a stove”. Det kan virke svært prosaisk, samtidig som det også er ærlig. En av kvinnene som jeg intervjuet var alene med sine barn og hun var veldig bestemt på at hun ikke ville ha noen mann i huset. For henne var det å ha en ektemann knyttet til tap av frihet.

Et eksempel på ren glede over å ha barn

I det ene husholdet der jeg observerte at barn nummer syv nå var kommet til verden, fikk vi forklart at hun nå egentlig ønsket seg en jente, men så ble det en gutt til. Først uttrykte hun at hun var litt flau over å ha fått et barn i en alder av 42 år, men senere snakket hun om at hun gjerne ville prøve en gang til om hun kanskje kunne få en jente. Mannen i husholdet hadde ikke vært der på en måned. Mannen jobbet to timers kjøring unna med buss. Tolken tok for gitt at det betydde at han hadde en annen kvinne i nabobyen, og hun opplevde det som tragisk at denne kvinnen forsøkte å reparere forholdet sitt ved å få et barn til.

Jeg gikk og lurte på hvorfor en kvinne som ikke likte seg på svigermors kihamba, og hadde en mann som sjelden ville være hjemme, hvorfor hun ville ha flere barn.

Jeg tenkte meg etter å ha opplevd landsbyen en stund at det kanskje var fordi barnet først og fremst var den som reflekterte hennes kjærlighet. Barna virket veldig glade over å se moren da de kom fra skolen, og virket veldig velvillige i forhold til små arbeidsoppgaver som var knyttet til hjemmet, slikt som å gjøre innkjøp, se etter minste mann og hente vann. Man fornemmer en stor grad av tillit og gjensidig kjærlighet mellom mor og barn i alle aldre, som om den egenlige kjærlighetshistorien i dette området er kjærligheten mellom mor og barn og

ikke kjærligheten mellom mann og kvinne. Min forespørsel ble bekreftet, det var slik det var, og i hvert fall i den situasjonen der jeg observerte. I dette tilfellet lyste mors ansikt av omsorg og kjærlighet for den lille og hun virket veldig lykkelig og tilfreds i morsrollen.

Allikevel hører man om ektefolk som nærmest sørger seg til døde når den andre dør, så det mest sannsynlige er at det er en stor variasjon av forhold som er basert på ulike følelsesmessige og praktiske innhold. Men det kan regnes som relativt sikkert at den følelsesmessige kontakten mellom mor og barn som hovedregel er ganske sterk.

Hvordan forstår jeg observasjonene?

For å forstå hvordan folk som grupper formes må vi som nevnt se på hvorledes de blir møtt i praksis de første årene av sitt liv. Jeg holder meg til felleskulturelle grunnmønstre og lar alle andre private variasjoner ligge, for dem er det mange av. Så langt er følgene klart: Mor gis alle muligheter til å ivareta nyfødt barn og få i gang ammingen. Hun støttes av andre voksne i husholdet slik at den intersubjektive relasjonen med barnet kan begynne å utvikle seg og sikre sterk tilknytning mellom mor og barn.

Mulige omsorgspersoner

Mors rolle

54 kvinner som kom fra forskjellige landsbyer rundt Moshi, ble stilt de samme spørsmålene og jeg vil supplere svarene med det jeg selv observerte. I landsbyen der hovedfeltarbeidet ble gjort var det mor som hadde hovedomsorgen av barnet hele det første året. Og i Kiwakukki-gruppen var det stort sett likedan, med unntak av en enslig mor som hadde hjelp, mens hun selv arbeidet. K.C.M.C. kvinnene kunne bare greie å være hovedomsorgsperson i betydningen den som tilbrakte mest tid med barnet i løpet av dagen i tiden da de hadde

svangerskapspermisjon, de første tre månedene. Allikevel opplevde de at de hadde hovedomsorgen i kraft av å være mødre.

Far som omsorgsperson

Vellykkede menn fungerte som omsorgspersoner via det at de skaffet lønnsinntekt til husholdet. Gjennom det kunne skolegang finansieres og høyere standard på kosthold, hus m.m. finansieres. Mitt inntrykk fra landsbyen via egne observasjoner og det kvinnene uttrykte, var at mange menn bidro med veldig lite når det gjaldt å bringe inn kontanter til husholdet. Men her spilte mennene seg ut over en bred skala, hvor man hadde såkalte ”big man” på det ene ytterpunktet, til dem som sov ut rusen i grøftekanten på den andre siden av skalaen.

Jeg observerte i veldig liten grad at fedre, bestefedre eller onkler engasjerte seg i barn over hodet. Det skyldes at mange menn arbeider i byen og således er borte mesteparten av dagen. Mange menn var så langt borte at de ikke kom hjem ukentlig, snarere en gang i måneden, og de som arbeidet i Dar Es Salaam kom hjem enda sjeldnere. Det var flere dagdrivende menn å se, enn kvinner, og noen av disse hadde alkoholproblemer. Dersom det var dagdrivende kvinner skjulte de det, mens fulle menn kunne man se ravende på veien eller sovende i grøftekanten, trolig på vei hjem fra en eller annen rangel. Både menn og kvinner fant man øldrikkende på serveringsstedene midt på dagen. En av prestene i landsbyen fortalte at det faktisk var et stort problem at såpass mange mennesker brukte både mye tid og penger på øl.

Ved enkelte anledninger fikk jeg også inntrykk av at kvinnene heller ikke oppmuntret mennene eller sønnene til å bidra på kihambaen, men at det lå et mer eller mindre uttalt ønske om at de skulle gjøre noe annet lukrativt. Som observatør så jeg midt i den beste

arbeidstiden flere menn sittende å prate enn kvinner. Kvinnene observerte jeg oftere i en eller annen form for arbeid. En av informantene uttrykte eksplisitt at hun gav det tyngste arbeidet til jenta i husholdet, mens sønnen som jeg også ble kjent med, fikk ta skolen alvorlig, han drømte om å bli lege. Fra gammelt av gjorde kvinnene oppgaver knyttet til produksjon av grøde, mens mennene utførte reparasjoner og vedlikehold som kutting av trær og pass av buskap. Endringer i muligheten til å ha mange dyr som følge av reduserte beiteområder, ser ikke ut til å ha forandret mennenes roller i stor grad. Når jeg i liten grad observerte samspill mellom fedre og barn kan det også komme av at jeg i større grad kan ha blitt invitert til hushold der far var fraværende, og nettopp derfor ble invitert.

I og med at mannen i følge tradisjonen har den avgjørende myndigheten i familien, slapp de kvinnene som ikke hadde noen mann å spørre kanskje meg lettere til, enn om hva tilfellet hadde vært om ektemennene hadde vært der. Men det er mange grunner til å tro at far i liten grad deltok i personlig omsorg av barnet, i følge intervjuundersøkelsen min. Når dette kommenteres er det fordi når samspill drøftes er det først og fremst samspill mellom mor og barn vi snakker om.

Søskens bidrag i omsorg

Det var ganske vanlig å se særlig jenter på 10-11 år bære på mindre barn, trolig deres søsken. I husholdene der jeg kjente til familiebandene viste både gutter og jenter omsorg for den nyankomne lille og de tok initiativ til å pludre, kose og holde. Allikevel lå det i luften at det var mor som var sjefen naturlig nok. Større og mindre barn bidrog med tjenester hvor vannbæring var det jeg lettest kunne observere. Med blide fjes øvde de seg også i å hilse på engelsk til en passerende gjest. Og det som slår meg er gleden de har av å gjøre det. Kanner i avpassede formater ble båret både i hender og på hodet av barn helt ned i 4-5 års alderen, slik

at søskens bidrag til omsorg ble mer indirekte. De støttet mor slik at hun kunne ivareta den lille på passende vis.

Når mønsteret brytes

I dette husholdet som er i utkanten av Moshi er det gamle mor som er husholdets leder, en kvinne trolig rundt 60 år gammel. Far har flyttet ut og stiftet familie et annet sted. Tre døtre, en svigerdatter, en niese med et barn, en annen slektning og en av husholdets to sønner, utgjør husholdet. La meg kalle den miste gutten for Prince. Hans foreldre, en av husets døtre og hans far, som ikke var til stede, men i Dar Es Salaam under utdanning, hadde latt sin 8 måneder gamle sønn være igjen i dette husholdet, mens de, mor og far tok eksamener ved universitetet. Det så ut til at barnets far hadde sendt søsteren sin til å ta vare på lille Prince. Hun hadde hatt hovedomsorgen for Prince i de tre månedene da moren også hadde vært borte. Ammingen blir avbrutt etter åtte måneder ganske brått i og med at foreldrene velger å ha gutten i bestemors hushold.

I dette husholdet får jeg også eksemplifisert hvorledes det utvidete hushold ser ut til å kunne kompensere en svak relasjon mellom far og sønn, rett og slett ved at det er flere andre som viser interesse og omsorg for barnet.

Huset er bygget som et atrium og Prince sitter ofte på en liten matte på en overbygget terrasse inne på den lille gårdsplassen. I løpet av de to dagene jeg observerer, er det alltid flere voksne til stede, og Prince finner gjerne noen hender å støtte seg til mens han ivrig trener på å gå.

Små leker som en telefon og andre typiske barneleker ligger rundt ham innen rekkevidde.

Det interessante her er at far har funnet en stedfortreder fra sin familie, slik at bånd også knyttes til en av agnatene selv om mor nå i en periode bor matrilokalt. Gamle mor i husholdet har en flott stilling og utgjør det økonomiske grunnlaget for alle som bor i husholdet.

Slik var folks bolig

Husene i landsbyen hadde som oftest jordgulv, og vegger som udekorerte dvs. de bestod av tørket leire og gjødsel og var brune. Huset kunne se ut til at de først og fremst var laget for å gi ly om natten, og beskytte folk mot regnet som kom intenst i enkelte perioder av året.

Oppholdsrommet hadde ingen form for dekorasjon, men gjerne et svært enkelt bord og noen krakker. Hønene kunne ta seg en tur innom for å snappe en matbit drysset fra menneskenes måltider, men ble jaget ut igjen. Et og annet redskap kunne ligge oppå tverr-ribbene som holdt taket oppe.

Folk levde stort sett utenfor huset. Alle hadde et utekjøkken med et tett tak over et åpent reisverk og her ble maten laget over et ildsted. Dersom man hadde dyr var de i passende inngjerding like ved gårdsplassen, som var totalt fri for vekster. Eventuelle slanger eller farlige insekter ville dermed lett bli synlige for beboerne.

Viktigste omsorgsperson

Mor skiller seg klart ut som den viktigste omsorgsperson i de husholdene jeg er i. Når far fra mitt ståsted oppleves som så fjern er det grunn til å tro at det skyldes utvalget kvinner jeg får møte, og at det akkurat der er et fravær av menn. De menn jeg for øvrig møter i Moshi og i sykehusområdet sprer seg over en bred skala fra meget kraftfulle og kompetente, til outsider. Menns betydning kommer indirekte til syne gjennom mer eller mindre solid bolig. Når boligen er solid bygget vitner det om god økonomi, og denne økonomien er det som hovedregel ektemannen med hans familie som står for. Inntektene kommer da fra lønnet arbeid, sjelden fra inntektene av landbruket.

Ammepraksis

På chaggaspråket er det et fellesord for både bryst og melk, og det er *maziwa*. Og i det ligger trolig en sterk forestilling om at brystet er til for spedbarnet inntil det kommer et nytt barn.

En av de første samspillsituasjonene som barnet opplever som nylig utkommet i verden oppstår via ammingen, og her finner vi sett med G.H. Meads øyne ”dyaden”, mor og barn utgjør en enhet i sin forening av de to.

Det kjentes nødvendig å undersøke kvinnenenes forhold til brystføde og undersøke i hvilken utstrekning kvinnene i mine grupper benytter denne situasjonen til å tilfredsstille barnets instinktive behov, og hvor lenge de gjør det.

Det er overraskende at ca. åtti prosent av alle mødrene i de tre gruppene samlet ammer 2 år eller mer. Noen få har ideer om å amme 3 og til og med 4 år, men det lar seg ofte ikke gjøre fordi de da er gravide med et nytt barn.

Jeg observerer relativt store barn, mellom 2 og 3 år bli ammet ute i landsbyen, det hender at de kommer løpende for å få seg en slurk, og mor er da kledd på en slik måte at brystene halvveis syntes uten at det sjenerer noen. Også på bussen mellom Moshi og Arusha, nabobyen ca. 8 mil unna, observerer jeg en mor som på en helt selvfølgelig måte ammer et barn som ser ut til å være mellom 2 og 3 år.

Det vanligste er nok at barnet blir ammet inne i det som kan kalles oppholdsrommet, fordi man ikke sover der. Det rektangulære huset har gjerne inngang på midten til nettopp oppholdsrommet. På hver side av dette ver det gjerne soverom. Spedbarnet kan, hvis det har sovnet bli lagt inn der ektefellene sov. Jeg observerer aldri at barn ble ammet ute på gårdsplassen, men det betyr ikke at det ikke hender. Inne i husene er det gjerne litt kjøligere enn ute og blir kanskje derfor foretrukket. I landsbyen er det få som har innlagt strøm, slik at

belysningen inne blir relativt dunkel og velegnet for å falle i søvn for en liten kropp. For mitt formål er jeg mer fokusert på om barnet blir ammet og hvor lenge av gangen og over hvor lang tid i måneder og år, enn hvor det blir gjort.

Barnet blir ammet der det er mulig å amme det, og fortrinnsvis i husholdet fordi man ikke beveger seg unødig ut av husholdet med barn under to år. Selve ammingen foregår døgnet rundt etter selvreguleringsprinsippet.

Der jeg observerer, hender det at den minste som bare er 2 uker da jeg først kommer til stedet, blir lagt til brystet 5-6 ganger i løpet av den timen jeg er der. Grynt som kan tyde på en form for misnøye blir besvart med bryst, og eller den lille blir skiftet bleie på.

Ammepraktis i de tre kvinnegruppene

Alle utenom K.C.M.C. kvinnene ammer barna når de gir signal om at de trenger det døgnet rundt. Dette er bare mulig for sistnevnte gruppe i løpet av den tre måneder lange svangerskapspermisjonen. I K.C.M.C. gruppen er kvinnene allikevel eksplisitte rundt det faktum at de i liten grad kan amme barnet mens de er på jobb. Allikevel er de svært klare rundt dette at de faktisk vil amme, de fleste i 2 år. Dermed holder de melkemengden stabil med pumping i løpet av arbeidstiden.

Kiwakukkikvinnene gir et nokså unisont inntrykk av at de ammer når barnet gir uttrykk for å trenge det, uansett når på døgnet det skjer. Dette stemmer bra overens med det jeg observerer rundt om i landsbyen og i de husholdene der jeg jevnlig observerer.

Kvinnene er svært enige om at det aller viktigste de kan bidra med som mødre under de seks første månedene er mat. Dette kommer veldig klart til uttrykk. Her er det ikke noe

utenomsnakk, der ”trygghet” eller ”kjærlighet” er ord som blir brukt til å beskrive morsomsorgen. Overlevelse er tydelig og naturlig nok knyttet til mat.

Kunnskapsnivået om amming, vektlegging av amming og kunnskap og praksis knyttet til mating av spedbarn, ser ut til å være velutviklet i alle gruppene. Tradisjonell praksis med hensyn til mating og amming ser ut til å ha overlevd ”moderniseringstiltak” som melketillegg fra flaske. Tradisjonell amming er godt støttet av det lokale helseapparatet. Tradisjonell forståelse og praksis er her helt samsvarende med dagens medisinske innsikt om brystmelk hva næringsinnhold angår og morsmelkens kvaliteter som immunforsterkende. At hygieneforhold i dette området favoriserer amming er selvfølgelig heller ikke et uvesentlig element. Folk har i stor grad ikke innlagt vann, og må selv koke vannet som først er båret til gårds. Når rundt 5 prosent har innlagt elektrisitet, sier det seg selv at det å sterilisere slikt som flasker ikke er noen enkel prosess.

En ledende sykepleier ved sykehuset argumenterte for at det var ”nok” å amme i tre måneder. Det tilsvarer svangerskapspermisjonen og ”stemmer trolig med læreboka”. Lærebøker og andre bøker man fant på det lokale biblioteket, bar preg av at de ikke inngikk i et system hvor oppdatering er viktig. At Tanzania er et av verdens fattigste land kan være hovedgrunnen til denne praksisen. At man heller ikke vektlegger å skaffe ny kunnskap kan på sin side også være med på å vedlikeholde fattigdommen.

Det virker som om samfunnet trenger denne kvinnearbeidskraften, som sykepleierne utgjør, selv om det kan gå på bekostning av barnets behov. Barn med velutdannede mødre ser ut til å kunne risikere mindre amming enn barn fra mindre utdannede mødre. Tydeliggjøring av hva

som skal legges til grunn i spedbarnsomsorgen er viktig i alle kulturer, også her. Som Rysst Heilmann har påvist, formes kvinners valg både i Gambia og Norge av ulike informasjonsfelt, også felt som er knyttet til hva barnet responderer positivt på ved synlig trivsel (Rysst Heilmann 2000). Men også i Kilimanjaro virker andre samfunnsforhold enn mors kunnskaper inn på hvorledes lokale autoriteter ser på barns omsorgsbehov og hva den enkelte kvinne velger å gjøre.

Gjennom hele feltarbeidet er det slående hvor mye kvinnene knytter amming til kjærlighet for barnet. Kvinner som blir fortalt at det for eksempel i Norge er barn som ammes veldig kort tid, noen bare noen uker, reagerer med ganske lidende ansiktsuttrykk som om de virkelig bevitner omsorgssvikt av alvorlig karakter. Å ikke amme et barn, eller amme svært kort tid, uttrykkes som noe utenkelig. Det tolkes av kvinnene som barnet ikke får motta morens kjærlighet. Og dermed har de selv uttrykt at å amme barnet er å elske det.

Hovedinntrykket i området her er at kvinnes bryst først og fremst er til for barnet og ikke for mannen. Ingen bilder eller situasjoner som hadde med erotikk mellom menn og kvinner å gjøre var sentrert rundt brystet. Skulle jeg filosofere rundt dette er det som om det lille barnet totalt gjør seg ferdig med brystet som liten, og at brystet dermed ikke får vesentlige kvaliteter av noe man som voksen skal tilbake til. Hofter og ben derimot ble erotisert. Ved enkelte anledninger opplevde jeg menn kommentere oppglødd en kvinnes legger i forbindelse med at hun gikk ut av en daladala (lokal minibuss).

Bryst refereres aldri til som noe som er for stort eller for lite eller noe det er noe feil med.

Brystet er for barnet, og til barnet føler seg ferdig med det, eller til et nytt barn har kommet til.

Dette ser ut til å være udiskutabelt.

I samspillet mellom barnets subjektive behov for å få melk og kroppskontakt, og morens vilje til å besvare det, ser det ut til å ligge en total aksept av at barnets behov er legitimt og at det pr. definisjon skal tas på alvor når barnet gir ymt om det på sin måte. Ymt kan være gråt, skrik, klynking og annen uro.

Annen ernæring

Hvor fort man så går over til tilleggsføde av noe slag, varierer fra kvinne til kvinne. Det vanligste er at man begynner å gi tilleggsføde i tiden mellom tre og seks måneder. Mødrene gir den type mat som de voksne spiser, med unntak av kjøtt og fisk som ble for tungt fordøyelig for den lille, i følge de aller fleste som ble spurt. Barna fikk maten godt moset, slik baby mat er i Norge. Hvilken tilgang de gjennom egen kihamba har til ulike typer føde, og deres generelle økonomi, ser ut til å prege hva spedbarna får å spise.

Det sterkeste inntrykket fra svarene og observasjonene til sammen er at spedbarnets behov blir dekket så sant det står i morens makt å gjøre det. Jeg snapper aldri opp så mye som et lite sukk i anledning av at barnet kunne være krevende. Snarere ligger det en selvfølgelighet i at barnets behov skal dekkes.

Ammerespons sett i relasjon til Bowlbys tilknytningsteori

Sett i lys av det jeg innledningsvis redegjorde for om barnets åpenhet og evne til å ta inn den voksne, skal jeg også se på den solide ammeinnsatsen i lys av John Bowlbys teori om tilknytning. Bowlby understreker den kritiske betydningen av barns forhold til omsorgspersoner som svarer velvillig på barnets signaler, gir psykisk og fysisk næring og er mer eller mindre kontinuerlig til stede. Kvaliteten av denne tilknytningen spiller en avgjørende rolle gjennom hele barnets liv. Når barn opplever avbrytelser i denne kontakten,

blir de i følge hans forskning mer sårbare overfor angst, depresjoner og usikre i mellommenneskelige forhold senere i livet (Bowlby 1984).

De inntrykk jeg mottar i landsbyen via større barn er at de virker selvstendige, rolige, som om det skal mye til for å vippe dem av pinnen. Deres kroppslige uttrykk gir inntrykk av fleksibilitet og avspenning og deres kroppsholdning ser balansert ut. Jeg ser ikke hengende hoder eller overspente kropper, men jeg merker meg tynne barn som antagelig godt kunne ha spist mer, men dette skal jeg komme til bake til i behandlingen av skolebarna.

Den tiden barnet får være tett inntil mor gjennom amming er ganske lang siden de fleste ammer i 2 år. Dermed blir det god til for barnet til å respondere på mor, suge inntrykk fra henne, ta i mot hennes kjærlighet, studere hennes mimikk, imitere hennes mimikk, lytte til hennes stemme, og være i samspill med henne. Her er mye tid for både mor og barn til å forme et felles rom slik Bråten viser til. Grensen mellom ”jeg” og ”du” oppheves og det foregår en altersentrisk delaktighet. Den ene deltar direkte og samtidig i den annens reaksjon og vise versa (Bråten 2000) (Trevvarthen 1998)

Barnestell

Jeg overvar i liten grad å se babyer bli stelt. Men den vesle gutten som jeg observerer regelmessig blir skiftet bleie på mens jeg er til stede. Kangaen, det stoffstykket som man også bærer barnet i, er et relativt tynt stoff som også egner seg til bleie og blir brukt som det når det blir delt i små nok stykker.

I Moshi, der folk ofte har innlagt vann var det en selvfølge at barnet får et bad daglig. Under observasjon av lille Prince på 11 måneder som blir badet av moren sin, er det en aktiv

protodialog på gang mellom barnet og moren. Sett utenifra oppleves situasjonen som fortrolig og nær, der gutten sitter i en balje og mor som foretar vaskingen, sitter ved siden av.

Kroppskontakt på ulike måter

Alle steder der jeg kommer til landsbyhusholdene er det typisk at den lille som selv ikke kan gå, blir båret. Så sant barnet ikke sover, sitter det oftest på mors arm og betrakter verden derfra. I den posisjonen ser det ut til at barnet hviler og har det godt.

Når jeg spør bestemor i det ene husholdet om dette svarte hun: *-Vi har ikke mye å stimulere med, vi har ikke leker, vi har ikke penger, så den måten vi kan gi barnet kjærlighet på er ved å holde det.*

I det andre husholdet spør jeg mor om det tilsvarende, og hun svarer som følger: *-Her er det mye som er farlig for barnet. Her er små snegler som det kan ta i munnen, det er kerosin som vi bruker til å lage ild. Vi har dårlig avfallshåndtering, så det kan være glassbiter rundt som barnet kan skjære seg på.*

Det slo meg at ingen av alle de andre jeg intervjuer om omsorg uttrykker at det er viktig å holde barnet. Men det er noe av det mest påfallende for meg som utenforstående at kroppskontakten er der nærmest kontinuerlig. Også inne i husholdet bærer man noen ganger barnet på rygg, noe jeg kommenterer og vurderer litt senere.

Spedbarnet holdes på forskjellige måter

Spedbarnet holdes på seks forskjellige måter. Og alle observeres i de to husholdene jeg oftest er i. Når barnet er våkent og ikke ammes, holdes det blant annet i de første tre månedene horisontalt vinkelrett mot kroppen med begge hender, både når mor står og når hun sitter. I denne posisjonen i forhold til den voksne, kan barnet også ligge i fanget med ansiktet vendt

mot den som passer det. Da svigermor til ” en av våre mødre” en gang er innom i det vi ankommer, ligger lille Michael i denne posisjonen. Men svigermor ser utrolig passiv ut med tanke på å ha noen form for mimisk kontakt med barnet. Denne svigermoren virker helt død. Men uansett er det en fin posisjon for barnet til å få sett ansikter, noe som er det mest inspirerende for spedbarn å se på i følge spedbarnforsker Trevarthen (Bråten 1998). Jeg opplever ikke at de som holder spedbarna gjør noe for å utvikle noe mimisk samspill når barnet er under tre måneder. Men det som er slående er hvordan barnet hele tiden er i en dyade med noen, også i innsovingsfasen. Mor Flora tolker barnets smågryntinger også som at barnet ville bli holdt under innsoving, noe hun så tilfredsstillt.

Den vanligste ammeposisjonen i området er at barnet ligger på tvers av mors kropp. Ingen annen ammeposisjon er observert i området. 3 av 10 sier dessuten at de holder barnet loddrett mot skulderen for at det skal få rape. Den vanligste observerte posituren når barnet er litt eldre enn tre måneder og kan tas med ut, er at det sitter på mors arm, delvis på hoften. Da er mor relativt arbeidsudyktig. Den sjette posisjonen barnet sees i her, er sittende på rygg i kanga. Da kan mor gjøre oppgaver som vaske tøy, lage litt mat, gå til butikken, dra til byen og bevege seg lengre av gårde.

Eldre søsken i husholdet hos Flora, mor til Michael, viser glede over å ta kontakt med lille bror og de vil gjerne holde. I denne fasen er det kontakten med personene i husholdet først og fremst mor, som barnet får oppleve. I og med at mor og barn for det meste skal være inne de tre første månedene, ser barnets inntrykk fra omgivelsene ut til å være svært kroppslige. Det opplever først og fremst mor, og andre familiemedlemmer. Barnet mottar en altomfattende behovsdekning døgnet rundt, og viktigste stimulans er mennesker.

Jeg ser ikke noen spedbarn i landsbyen bli gitt objekter av noe slag, dette sannsynligvis av mangel på ressurser, men også fordi det i de fleste tilfellene faller ned på et jordgulv når barnet slipper det. Som nevnt i kapittel 1 vet man at barnet primært lar seg stimulere av menneskelig kontakt, sekundært av objekter i samspill med omsorgspersoner. I og med at husholdene i gjennomsnitt er på litt over seks personer får barnet mye bekræftelse fra mennesker og lite stimulans via objekter. Det hører mange personers stemmer og ser mange personers ansikter og kropper for øvrig. Det stimulerende for spedbarnet ligger dermed til det relasjonelle, til samspillet og ikke til ting eller symboler knyttet til ting. Dette faktum skal jeg utdype litt mer i skolekapittelet.

Disse får holde barnet:

I de første 3 månedene er det ikke gitt at hvem som helst kan få bære på barnet. I 9 av 10 tilfeller i landsbyen, er det bare mor av foreldrene som får ha barnet i armene. I ett tilfelle får far også holde det. I to av tilfellene her får far ha barnet en sjelden gang. I to av familiene får svigermor i den ene og svigerinnen i den andre familien holde barnet. Nære naboer blir også invitert til å kjenne på den nyankomne i to av tilfellene. Hun som har hushjelp lar, lar naturlig nok henne få ta i den lille. Men bare en lot egne søsken holde barnet sitt. Dette kan trolig ha med at mor nå bor patrilokalt og at egen søster og bror kan være et stykke unna. Bare en kvinne sier at egne foreldre kan holde barnet hennes. En er ganske uvillig til å la andre holde på barnet fordi hun er redd for at barnets bein skal vokse feil.

Men mor er klart den mest sentrale personen med hensyn til å holde barnet. Det er hun som har melk i brystene og som ønsker å gi barnet den tilfredsstillende det trenger med jevne mellomrom.

Tilsyn av spedbarnet

Grunnet hygieneforhold i landsbyen innebærer tilsyn av det våkne barnet som oftest å holde det, og flere familiemedlemmer kan etter hvert gjøre det.

I Moshi ser man ofte at barnet kan sitte på en flettet matte under tak, på en oppmurt terrasse. Der kommer ikke barnet i direkte kontakt med jord og derfor kan det i større grad få friere tøyler med en voksen ved siden av seg. Men med et gjennomsnittlig hushold på 6 familiemedlemmer, er det gjerne noen tilgjengelig om ikke annet en slektning som stikker innom. Få voksne som bor i landsbyen har arbeid som starter ved et bestemt klokkeslett og slutter ved et tilsvarende. Dermed ser det ut til alltid å være noen tilgjengelig for den lille.

Erindringer om å ha blitt båret

Et stykke ut i det siste feltarbeidet blir jeg opptatt av i hvilken grad både menn og kvinner husker at de har blitt båret. Under den siste intervjurunden er det fristende å spørre om noen husker at de er båret på rygg som barn. Når jeg stiller spørsmålet er det fordi jeg ønsker å vite om de faktisk husker det, og hvilket ansiktsuttrykk de husker det med. Spørsmålet blir stilt som et av de siste, og spørsmålet blir stilt åpent uten forventninger om et positivt svar.

De aller fleste trekker på smilebåndet så snart spørsmålet ble stilt, og det selv om de ikke husker noe. Blant mennene er minnene slik; En av mennene uttaler at han husker at det gir en følelse av støtte. En annen syntes han kan se alt det som er rundt ham og det som er langt unna. En tredje ler ved å bli spurt og minnes at han foretrekker moren som bærer fremfor søsteren, for søsteren vil heller leke. Hos mor er det også håp om bryst. Han som uttaler det er 81 år. En fjerde husker at han nyter bevegelsen inni selve kangaen. En femte mener at han lærer en del ting bare ved å se seg rundt fra mors rygg. Han er selvlært skredder, og avhengig av å kunne bruke blikket. En sjette husker at han føler seg vel og trygg. En syvende ler ved

spørsmålet og husker at han vet at brystet er rett rundt hjørnet. En åttende husker at han skriker når han blir satt ned, for han vil være nær moren og slett ikke alene. En niende husker at han blir båret og knytter det til en god erfaring. En tiende uttrykker at han føler seg veldig vel i livet når han blir båret. Den ellefte husker at han så sent som i tiårsalderen er ute med foreldrene på tur og da blir båret fordi han er redd for ville dyr. Når han blir båret føler han seg trygg. Også den tolvte som husker noe forbinder det å bli båret med å føle seg trygg. For meg blir det interessant både at så mange husker noe, og at de utelukkende knytter positive minner til erfaringene.

Bæring som en del av sosialiseringen

En av mine informanter Barth Niava fra Elfenbenskysten som driver Center for afrikansk kulturformidling i Oslo (CAK), underviser i afrikansk dans og babybæring. Han sier at å bli båret på rygg er barnets første møte med rytme. Dessuten blir barnet båret rundt mens det sitter trygt i et ”tårn” med fantastisk utsikt til omgivelsene. Denne viktige erfaringen er en av grunnene til at han begynner å lære bort babybæring i Oslo.

Når et barn bæres på ryggen til en voksen, i en såkalt kanga, et stoffstykke, kommer barnet i en annen posisjon, mer oppreist og med bedre utsikt til verden, enn om det ligger vannrett nede i en bag, vogn, seng eller noe annet. Forestillingen om å bli båret rundt, har aktivert tanker som trygghet, få sett verden mer ovenfra og ned, enn nedenfra og opp. Samtidig innebærer det en form for kontakt. Da dette ikke har blitt utforsket inngående i sosialantropologisk faglitteratur, finner jeg det interessant å beskrive dette fenomenet mer inngående. I utgangspunktet vet jeg ikke i hvilken utstrekning barn blir båret verken i denne regionen, i vår spesielle fjell-landsby, eller noe annet sted, fordi jeg finner dette beskrevet utførlig.

Det faktum at barnet er i bevegelse med bæreren gjør at barnet har mulighet til å komme til steder hvor noe foregår og at det har mulighet til å se hva som skjer på veien fra det ene stedet til det andre. Dette er godt beskrevet av Solveig Albrecht Wahl, der hun fantaserer seg inn i hva barnet vil kunne oppleve fra en rygg i Norge (Albrecht Wahl 2002).

Jeg tar for gitt at det å oppleve miljøet rundt seg fra mors eller en slektnings rygg er tryggere enn å oppleve noe alene, og at det å få være med en voksen i seg selv er betryggende.

Alternativet til å bli båret på rygg er også i mange tilfeller å få sitt opplevelsesfelt sterkt begrenset som spedbarn.

At barn svært mange steder bæres på rygg er klart, og ulike personer som oftest kvinner og søsken av begge kjønn ser ut til å være involvert i bæring i tillegg til biologisk mor. For å være helt sikker vil jeg sjekke ut hvem det er som bærer i Kilimanjaroregionen, hvor ofte barn bæres og andre omstendigheter knyttet til det.

Alder for å bli båret

Det er først når babyen er blitt ca. 3 måneder at man begynner å bære det på rygg. Før det, holdes barnet for det meste inne sammen med moren. Da har det tett kroppskontakt på andre måter for det meste av tiden, utenom under dyp søvn.

Bæring på rygg

I landsbyen er det først og fremst mor som bærer barnet, og alle mødrene som blir spurt bærer på det. I 20 % av tilfellene får de kvinnelige agnatene også bære. De bærer like hyppig som naboer og hushjelpen. Bare 10 % av affinalene får bære, trolig fordi de ikke er tilgjengelige i samme grad. Man kan lett tenke seg at mødrene bærer mesteparten av dagen, men så er ikke tilfelle. De bærer litt nå og da avhengig av hvor lang tid det tar å gå til det stedet de skal.

Kirken ligger ofte relativt nært, mens å komme seg til sykehus kan være en litt lengre reise.

For å roe ned et barn i husholdet kan det hende man bærer en times tid. Og mens det sitter på rygg kan det tenkes at barnet faller i søvn. Bare seks av ti kvinner sier at de bærer barnet daglig på rygg. Og tre av ti sier at de bærer fra en til to ganger i uken, mens en sier at hun bare bærer en gang i måneden.

Når det gjelder å bli båret av eldre søsken lar seks av mødrene eldre søsken bære barnet.

Når det gjelder hyppighet, lar fem av ti, andre enn slektninger bære barnet ukentlig. To lar andre bære barnet sjeldent. En av de som har hushjelp, lar henne bære barnet daglig.

For det lille barnet innebærer dette at det får suge inn inntrykk sammen med forskjellige personer som går og står forskjellig, som sannsynligvis beveger seg til ulike steder, har annen stemme og annen kroppslukt enn det mor har. Dermed får barnet i tillegg også utvidet sin geografiske og sosiale radius og ved det opplevd andre mennesker og kanskje også andre husdyr og et annet gårdsrom enn det som det selv hører til.

Noen gjør meg oppmerksom på at når mor bærer barnet på rygg kan hun ut fra barnets bevegelser merke når barnet vill gjøre sitt fornødende, og rekke å bringe barnet til rette sted uten å gjøre bleien våt. Dette undersøker jeg ikke nærmere selv. Men det virker sannsynlig at tett kroppskontakt åpner for gjensidig varhet for den annens fysiske reaksjoner.

Utstyr for bæring

I denne regionen bæres barnet i et tøyestykke, en kanga, navngitt etter en fugl som har samme type mønster som de første kangaene blir laget i. Stoffet kjøpes i to like stykker, som man selv deler og syr kanter rundt. Det samme stoffet brukes også som enkelt klesplagg dvs. uten å bli formet av søm av kvinner på landet og fattige. Det brukes også som forkle når man gjør arbeid. Det kan brukes som duk, håndkle, babybleier og man kan også sy kjole av det.

Effektene blir artige på grunn av fargene og mønsteret som har elementer av symmetri i seg

på grunn av border som går rundt stoffstykket. Kangaen hører med til det selvfølgelige utstyr den blivende mor må ha med når hun kommer til sykehuset for å føde (Moland 2002).

Et kraftigere stoff, *kitenge* kan også benyttes. Uansett hva man velger skal det man bærer i være stort nok til at det danner en slynge som barnet sitter i. Hver ende av kangaen knyttes sammen foran på bærerens kropp. Den ene enden kommer over skulderen, den andre under armen på motsatt side. Andre variasjoner som bl.a. er vanlig i Vest-Afrika, er at begge ender knyttes under armene, men over brystet til bæreren. Da sitter barnet rett over bærerens sete.

Slik kommer barnet på ryggen

En dreven mor greier å få den lille på plass alene ved å selv krysse egne armer og gripe fatt i barnets armer. I et løft, hvor krysstaket løses opp, bringes barnet opp på rygg og mor bøyer seg nå fremover. Nå legger hun kangaen over barnets rygg og ende, og strammer stoffet.

Barnet ser man nærmest automatisk griper fatt i det som er å holde i, som regel mors eller bærerens kjole. Barnet sitter som regel slik at hvert av beina kommer ut på hver side av mors hofter. Paul Connerton (1999) kaller dette en kroppslig praksis og Mauss en kroppsteknikk (Mauss 1979). Omsorgsgiver gjør noe kroppslig med barnet, og det igjen får en kroppslig erfaring samtidig som det igjen og igjen erfarer hvordan det selv kommer i posisjon. Denne erfaringen går også inn i den ontogenetiske arv og blir overført til neste generasjon som en forventning i barnet selv, om hvordan det skal bli behandlet. Hva som kan sees av barnet for utenforstående er avhengig av hvor stort barnet er. Som regel vil barnet være litt på siden av bærerens rygg og man ser ofte barnet strekke seg for å få med seg flere inntrykk, når det er modent for det. Barnet kan både være våkent og sovende i kangaen. Det ser ikke ut til å spille noen rolle. Hvis været er veldig varmt hender det at man opp på kangaen har et annet stoffstykke nærmest som isolasjon mot sola for å hindre at barnet blir for varmt. Noen bruker også en parasoll for å holde varmen unna seg selv og barnet. Barnet bæres i kanga både i

hjemmemiljøet og til og fra hjemmet. Bortimot 90 prosent vil jeg anta av observerte barn som bæres i kanga, bæres på ryggen. De andre bæres på hoften og hengende foran. Men la oss se hvor barnet tas med og hvilke inntrykk det dermed kan få.

Hovedgrunnene til å bære barn på rygg

Bæring foregår ved tre ulike anledninger, ved arbeid, transport og trøst av barnet. I husholdet kan barnet bæres når bæreren har behov for å gjøre en eller annen form for arbeid og andre ikke kan ta vare på barnet. Det andre tilfellet er når barnet må transporteres fra et sted til et annet. Da fraktes barnet som regel på ryggen til noen. Også når barnet trenger trøst blir det i noen tilfeller satt opp på ryggen. Jeg ser aldri menn bære et lite barn på rygg. Men fra tid til annen ser jeg en mann bærende på barn, men han holder det på armen.

Bevegelsesradius første leveår

For å få en forståelse av mulige implikasjoner av bæring på rygg blir det viktig for meg å undersøke hvor barn ble brakt rundt med tanke på hvilke inntrykk barnet kan motta. Og jeg blir opptatt av om den mest særegne gruppen av utdannede kvinner, de fra K.C.M.C skiller seg vesentlig ut fra dem rekruttert i landsbyene inkludert den på fjellet.

Barna i Kiwakukkigruppen:

I kiwakukkigruppen bæres barnet til følgende steder: 21 av 34 mødre tar barnet med flere steder, de to viktigste er til kirken og til sykehus/helsestasjon. Sistnevnte ser ut til å være godt innarbeidet og viktig for oppfølging av barn med slikt som, vaksinasjoner, andre råd og veiledning. I tillegg tar mødre barnet med til venner, naboer eller markedet. Å ta barnet med til markedet gjør de imidlertid ikke ofte, ikke hvis de har en annen til å føre tilsyn med

barnet i husholdet. Et mindre antall på 7 mødre, sier at de bare tar barnet med til kirke og sykehus/helsestasjon. 3 mødre hevdet at de bare tar med barnet til kirken og til naboer og de samme 3 påstår at de ikke tar barnet med utenfor husholdet i det hele tatt. Så hva det her innebærer å ta barnet med ut ser ut til å være å ta det med på lengre turer utenfor lokalmiljøet.

Barna i K.C.M.C. gruppen:

Her er mønsteret noe annerledes. 5 av 10 kvinner tok barna med til kirke, klinikk og det jeg har valgt å kalle andre steder. Det kunne være besøke nære venner, dra ut og ta noe å drikke, og å besøke naboen. 3 av kvinnene tok barnet med til klinikk og andre steder. Ingen barn blir tatt med til markedet.

Barna i fjell-landsbyen:

I landsbyen sier 8 av 10 at de tar barnet med til kirken i denne perioden. Like mange tar barnet med til kontroll på helsestasjon. 3 av 10 nevner sykehus spesielt som et sted de tar med barnet. 1 av 10 har småbarnsperioden i Kenya og oppsøker steder hvor foreldre og barn kan møtes med barna sine. Bare 1 av 10 tar barnet med til naboer. 3 av 10 tar barnet med til slektninger, to av disse er egen mor. 4 av 10 tar barna med til lokale butikker og en tar barnet med når hun henter vann. Bare 1 av 10 tar et så lite barn med til markedet.

Forskjeller og likheter i hvor barn bringes

Kvinnene i fjell-landsbyen følger samme mønster som Kiwakukkikvinnene. Helse og sjel står i fokus. Kontroll av barn, inkludert vaksinerings, ser ut til å være godt innarbeidet i området, og er beveggrunn for å ta barnet med ut av husholdet. K.C.M.C-kvinnene er mindre opptatt av

å ta barnet med til kirke når det er under ett år, og tar i større grad barnet med til personlige venner.

Bortsett fra de to som er analfabeter, tas barna ikke med når det hentes vann. Den ene av analfabetene forteller at hun tar barnet med alle steder hvor hun selv går.

I dette materialet tar de enslige mødre som her blir funnet i Kiwakukkguppen barna mest med. De gir inntrykk av å ikke pleie kontakten med agnatene, barnefarens familie, i og med at de bor for seg selv. Å være ugift mor er lavstatus slik at affinalene, og egne slektninger, kan stille seg negative. Men disse forholdene finner jeg ikke grunn til å gå dypt inn i.

Hva er butikk/marked?

8 av de 34 Kiwakukkimødrene tar barn under 1 år med til marked eller butikker. Det folk referer til som butikker, er små skur med faste daglige åpningstider, og i landsbyen er de satt opp rundt kirkeområdet. De er gjerne oppe rett etter kirketid på søndagene for å betjene kirkegjengerne. I vår fjell-landsby er det tre butikker og 5 ølutsalg i en hundremeters radius fra kirkebygget. For å komme seg til det lokale markedet må man spasere i 20-30 minutter fra kirkeområdet.

Den mest spesielle kvinnen i dette materialet som også bærer barnet sitt på rygg spesielt lenge mens hun arbeider, bedriver smugling over den kenyanske grensen med et barn på ryggen og et ved hånden. Hun kjøper varer som matolje og annet som er billigere i nabolandet og ordner med biltransport slik at hun kan selge det på et lokalt marked i Moshi-området med fortjeneste. Hennes barn mener hun, kjenner til pengenes verdi i en alder av 6 år.

Helsesjekk ved helsestasjon eller sykehus

De fleste i den samlede gruppen er seg bevisst at det å gå til helsekontroll med barnet er viktig, og det hører med til det de prioriterte. Og transporten er med barn på ryggen så lenge de går. De færreste har råd til drosje. Men plass i en mini buss, som i prinsippet er på størrelse med det vi kjenner som en Folkevognbuss, og kalles daladala, kan de fleste ta seg råd til. Der sitter man med barnet på fanget sammen med 19-30 andre. Dersom noe skulle hende, for eksempel en kollisjon, er man svært sårbar, for folk er pakket tett sammen uten noe spesielt å holde seg i. Mange må gå et stykke før de kommer frem til stoppested for en daladala, og på veien bæres de små på rygg.

Forklaring på kirkegang

At så mange babyer bli tatt med til kirke er overraskende. Både den katolske og den protestantiske kirke inkludert ulike frikirkebevegelser, står veldig sterkt i regionen uten at det gir grunn for å ta veldig små barn med. Kirkegang ser ut til å være det eneste underholdningstilbudet for hele familien. Her er sang, musikk, pyntete mennesker og stimulans for tanken og selve det levende fellesskapet. Ulike kirkelige problemstillinger blir drøftet under gudstjenesten i fjell-landsbyen, noen ganger med gemyttene i kok, uten at det ser ut til å bry noen. Dessuten er alle velkomne her, rike som fattige, stedets originaler og gjester som meg.

Noen av kvinnene er klare på at de vil vende barna til å gå til kirken på grunn av kirkens budskap, andre ser på det å ta barn med til kirken som sosial trening for barnet. Men de fleste kommenterer det ikke spesielt.

Samlede erfaringer knyttet til små barns bevegelsesradius

Spedbarnet blir i stor grad holdt i husholdet, og det skinner igjennom svarene kvinnene gir på andre spørsmål at man ønsker å holde barna unna støy og unna personer som kan se på barnet med ”evil eye”. I sistnevnte begrep forklarer en kvinne at en med ”evil eye” snakker til barnet med for høy stemme, og således oppfører seg ufølsomt i forhold til barnet. Dette vil noen unngå at skal skje, og at det ser ut til at hun tenker at dess lengre vekk hun kommer fra husholdet, dess større sjanse er det for at det hender. Tanken virker rimelig, i og med at mor har god kunnskap om menneskene i nærmiljøet og bevisst kan holde seg unna dem hun mener er uheldige for barnet.

I mitt materiale er det interessant å se at de kvinnene som er mest økonomisk presset tar barna med til flest steder. Disse barna kan på den ene siden risikere å bli mer stresset av ytre støy enn dem som holdes hjemme. Eller de får tidlig impulser fra livet utenfor eget hushold og utvikler muligens en viss sosial robusthet. Kvinnen som forteller om seg og sitt barn, virker både psykisk robust og fysisk sterk. I Moshi observerer jeg for øvrig ved flere anledninger, unge kvinner stå og selge stekte maiskolber på gaten med en liten barnebylt på ryggen. Trolig gir dette denne kvinnen de kontantene hun lever av.

Mitt generelle inntrykk for øvrig er at det ligger en sterk motivasjon for å skjerme barna mot støy av ulikt slag og heller prioritere sosial omgang med de mennesker som bor nærmest, i eget hushold og i naboenes.

I denne praksisen ligger det for barnet en anledning for barnet til å suge til seg inntrykk fra de lokale omgivelsene fra ”det felles rom” barnet er i sammen med mor. Med blikket vendt samme vei som mor kan barnet se selv hva som er i omgivelsene. Det gir også mulighet til å se praksis som det selv kan imitere. Som Whiting og Edwards (1988) har vist får barn som

blir båret en annen opplevelse av tilværelsen enn om man har en ansikt til ansikt kontakt med omsorgsgiver, slik det er mer vanlig i tempererte strøk. De viser også til det helt nødvendige i å bære barnet i tropiske strøk, inntil omsorgsgiverne er sikre på at barnet ikke tar jord og annet i munnen. Gjør barnet det, minsker dets evne til å overleve betraktelig fordi bakteriekulturen i spedbarnets nærhet er annerledes enn den er i tempererte strøk. Farlige krypdyr som slanger og ulike typer innsikter som barnet selv ikke kan passe seg for er også gode grunner til å holde barnet tett inntil kroppen.

Maria Montessori selv mener at barnet før det fyller tre år suger inntrykk som en svamp fra omgivelsene, inntrykk som det først senere kan eie på en bevisst måte. Å få ta inn og bearbeide inntrykk uforstyrret ser hun på som en fordel for barnet. (Montessori 1994)

Bruk av helsevesenet

Når de tre gruppene sammenliknes bruker Kiwakukkigruppen og landsbygruppen helsevesenet hyppigere enn kvinnene i K.C.M.C. Jeg vil tro at grunnen kan være at helsepersonell har mer kunnskap om barnestell og derfor kan ta flere avgjørelser selv eller drøfte med kolleger, i og med at de etter tre måneder er på jobb i et sykehusmiljø. De har sannsynligvis best økonomi og har i størst utstrekning tilgang på telefon og kan rådføre seg med andre helsearbeidere via den.

Det er nesten 10 % flere i Kiwakukkigruppen og landsbygruppen som går til kirke med barna sine. Her kan det handle om at K.C.M.C. gruppen i større grad benytter andre underholdningstilbud som kan koste penger, de er lønnsmottagere. Dessuten er det sannsynlig at de fordi de har utdanning har tilgang og glede av radiolytting, TV titting, og avislesing fordi de også i større utstrekning har kontanter til å skaffe seg dette.

I Kiwakukkigruppen tar bare 12 % barna med til venner, mens ingen av landsbykvinnene gjør det, og ingen av de to gruppene tar barna med til annen underholdning. Mens i K.C.M.C.-gruppen tar 50 % barna med til nære venner/underholdning. Dette tolker jeg på forskjellige måter. Disse kvinnene har utdanning og det gir dem trolig en sosial sikkerhet som gjør at de lettere enn andre utvider sin sosiale omgang. Nettverket deres er også via utdanning og arbeid utvidet slik at det er naturlig at de må utenfor det geografiske området de bor på for å pleie den sosiale kontakten med venner.

I det store og hele er alle tre grupper opptatt av å verne barn mellom 6 måneder og et år fra aktiviteter som kan uroe det. Helsesjekk og legebesøk prioriteres mest og kirkebesøk er den mest akseptable og utbredte sosiale arena så små barn tas med til.

Omsorg knyttet til søvn

Som ledd i kartleggingen av hvor stor grad av omsorg og kroppskontakt barna under tre år mottar, ble det også nødvendig å se på hvor barnet er under søvn. Mitt inntrykk etter mange intervjuer var at det var ikke alder som var avgjørende for hvem barnet sov med, men hvilken situasjon familien var i overordnet sett. Dersom mor fødte et nytt barn etter ca. et år, fikk sist ankomne barn plassen ved siden av mor om natten. Den største ble nå forflyttet, enten til andre søsken eller til en hushjelp eller et annet familiemedlem. Men under dette punktet snakker vi om alt fra nyfødte til barn opp i treårsalderen.

Sosialt sovemønster i Kiwakukkigruppen

Alle barn i Kiwakukkigruppen sover sammen med noen. Et barn kan muligens sove alene i eget rom i følge moren, som alternativ til å sove med svigermor, men det sover faktisk med svigermor.

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

I seksten av trettifire hushold sover barna med egen mor, og av disse mangler fire hushold far.

I tolv hushold sover minstebarnet i mors og fars seng. Det vanligste er at barnet ligger ved siden av mor på den siden far ikke ligger.

Fem sover i samme rom som mor og far, men ikke i samme seng. Og bare en sover i egen seng, men i mors rom uten far.

For å vise bredden i variasjonen i den største gruppen jeg intervjuer, har jeg redegjort mer detaljert for variasjonene. Barnets alder varierer, for om det sover med mor eller blir flyttet til andre husholdsmedlemmer avhenger først og fremst av om det er kommet en ny baby til husholdet:

11 forteller at minstebarnet nå sover med svigerforeldrene

8 sover med søsken eller andre husholdsmedlemmer i eget rom

5 sover i egen seng i samme rom som før.

3 sover med far

2 sover med mor og nytt barn

1 sover i mors og fars seng

1 sover med hushjelpen

1 sover i egen seng i eget rom

1 sover med tante (agnat)

1 sover med bestemor (affinal)

Totalt 34

Sosialt sovemønster i K.C.M.C. gruppen

I K.C.M.C. gruppen sover alle ved siden av mor mens hun er hjemme i

svangerskapspermisjonen. Men når denne perioden er over, sover seks av ti med hushjelpen.

Tre sover i egen seng i mors og far rom og en sover med far, da er mor gravid igjen. 2 av de som sover med hushjelpen, ville ha sovet med andre søsken hvis de hadde hatt søsken.

Også i K.C.M.C - gruppen er det helt gjennomført at barnet alltid sover med noen. Det er naturlig å tenke seg at dette har med et ønske om trygghet å gjøre, at foreldrene ivaretar barnets behov for trygghet. Denne vanen overføres så fra generasjon til generasjon.

Når mor lar den lille i noen tilfeller sove med hushjelpen etter 3 måneder, er det trolig fordi mor da skal tilbake til jobb som krever stor grad av oppmerksomhet og at hun trenger å være bedre uthvilt igjen til å fungere i yrket sitt enn hun ville ha vært om hun sov med barnet sitt.

Sosialt sovemønster i landsbyen

Også i landsbyen er soverutinene for barnet nokså likt det fra Kiwakukkigruppen.

Ni av ti sover med mor de første månedene. Ett barn sover i en liten seng ved siden av mors seng. Når det gjelder fedrene, sover halvparten i egen seng i samme rom, mens 3 av fedrene sover i eget rom. En gjør det fordi han arbeider i en annen by, en annen fordi det skal være slik de første 6 månedene etter fødselen i følge den lokale familiære tradisjonen. Med den tredje er det uvisst av hvilken grunn. To sover i samme seng som mor og barn.

Det viktigste budskapet er at barnet sover med mor og hele tiden er nær hennes kropp, hennes bryst, og hennes oppmerksomhet. I to av tilfellene her sover far i samme seng og kan delta mer direkte i den nærheten.

Ulikheter i kiwakukkigruppen og landsbyen

Søvn mønsteret i landsbyen skiller seg litt fra det Kiwakukkikvinnene beskriver. Her er det færre som lar barna dele seng med mor og far samtidig. Dermed blir kontakten med mor forsterket i forhold til kontakten med far. Dette skjer fordi far i større grad sover i egen seng.

Etter ammeperioden når barnet ikke lenger sover hos mor betyr det gjerne at det ikke lenger trenger mors bryst om natten. Derfor kan det godt sove et annet sted. Det er også vanlig å avslutte amming ved ny graviditet og det er også en grunn til å fjerne seg fra barnet om natten. Hovedpoenget her er at barnet ikke sover alene, men flyttes sammen med noen andre.

I landsbyen sover 4 av 10 med andre søsken når de er ferdig hos mor. Hvis ikke det er noen andre å sove hos fortsetter barnet hos mor til det kommer et nytt barn, og ett barn gjorde det her. 3 av 10 kvinner lot barnet sove hos svigermor. En sover i egen seng i samme rom.

Samsoving, regel eller plassmangel?

Blant de kvinnene jeg blir kjent med, er det så godt som hundre prosent enighet om at barnet alltid skal være sammen med noen om natten. I og med at jeg ikke er i noen hushold om natten kan jeg ikke kontrollere det. Men ut i fra hvorledes husene er organisert, virker det sannsynlig at praksis er slik de forteller. Så langt det er mulig gir mor nærvær, og brystføde til barnet slik at barnet opplever en total trygghet. Når barnet er avvendt og et nytt barn er ankommet, tar andre slektninger vare på barnet om natten, noe som i tillegg gir barnet fysisk kontakt med en utvidet familie.

Det er mulig å se på omsorg om natten mer fra perspektiv knyttet til fysisk rom. Et vanlig hus på landet har gjerne tre rom og et utekjøkken under tak. Man kommer inn på midten og der kan man ta i mot gjester. På hver side av dette rommet er det rom med senger. Mor og far med eventuelle små barn sover i det ene, og resten av husholdsmedlemmene i det andre.

På landet, uansett økonomiske forhold, ser det ikke ut til at folk legger mye omtanke i interiør. Grunnen er trolig at livet der i svært stor grad leveres ute. Uteklimaet er behagelig

mellom 24-27 grader mesteparten av året, og folk oppholder seg i sola med letthet.

Landskapet er frodig, grønt og luften er frisk.

Svært få på landsbygda har innlagt strøm, bare 5 prosent blir det sagt av informerte kilder, (en svensk teolog som hadde bodd i landet nærmere åtte år), slik at livet foregår der dagslyset er.

Man får ikke inntrykk av at det å få mer plass inne er noe tema, eller noe som opptar folk.

Særlig kvinner er mer opptatt av å skaffe seg pene klær og å få flettet håret i en flott frisyre.

Fysisk plass har egne verdier her. I alle kjøretøyer, enten det er privat eller kollektiv transport,

så gjelder det å få så mange personer inn i kjøretøyet som mulig. Bare unntaksvis hører jeg

noen innfødte klage på at det er for trangt i en minibuss. Det største antallet mennesker jeg

greier å telle i en Toyota buss på størrelse med en Folkevognbuss er 32 med store og små.

Kroppslig kontakt både med kjente og fremmede ser ut til å oppleves positivt i alle

sammenhenger, eller i hvert fall som en dyd av nødvendighet. Dersom folk vil ha mer rom i

sin bolig, kan jeg ikke se mange grunner til at de ikke vil lage, det for materialene de lager det

av er rett utenfor stuedøren.

Omsorg under søvn sett i lys av Bowlbys tilknytningsteori

De fleste barn får ikke bare sterk tilknytning til mor og far, dersom sistnevnte bor hjemme om

dagen, men i tillegg tett oppfølging og fysisk nærvær om natten. Svingermor blir tidlig en

viktig person for barnet dersom de tradisjonelle skikkene ikke av andre grunner blir brutt. Og

sosial tilknytning til en storfamilie døgnet rundt er et faktum. Fra ulike kilder plukker jeg opp

et inntrykk av at gjester som er slektninger, sover i samme rom som vertskapet. De forholder

seg også i praksis som om de hører til samme familie, og således er med på å dra lasset, dvs.

gjøre forefallende arbeidsoppgaver, som å slå gresset, stryke tøy, røre i matgryten eller noe

annet som trengtes der og da. Dette observerte jeg i husholdet til lille Prince der jeg

observerte to dager etter hverandre. Dermed bekreftet slektninger sin tilknytning til storfamilien ved å dra deler av dens lass, og også ved å ta vare på den sist ankomne i familien uansett når på døgnet det er nødvendig.

Oppsummering av sosialt sovemønster

Av de fremlagte dataene ser det ut til at barnet har full oppmerksomhet fra minst et familiemedlem eller en hushjelp også om natten. Dette skjer som hovedregel i de tre første leveårene til barnet. Etter det sover minstemann med andre søsken. Barnet er i en sosial sammenheng døgnet rundt. Det neste vesentlige er at det i gjennomsnitt er mange rundt barnet og dermed mange å ta inn inntrykk fra. I kapittel 2 redegjør jeg for sentrale trekk i nyere spedbarnsforskning og det som er helt klart her er at barnet mottar mye stimulans via personer, deres ansiktsuttrykk og deres fysiske kontakt med barnet. Her er få objekter for barnet å relatere seg gjennom sammen med den voksne, men miljøet har fysiske aktiviteter som barnet kan se. Dyr mates, mat kokes, vann bæres, fôr samles osv. Barnets virkelighet inneholder fysiske aktiviteter som konkretiserer livet, og barnet selv er en selvfølgelig del av dette, bekreftet som det blir ved at dets ønsker og behov så langt det er mulig å uttrykke det, blir imøtegått. Det er rimelig å tro at barnet sitter igjen med en overbevisende følelse av at jeg blir sett og elsket slik som jeg er. Observasjoner gjort i Montessoriskolen kan bekrefte en slik tolkning, men her er også skjær i sjøen, som det er grunn til å kommentere videre i kapittel 6.

Mtambikoritualet

Flora i det ene husholdet opplever at sønnen hennes Michael gråter veldig mye om natten. Først tolker hun barnets gråt som en reaksjon på sin egen sorg. Mens hun går gravid, mister hun flere slektninger og sørger mye. Derfor mener hun at sønnen nå gråter mye fordi hun gråt mye da hun var gravid. Hvis barnet ikke slutter å gråte så mye vil hun gjøre mtambikoritualet.

Dette ritualet utøves for å gjenopprette kontakten med forfedrene, og det brukes ved ganske forskjellige anledninger. Vår mor Flora vil bruke dette ritualet hvis lille Michael ikke slutter å gråte om natten.

Noen uker senere har Flora en mer fysisk forklaring på at barnet gråter. Og en tid senere igjen har hun funnet en praktisk løsning, hun gir ham tilleggsmat. Dersom hun ikke hadde funnet noen løsning kunne hun gjennomført Mtambikoritualet. I dets perspektiv forklarer mor at når barnet gråter er det forfedrenes måte å si fra om at de ikke er informert om at det er kommet et nytt barn inn i klanen. Når forfedrene har blitt informert vil nemlig barnet slutte å gråte.

De som deltar i ritualet er barnets far og hans brødre og bestefar og hans brødre hvis de lever. Søsken av hankjønn til barnet kan også delta. Lederen av ritualet er eldste medlem av slektslinjen i rett linje fra barnet og oppover patrilineært. Den av forfedrene de søker kontakt med, er bestefar eller oldefar til barnet.

Hos en av mine andre informanter blir ritualet utført under appelsintreet i hagen. De kutter blant annet noe skinn av den slaktede geiten, som er en del av ritualet, og lager en ring som plasseres på barnets venstre ringfinger. Den plasseres på barnets hånd før det sovner.

Men først av alt tar de noe å drikke med alkoholholdig innhold, det kan være lokalt øl. De heller deretter en skvett av ølet i det nordlig hjørnet av stedets utekjøkken og tar så selv en skvett. Kvinnene gjør det tilsvarende med melk og i samme hjørne. Men kvinnene er for seg selv når de utfører ritualet. Dette gjøres mens man sier navnet på den forfaren man ønsker kontakt med.

Informant Flora forsikrer oss om at det virker umiddelbart. Barnet sovner på flekken.

Informant Stella forteller dette om tilsvarende ritual:

I den andre familien i samme landsby fungerer dette ritualet som liminalfase ritual. Etter de første tre månedene da barnet blir holdt inne skal barnet forenes med det lille samfunnet utenfor hjemmet. Barnet går fra *communitas*, sagt med Turners begrep, med mor, til *communitas* med samfunnet utenfor dyaden med mor. I selve ritualets øyeblikk knyttes barnet til forfedrene og innlemmes i klanen patrilineært (Van Gennep 1999).

I denne landsbyen foregår denne type praksis blant ledende familier som også er aktive medlemmer av menigheten, og personer som har tillit i landsbyen. Dermed står ikke denne typen tradisjonell praksis i noen form for negativ kontrast med kristendommen.

Svigerfar gjør ritualet, altså barnets bestefar hos agnatene. Denne gangen kutter de alt håret som er kommet på barnet fra fødselen og til nå. En bit av navlestrengen som mor har tatt vare på fra fødselen av i en boks, blandes nå med håret og det gravlegges samlet i potetåkeren hvis det er en gutt. Hvis barnet er en jente graves det ned under en bananpalme. Barnets foreldre kan selv ikke spise av disse potetene fordi de mener navlestrengen inneholder spermier og morens egg. Svigerforeldrene, agnatene kan derimot spise av disse potetene.

Under dette ritualet er det svigermor som heller melk i et hjørne.

Det er fjøset som brukes til denne type seremoni i Stellas familie. Her forklares det at det er det lokale ølet, *bege* som brukes til ritualet, og både melk og øl helles der hvor huset har et støttepunkt, for eksempel en påle.

En kuriositet for meg er at to ulike informanter forteller om ritualet uavhengig av hverandre i samme uke, og da har jeg vært der ca. tre måneder. Det er som om jeg i løpet av disse månedene har blitt veid og funnet tung nok, og at tre måneder er en passe tid for å fordøye noe, i dette tilfelle meg, en fremmed. Etter tre måneder begynner også folk å tørre å snakke engelsk til meg, jeg har inntil da vært sikker på at de ikke kan det selv om jeg vet at engelsk er

offisielt andre språk. Dette siste forsterker opplevelsen av at ca. 3 måneder i praksis fungerer som en slags modningstid.

Kunnskap som ønskes overført til barnet

Den viktigste sosiale ferdigheten i dette området er å lære barnet å hilse, og det ser ut som om det skjer nærmest før barnet kan snakke. Inkludert i hilsingen ligger å skille ut familie fra andre mennesker som for eksempel naboer. Å hilse er ikke bare å hilse, men å plassere seg selv og den andre i et aldershierarki. Dette hierarkiet lever barnet med hele livet og på et tidspunkt i barndommen skifter det status fra å være den som sier ”chicamo” til den eldre, til å være den som svarer ”marahaba” til den som titulerer deg med ”chicamo”. Å si chicamo er å uttrykke ærbødighet for den som er eldre. Å svare ” maharaba” er å takke for respekten. Det mest vanlige er at barnet bare sier ”chicamo mama”, til sin egen mor, og betydningen er omtrent slik: ”jeg ærer deg mor” og slektsrelasjonen spesifiseres ved at barnet og så markerer slektskapsforholdet. Også eldre søsken tituleres med chicamo. I aldershierarkiet ligger samtidig en forståelse av hvem man kan lære av og hvem man kan hjelpe selv og hvem man er tjener for.

En masai inspirert hilsen som mange bruker, er at barnet rører ved den voksnes forhode og da må den voksne bøye seg ned for barnet. Jeg blir ved en anledning bedt om å innta en slik posisjon for at et barn skal få hilse på meg. Selve hilsingen er det mor som tar initiativet til og på et vis arrangerer. Dette tilføyd bare som enda et eksempel på at dette å hilse vektlegges mye og i tillegg at folk ønsker å lære barna sine å gjøre det på riktig måte.

Det nest vanlige man ønsker å lære barnet, er renslighet. At barnet selv kan gå på toalettet som på landet stort sett er et utedo med et hull i gulvet, legges det vekt på. Toalettbesøk er knyttet fint sammen med håndvask. Ikke noe sted i verden har jeg sett håndhygiene bli

gjennomført så flott på alle plan i befolkningen som i denne regionen. Selv i jordhyttene uten innlagt vann ble man imøtekommet med rent vann i et lite fat slik at håndvask kunne utføres før man inntok mat. Vann ble helt over hendene dine og ”tjeneren” tok runden rundt bordet. På grunn av varmen tørket hendene etter kort tid. Også på spisesteder ute, var det tilgjengelig vask, og det var helt vanlig og ble veldig synlig at folk vasket hendene sine før de spiste. Det er dermed høy bevissthet om at etter at man har vært i kontakt med jord, er det viktig å vaske hendene.

En tredje aktivitet som naturlig følger og som mange mødre trekker frem, er å lære å forholde seg med respekt til drikkevannet. Det innebærer å ikke ta skitne hender i det, eller velte vannbøtter og heller ikke drikke ukokt vann. Men her varierer praksis mye med utgangspunkt i kunnskapsnivå og hvor besluttsom man er. Folkeopplysning fra driftige tanzanianere, handler blant annet om å lære bort vannhygiene. En av de episodene som jeg er vitne til i det jeg passerer en landsby i nærheten av regionspsykehuset, er at et barn trolig i ettårsalderen blir klasket til fordi det velter en vannbøtte og dermed også bruker hendene sine på vannet. Jeg kjenner ikke menneskene og må bare gjette meg til hva som har skjedd. Jeg hører klasket, ser en mor med ryggen til og et skrikende barn som sitter med en veltet bøtte.

Henting av vann er en av hjemmets tunge arbeidsoppgaver. I tillegg er mange bevisst på at det med ukokt vann følger ulike typer bakterier, parasitter m.m. som man ikke bør få i seg. For øvrig vektlegger mødrene omtrent like mange aktiviteter som det er intervjuede personer. Siden mitt spørsmål blir stilt åpent gir det muligheter for å skille allmenne kulturelle mønstre som gjelder for de fleste, og private preferanser skapt av den enkelte families spesielle erfaringer og økonomiske muligheter. En kvinne som poengterer at barnet bør lære seg å holde avstand til fremmede, har selv blitt seksuelt misbrukt som barn, og lar naturlig nok den

erfaringen prege sin vektlegging av avstand til fremmede nå. Den eneste kvinnen som er opptatt av å lære barnet å bli fortrolig med sjøvann, viser seg å ha chagga far, men gresk mor, trolig fra et sted i Hellas hvor sjøvannet er nært.

Noen vil at barna skal lære å være snill med dyrene. Men som sagt, det å hilse og plassere seg selv og andre i aldershierarkiet er det viktigste. Disse egenskapene ser også ut til å komme til nytte i skolesituasjonen senere hvor det er en selvfølge at man som gruppe hilser høflig på lærerne. I tillegg er det en selvfølge at man følger de reglene som læreren introduserer og de er ikke veldig forskjellig fra de barna lærer i husholdet.

Bæring på rygg, sosiale fordeler og ulemper

I mitt miljø i Kilimanjaroregionen er bæring på rygg barnets vandring på mors ben ut av eget hushold. Hvor lenge det er mulig med tanke på barnets alder er vanskelig å si. Ved en anledning opplever jeg en mor ha et handikappet barn på ryggen, og av byltens størrelse på ryggen kunne barnet være både fem og seks år. At mor bærer skyldes nok rett og slett mangel på andre tekniske hjelpemidler som proteser og rullestol. En voksen mann forteller også at ble båret på rygg i tiårsalderen en gang foreldrene var ute på en lengre tur, men dette blir bare referert til som en enestående episode. Med utgangspunkt i det jeg kan observere er nok de fleste barn under tre år. Og situasjonen, selve nødvendigheten er nok mest avgjørende for om man blir båret. Fysisk sammenhengende med mor eventuelt en annen bærer, får barnet oppleve det daglige liv for dyr og mennesker slik det kan fremtone seg i all sin variasjon både som vakkert og realistisk. Barnet får en direkteopplevelse gjennom egne sanser mens det er fysisk tett sammen med mor, og får oppleve delvis gjennom hennes fysiske reaksjoner i måten hun går og står på, og også gjennom det hun verbalt uttrykker. I møte med egen landsby, første sosiale arena utenfor eget hushold og naboens, får barnet være sammen med moren som

i de fleste tilfeller er den tryggeste for barnet. Og dette mens barnet får oppleve at dets verden utvider seg. Barnet får i tillegg oppleve fra morens sansbare perspektiv, nesten like høyt opp fra bakken som moren kan se og høre omverdenen fra. Dette perspektivet ble jeg første gang gjort kjent med av Barth Niava, lederen for CAK, Senter for afrikansk kulturformidling i Oslo.

Sett med mine øyne er det som om barnet fra første stund får oppleve tilværelsen direkte i motsetning til gjennom et bilde eller en fortelling, uten noen pynt eller bortforklaringer.

Griser blir slaktet, egg samles, kvinner bærer store lass, noen menn er ustødige på foten, andre menn kapper greiner i høye trær, eller er på vei for å selge ei ku. Det er grunn til å tro at denne måten å oppleve den nære virkelighet på, altså fra mors eller en annen kjent persons rygg, gir et grunnlag for kunnskap om miljøet rundt og derigjennom grunnlag for en sosial trygghet senere i livet. Gjennom egen sansning opplever barnet familiens og naboenes praktiske liv, i et lite jordbruksamfunn der arbeidet i en viss grad er kjønnsdelt og hvor de ulike lokale gruppene har relativt like arbeidsoppgaver.

Siden mor selv ble båret, bærer hun med seg en ontogenetisk arv som hun ubevisst gir videre som en selvfølgelig del av å ivareta eget barn. Bordieu (1979) ville kommentere det som opplevd habitus både via selv å være båret og fått handlingen bekreftet av andre mødre før henne. Paul Connerton (1999) vil kalle bæring en inkorporert praksis, og påpeke den dype læringen som ligger i det.

Et interessant motargument jeg blir møtt med av en innfødt skoleleder som har bodd i USA en tid, er at noen kvinner gjennom overdreven bæring kan kontrollere barna og hindre dem i fysisk utfoldelse og motorisk trening. Her har hun utvilsomt et godt poeng. Ingen praksis kan

fungere optimalt hvis den utføres mekanisk og uten tilstedeværelse for den man gjør praksisen sammen med.

Oppsummering

I alle undersøkte grupper viser det seg at barnet når det er i alderen fra nyfødt til nærmere tre år, får svært tett oppfølging av mor eller andre familiære voksne døgnet rundt. De tre første månedene holdes barnet i husholdet hos mor som i denne perioden skjermes mot omverdenen og arbeidsoppgaver hun ellers ville ha deltatt i. Noen avslutter denne perioden med et gammelt ritual.

Mating av barnet står øverst på omsorgslisten, og så snart barnet kan fordøye mer enn morsmelk får det gjerne tilleggs føde, av noe mødrene har tilgang på i husholdet. På forespørsel viser det seg at kvinnene gir barna ganske forskjellige grønnsaker og frukter.

Kontakten med barnet er svært fysisk i det barnet, når det er våkent, som oftest blir båret på en eller annen måte så lenge det selv ikke kan gå. Dette er så selvfølgelig at kvinnene ikke en gang nevner det i forbindelse med intervjuene jeg gjør. Men det er det jeg hele tiden observerer uansett hvor jeg befinner meg i regionen.

Når barnet sitter nede, borte fra mors kropp, ser det som hovedregel ut til å være flere voksne til stede for det. Både voksne som kan være omsorgsgivere, men også andre husholdsmedlemmer som er levende modeller for den sist ankomne i familien.

Barnet blir de første tre leveårene skjernet fra ukjente mennesker og ukjente landskaper. Det blir, så langt det er mulig, holdt i og rundt eget hushold. Bare besøk på helseklinikk eller

kirkebesøk får forstyrre roen for de aller fleste barn under tre år. Først når barnet er rundt tre år er det noen som lar barnet være i barnehage noen timer om dagen, og barnets sosiale radius blir dermed gradvis utvidet.

Brystføde blir prioritert i alle spurte grupper i to år og lenger, og mødrene har et bevisst forhold til det lille barnets ernæring. Å amme barnet oppfattes som det samme som å elske det. Sammen med å bli holdt ser ammingen ut til å være en slags vedvarende kjærlighets-erklæring som barnet i samme stund erfarer på og i egen kropp. Dette i tillegg til at barnet den første tiden sover med mor, ofte helt til et nytt barn blir født, forsterker den erfarte tilknytningen til mor. Når barnet så i neste omgang sover med andre familiemedlemmer blir opplevelsen av samhørighet styrket ytterligere.

KAPITTEL 6. BARNET I MONTESSORISKOLEN

Studie av barn i montessoriskole

Når jeg har valgt å se på barn i Montessoriførskole her opp til og med 7-årsalderen, er det fordi man kan studere barna når de er frie til å gjøre egne valg. Klasserommene er som nevnt tidligere, innredet med en mengde materiell plassert på hyller i rommet på faste plasser slik at barnet selv kan hente det og legge det tilbake. Dette er utviklet for at barnet selv skal kunne øve seg på det og etter det forstå pedagogiske poenger innen alt fra matematikk til botanikk. Barnet kan bare velge materiell som det har fått demonstrert av lærer. Grunnen til det er at Montessori ønsket at barnet relativt fort skulle få en opplevelse av å lykkes. Derfor er det viktig at læreren til en hver tid vet hvor langt det enkelte barn faglig er kommet, slik at eleven kan bli vist det neste materiellet i den pedagogisk riktige sekvensen. Innenfor materiell barnet tidligere er blitt vist, kan barnet selv velge øvelser. Å gi barn frihet til å velge aktivitet selv, er som nevnt tidligere et montessori-prinsipp som kan utøves innenfor noen faste rammer.

For å gi noen glimt av hvordan undervisningen foregår, vil jeg gi redegjørelser for noen representative observasjoner, før jeg drøfter synspunkter rundt hva som skjer i klasserommet i montessoriskoler i Kilimanjaroregionen.

Fellestrekk fra observasjoner ved tre forskjellige skoler

Et markant fellestrekk ved alle montessoriskolene det ble observert ved i Kilimanjaro-regionen, er at det er veldig stille der. Uansett når jeg ankommer til den montessoriskolen der jeg observerte mest, er det svært stille i rommet. Barna virket disiplinerte på en avslappet måte. Når jeg tolker det slik er det måten de sitter på. Kroppene er ikke stive, blikkene er ikke på vakt. Men elevene ser ut til å hvile i seg selv.

Men selv om det er omsorg som leder i retning av å stimulere til positiv skoleatferd, er det ikke gitt at alle aspekter ved denne sosialiseringen gir god læring for barnet, noe som blir utdypet litt senere. Og stillhet i seg selv er ingen indikasjon på at læringen er optimal, men den muliggjør at lærerens budskap kan nå alle barna samtidig. Kommunikasjonen fra lærer til elev støttes av stillheten. Det gjør også det enkelte barns stillhet og ro. Når en Montessori-klasse fungerer optimalt, er det ganske rolig samtidig som barna er i konsentrert arbeid.

Høflighet

Når læreren kommer inn i rommet, hilser alle i kor, og når observatøren kommer, blir jeg også hilst på i kor. Ved de to skolene i Moshi svarte elevene tydelig og greit med ”present teacher”, så det var lett å få krysset av de tilstedeværende. Ved den tredje førskolen oppe i fjell-landsbyen går denne prosessen noe tregere, fordi de svarer på forskjellige måter.

I sistnevnte klasserom ser det ut som om elevene har faste plasser på gulvet i rommet, eller de setter seg omtrent på samme plass på hver sin matte på gulvet hver gang.

Gruppeundervisning

Et annet fellestrekk ved de tre skolene er at mye av aktiviteten, kanskje så mye som halvparten av tiden, foregikk i full gruppe. For meg er det mye, da en av skolene har barn fra to og et halvt år opp til sju år. Gruppeundervisning gir sjelden adekvat undervisning til barn på mange biologiske utviklingsnivåer på en gang.

Ved den største skolen utenfor Moshi er skolen drevet av nonner. De vektlegger religionsundervisning og bruker relativt mye tid på det begge de to dagene jeg observerer der. Også oppe på Kilimanjaro blir det drevet mye gruppeundervisning både i geografi, engelsk og

kristendom. Det fungerer veldig godt i kristendom fordi læreren forteller fra bibelhistorien på en levende måte. Men i andre fag faller flere av.

“Grace and courtesy”

“Grace” og “courtesy” er faste Montessori-begrep. Høflighet og det å beherske grunnleggende atferdsregler, vektlegges i montessoriskoler fordi det er helt nødvendig for samtidig å gi barna bevegelsesfrihet uten at det skaper uheldig støy. På skolen hos nonnene, trener barna eksplisitt på å føre seg stille og rolig i rommet. Akkurat når jeg er der, trener de på å løfte og sette ned en stol stille. Når barnet lykkes, klapper de andre bekreftende. De øver også på å gå pent rundt andres arbeidsmatter. Dette arbeidet ser det ut til at barna tar veldig alvorlig og de viser sterk motivasjon for å mestre oppgaven.

Når det gjelder disiplin har alle skolene orden på elevene. Det ser ut som om barna personlig er ganske tilfredse. Læreren er den eneste som får ha høy stemme i rommet og det er som om læreren først og fremst forholder seg til et veldressert kollektiv. Det enkelte barn gjør heller ikke noe for å tiltrekke seg lærerens oppmerksomhet.

Arbeid med montessori materiell

Den ene førskolen jeg observerer ved har bare seks elever til stede når jeg er der. Det er avdelingen for normale barn, de har også en avdeling for handicappede. Der de normalutviklede barna er, bruker de relativt mye av tiden på at hvert barn får arbeide individuelt med materiell. Læreren går rundt og hjelper, og barna virker utrolig konsentrerte i det de gjør. Også på førskolen hos nonnene gjør barna arbeid med montessorimateriell og læreren går rundt og hjelper.

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

Observasjoner over en måneds tid i fjell-landsbyen

Institusjonen har 40 barn fra 2 ½ år til 7 når jeg begynner å observere 27 januar 2003.

Lokalene er i hva man kan kalle kjellerlokaler med vinduer høyt oppe på veggen slik at barna ikke kan se ut. Gulvet er et blankpusset, malt murgulv dekket av små sivmatter. Læreren har muligheten for å benytte seg av to rom på ca 35 kvadratmeter hver, men det lar seg bare gjøre når det er en assistent til stede. I dette tilfellet er det en ufaglært ung dame til stede. Står man ved inngangsdøren til det mest benyttede klasserommet, har man en løs sort tavle tilgjengelig på kortveggen. Langs veggen til høyre er det hyller med undervisningsmateriell fra gulvet og opp i en høyde barna kan nå. Bakerst i venstre hjørne er det bygget inn et lite kontor hvor læreren kan ta i mot foreldre og oppbevare ulikt utstyr. Hver dag er det fra 3 til 7-8 barn fraværende.

Førsteintrykk fra montessoriskolen i fjell-landsbyen

Barna ankommer skolegården fra klokken 8.00. Sola varmer fra en skyfri blå himmel og ser man riktig vei stiger det majestetiske fjellet opp med sin snødekkede topp. Assistenten feier iherdig utenfor inngangsdøren og skvetter vann på den tørre rødbrune jorden slik at støvet skal holde seg i ro. Før barna går inn i rommet, tar de sko og sandaler av og finner sin plass på en matte. To og to sitter på samme flettede matte. Barna er rolige og gjør rutinene sine i tur og orden før de trer inn i rommet.

Læreren hilser; ”Good morning teacher!” av alle barna i kor og læreren hilser tilbake. Gjesten hilser også høflig etter alle kunstens regler. Så starter man dagen med en bønn. Med intenst sammenknepte øyne ramses bønnen opp før dagen kan begynne.

Fra en norsk lærers synspunkt er dette svært stille barn. Det er ikke en lyd å høre. Læreren sier hva de skal gjøre og så gjør de det. Læreren tar initiativ til felles sang på engelsk og barna

synger med delvis falske stemmer i vilden sky. Interessen er det ikke noe å si på. Etterpå presenteres verdensdelene for alle barna samlet. Da vises de respektive verdensdelene som puslespill biter fra et brett og barna trenes i å si navnet og repeterer det i kor. Flere barn greier ikke å følge med på dette, men de er fortsatt svært stille. Etter en stund er det tid for litt fysisk bevegelse. Nå telles det til ti på engelsk, mens man hopper, og det slår godt an. Barna synes dette er veldig morsomt og etter hvert kommanderer læreren dem ned på huk så opp igjen og så ned i liggende. Det er latter og glede. Bare en og annen gir blaffen i hele instruksjonen og fortsetter med å stå eller sitte. Læreren lar det være som det er. Vips blir alle barna sendt ut. Det er felles tissepause på kirke-doen en liten spasertur unna. Sko må på igjen og minstemann får hjelp av en større venn til å sette på skoene. Så tusler de bortover og kommer igjen når oppdraget er utført.

Tilsyn i friminuttet

Litt over ti er det friminutt. Læreren går til menighetens personalrom hvor det er te å få. Barna overlates til sin egen lek uten tilsyn av noen voksne. Hvis noen trenger hjelp av en voksen kommer de til personalrommet, men det kommer ingen i dag. Barna arrangerer ulike leker selv, blant annet noen ring- leker, og det er noe utstyr som for eksempel dukker, til felles bruk for alle.

Etter pausen er det tid for litt skriving. Noen har kladdebok, andre ikke. Noen har blyant andre ikke. Ba, bi, bu, fonemer skrives av noen. Andre skriver bokstaver forfra og bakfra i boken, på kryss og på tvers. Linjer og ruter behandles som om de ikke var der, men stille er det, svært stille.

Observasjoner litt senere;

Uansett på hvilket tidspunkt jeg ankommer er barna svært stille. En dag assistenten er alene med barna, og jeg ankommer uanmeldt skjer følgende: Assistenten stiller spørsmål til barna. Hvis de ikke kan svare blir de slått med en liten pekestokk. Assistenten henvender seg for øvrig alltid med en upersonlig, kald, kommanderende stemme. Med den får hun barna til å sitte med armene i fanget. Barna virker forskremte nå og passive. Assistenten har verken lærer-utdannelse eller montessoriuutdannelse.

Da montessorilæreren for øvrig har ansvaret for 40 barn, over tre ganger så mange som en norsk lærer på tilsvarende alderstrinn, er det nødvendig å ha hjelp til ulike oppgaver, og til å ha noen til å vikariere når det er umulig å møte opp selv.

Observasjoner etter tre uker

Montessorilæreren bruker mye tid på barna i stor gruppe. Når hun forteller om Kain og Abel fra bibelhistorien følger barna godt med. Når andre fag av mer saklig karakter undervises på denne måten faller mange barn fra. Etter noen ukers observasjon 3-4 dager pr. uke av ca. 2 timers varighet, noen ganger lenger, har det nå blitt tydelig at ca 1/3 av barna er ganske passive. De sitter på gulvet og ser på observatøren, eller de plukker på klærne sine, eller kjenner på kroppen sin. Men de er påfallende stille og enser ikke at hyllene er fulle av utstyr som de kan lære noe av. Ingen stiller spørsmål til læreren og læreren tar heller ikke mye initiativ til å vise barna undervisningsutstyr. Hun blir sittende med et barn ganske lenge og de andre overlates til seg selv eller den kommanderende assistenten.

Innføring av alderstilpasset utstyr

Siden jeg har montessoriuutdannelse, ble det naturlig å foreslå en endring som ligger innenfor det man i Norge tilbyr den aldersgruppen. Det ble en måte å si takk for at jeg fikk observere

og å bringe noe jeg kunne tilbake til gruppen. Det jeg vil sjekke ut, er om det er mulig å bringe barna ut av passivitet gjennom å finne oppgaver som virker stimulerende på sansene deres, og derfor passer for barn godt under 6-7 år også.

Alternativt ville jeg avdekke om måter de allerede er sosialisert på fra hjemmemiljøet virket passiviserende på en karakterformende måte.

Sammen arrangerer vi, lærerkreftene, små brett med følgende oppgaver: En skål med ukokt ris, den skal overføres til en liten mugge med skje. Når muggen er full, er oppgaven å helle risen tilbake i skålen uten å miste ris ut på gulvet. I en slik øvelse trenes barnets håndmotorikk og koordineringsevne.

Videre blir det lagt inn skopussingsutstyr med børste og påføringsklut. Barnet lærer å utføre en praktisk, nyttig oppgave og koordinerer håndbevegelser i et konkret stykke arbeid. Folk i regionen er dessuten opptatt av å ha rene og pussede sko, så dette stemmer bra med praksis voksne utfører når de har tilgang på skokrem.

For å stimulere luktesansen blir 12 bokser med små huller i på toppen fylt med seks forskjellige krydder. To og to bokser inneholder det samme krydderet. Ved hjelp av luktesansen skal barna finne to og to like bokser. Her trenes barnets evne til å sammenlikne to og to på en systematisk måte, slik at man på en enkel måte i tur og orden kan finne parene.

En annen oppgave hvor synet og den kinestetiske sansen blir trent er ved å teste om små gjenstander synker eller flyter når de puttes i vann. Tingene sorteres i to forskjellige skåler

etter som de synker eller flyter. Det er en tegning av ting som flyter ved skålen til ting som flyter og vise versa.

Et annet utstyr stimulerer evnen til å se volum. Et brett fullt av små bokser i ulike størrelser med hver sin kork har som utfordring å finne lokket som passer til den respektive boksen.

En liten pose med byggeklosser for fri bygging blir også anskaffet. Alt blir nøye vist for barna, og ikke minst hvordan øvelsene skulle utføres, eller lekene brukes. Så er det bare å si; vær så god!

Resultater av forsøket

Her kommer det jeg frykter, barna vegrer seg for å prøve, og må nødes skikkelig. Læreren må presisere at ingen blir stoppet eller straffet, men at det virkelig er lov å prøve seg. Langsomt i løpet av noen dager, etter at dette utstyret blir vist en og en, dersom vi anser det som riktig for alderstrinnet, begynner de å ta initiativ til å hente det selv. Fra at en tredjedel er passive er etter hvert bare to, tre, passive, men de lar seg også etter hvert trekke med.

Byggeklosser blir noen gutters favoritt og en syntes han bør ha dem hele tiden. Når engasjementet deres blir vekket, blir også lysten til å bevege kroppen, småsloss litt, og trangen til å konkurrere om materiellet også vekket til live. Etter hvert begynner barna også å velge vanskeligere materiell som har vært der hele tiden.

Den praktiske øvelsen som er knyttet til å skille lukter fra hverandre, fungerer dårlig. Det virker som om det ikke utfordrer barna å skille ut lukter, og i det hele tatt anvende luktesansen. Denne erfaringen støtter andre observasjoner jeg selv gjør med voksne innfødte og kommentarer andre europeere gir. Dermed har jeg fått avklaret at sosialiseringen ikke er

karakterformende for passivitet, men at riktig utført Montessoripdagogikk med passende materiell også stimulerer de tilsynelatende passive barna til aktivitet. Denne er erfaringen er med på å forme hvilke spørsmål jeg ønsker å stille foreldregenerasjonen og besteforeldregenerasjonen senere.

Aldershierarkiets innvirkning på faglig aktivitet

Barna lever som nevnt i et hierarkisk system hvor den som er over deg i systemet er den som bestemmer. Det kan se ut som om man er vant til ikke å bli hørt på områder som er knyttet muligens til ”det ukjente” slik at det ikke er noen vits i å spørre, men lurere å bare kutte den andre ut, og gjøre som man vil.

Det kan se ut som man i liten grad er forklart noen mening og sammenheng, derfor lurere man heller ikke på det. Verbale utsagn går ovenifra og ned, gjensidig dialog ser i liten grad ut til å være stimulert.

Når denne tolkningen er valgt henger det sammen med mange andre situasjoner. En av dem nevnes her: *Jeg er blant annet til middag hos en velutdannet tanzaniansk dame med et barn i tenårene og en student hjemme. Barna ble overhodet ikke invitert inn i samtalen, og hvis de ble spurt av meg svarte de, men tok ikke initiativ til videre kommunikasjon. Det kunne virke som om det var forventet at all kommunikasjon gikk fra gjesten og nedover i aldershierarkiet. I samme hus, da bare den ene sønnen og jeg er til stede, er det fint mulig å ha en gjensidig dialog, da er ikke mor til stede som en kontrollerende instans og bærer av foreldregenerasjonens forventninger og sosiale konvensjoner.*

En annen situasjon som også var underlig for meg er erfaringen fra en skredder. Jeg forklarer riktignok på engelsk, legger fra meg tegning av de plaggene jeg vil ha, en bukse uten legg og en jakke til. Jeg viser på egen kropp og det blir tatt presise mål. Når jeg kommer

og skal hente plaggene har buksen fått legg og jakken er sydd som om jeg er gravid i sjette måned. Skredderen er eldre enn meg. Det oppleves som om han rett og slett har tatt seg retten til å bestemme hvordan mitt antrekk skal være. Mine ord, min tegning og mine fysiske mål har i liten grad påvirket min sømbestilling.

Når jeg trekker frem dette er det fordi jeg hørte om mange tilsvarende episoder. At barn også blir møtt slik av foreldre hjemme er realistisk, og at de reagerer med å kutte den voksne ut og gjøre sitt eget synes jeg er en rimelig forklaring. En annen valør i det å ha innflytelse i alderhierarkiet ovenifra og ned innrømmer en kvinnelig informant. På et tidspunkt uttrykker hun at hun og mange andre nok kan overføre vel mye engstelse til barna noe som gjør dem tilbakeholdende med å prøve ut nye ting. En slik innrømmelse vil de fleste foreldre kunne kjenne seg igjen i, og koblet sammen med et aldershierarki vil en slik holdning trolig kunne forsterkes betraktelig.

I en læresituasjon som for eksempel på skolen, vil bruk av nytt utstyr med nye innebygde ”pedagogiske poenger” muligens aktivere en frykt for å utløse voksenpersonens bekymringer. Læreren kommer dermed inn i mors og fars sted og aktiverer den samme frykten i barnet.

Skolebarnas ernæring

Barna viste seg overraskende vanskelig å disiplinere når mat ble delt ut. Det undret meg når de var så stille ellers. Ved en tilfeldighet sier læreren: - *Det er mange som ikke får frokost før de går på skolen.* Det gjorde meg paff. Da vi spør barna, viser det seg at nesten halvparten kun hadde fått en kopp te før de gikk, noen var så heldig at de fikk melk i teen.

Noen ganger hender det at det av mangel på innkomne skolepenger heller ikke er grøt til barna på skolen, da går barna hjem igjen med tom mage i tolvtiden.

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

Noe av barnas manglende våkenhet for pedagogiske poenger kan rett og slett skyldes mangel på næring, en viss apati. Den var trist å erfare fordi så mange i foreldre-generasjonen syntes de hadde råd til å kjøpe øl, og alle hadde jordlapper med mat som hang i trærne og stedet hadde så mye avokadofrukt i lengre perioder at man brukte den både som hunde- og grisefôr.

Foreldreoppslutningen

Mens jeg var der ble det holdt foreldremøte for blant annet å poengtere at det var viktig å gi barna mat. 14 av 80 mulig foreldre og eller andre pårørende kommer til foreldremøtet og viser lite engasjement.

Dessuten er innbetaling av skolepenger, kr. 8 pr. måned svak, så svak at mat til barna kan ikke kjøpes inn.

Menn og kvinners holdninger til læring i landsbyen

Siden såpass mange barn, to tredjedeler, forholder seg såpass adekvat i rommet og bare en tredjedel er passive i begynnelsen, blir jeg nysgjerrig på hvilke foreldreholdninger som kan være med å påvirke situasjonen så positivt.

Siden infrastrukturen er dårlig utbygget i landsbyområdet, og mange ikke kan lese og skrive, er det ingen enkel måte for meg å komme i kontakt med de aktuelle pårørende. Men mange voksne, kvinner som menn, gamle og unge er tilgjengelig på dagtid. Jeg intervjuer 40 av disse, 20 kvinner og 20 menn, den yngste rundt 20, den eldste rundt 80 år. Disse har ulik bakgrunn uttrykt i antall år på skolen, noe som sannsynligvis er med på å farge deres synspunkter. Dessuten har de også som følge av alder variert livserfaring og de har hatt ulik tid til å reflektere over sine erfaringer.

For å kunne få et innblikk i om de eldste medlemmene av dette lille samfunnet hadde andre synspunkter enn de yngre fant jeg ut at det kunne være interessant å dele dem i 3 ulike aldersgrupper. Dette for å kunne registrere noen tendenser til endring.

Disse gruppene ble : Fra 20-39 år, 40-59 år og 60- og oppover.

I gruppen med de eldste medlemmene er gjennomsnittsalderen på de intervjuede mennene 67 år. Gjennomsnittlig har de 5,3 års skolegang. Kvinnenes gjennomsnittsalder var 66,4 år og gjennomsnittlig skolegang var 2,8 år. En hadde overhodet ikke gått på skole.

I gruppen 40-59 år er gjennomsnittsalderen 50,7 år for menn og 48,7 for kvinnene.

Gjennomsnittlig skolegang er 8,5 år for mennene og 3,8 år for kvinnene.

I gruppen med de yngste medlemmene er gjennomsnittsalderen 33,7 år for mennene og gjennomsnittlig skoletid er 7 år, alle fire hadde 7 år. Gjennomsnittsalder for kvinnene er 29,1 år og gjennomsnittlig skolegang er 7,5 år. Alle kvinnene har gått 7 år på skolen uten om en som har gått 11 år.

Spørsmål 1, er som følger: Hvordan er et suksessrikt skolebarn etter din mening?

Velg to egenskaper av de nevnte som er viktig for deg, eller noe annet du selv tenker.

- a) Arbeidsom, hjelper etter evne i husholdet
- b) Interessert og flink på skolen
- c) Viser affeksjon for foreldrene
- d) Er populær blant venner
- e) Annet

I spørsmål 1 var intensjonen å avdekke forventninger og meninger voksne kan ha til hvordan et barn bør oppføre seg totalt sett i hverdagen.

Fordi faglitteraturen bl.a. fra Gussiene i Kenya som er kjent for å ha fellestrekk med chaggaene, understreker at foreldrene har forventninger om at et barn sosialt sett er å ha en nyttig hjelper i husholdet, ble alternativ a lagt inn. (LeVine 1996)

Alternativ b har som formål å sjekke ut i hvilken grad skoleferdighet i seg selv er en verdi for de voksne.

Siden nesten alle sosiale transaksjoner i Moshi-området og Tanzania generelt glir lettest dersom man har en personlig relasjon, ble jeg også opptatt av i hvilken grad god relasjon mellom foreldre og barn er en kvalitet som vektlegges i et samfunn som er basert på sosiale hierarkier og hvor storfamilien utgjør det sikreste støtteapparatet. Opp mot dette ble det interessant å se hvilken verdi likeverdige relasjoner til barnets venner ble vurdert, siden venner for barnet ofte er jevnaldrende skolekamerater.

Hva svarer folk?

Av 80 avgitte svar, to fra hver, er det 34 som mener at et suksessrikt skolebarn er interessert og flink på skolen. På annen plass sier 24 at de også vektlegger at barnet viser affeksjon for foreldrene. Bare 14 mener det er viktig at barnet er arbeidsomt og hjelper til i husholdet. Og bare 6 av 40 synes det er betydningsfullt at barnet er populært blant venner.

Ser vi litt mer nyansert på hvem som svarer hva, viser det seg at det å være interessert og flink på skolen verdsettes høyest i alle grupper. Helt unisone er de middelaldrende kvinnene. Det samme gjelder for de middelaldrende mennene, på en nær. De middelaldrende mennene tilhører den gruppen som har hatt tilgang på utdanning, og som har kunnet erfare hva skolekunnskap har gitt dem selv eller deres bekjente av status, materielle goder og muligheter til å utdanne egne barn. Kvinnene har også levd lenge nok til å se hva skolegang kan gi av arbeidsmuligheter og lønnsinngang og dermed muligheter for egne barn.

Som suksesstegn nummer to for kvinnene kommer at barnet viser affeksjon for foreldrene. De yngste legger imidlertid minst vekt på det, noe som kan helle i den retning av at mors- og farsautoriteten er noe svekket i forhold til tidligere tider. Andre informanter har ”i en bisetning” kommentert dette med svekket autoritet i en helt annen sammenheng.

Til dette svaret er det verdt å kommentere at man sjelden ser barn omfavne foreldrene eller vise begeistring for noe de gjør. Fysisk kontakt i sin alminnelighet hører hjemme i det private rom, spesielt mellom mann og kone eller kjærester. Men man merker en stille glede og varme mellom mange foreldre og barn. Kvinner omtaler ofte sine barn med stolthet.

Folks tolkning av affeksjon i denne sammenheng ser ut til å innbefatte at barna lever opp til og respekterer foreldrenes holdninger, krav og forventninger. Og det på en slik måte at foreldrene oppfatter relasjonen som positiv. Med disse svarene er det god grunn til å tro at foreldrene også i forhold til barnas skole-aktiviteter har en støttende og oppmuntrende holdning.

For å komme tettere inn på hva de voksne mener om barnas oppførsel på skolen, blir dette spørsmålet stilt: *Hvordan mener du en ideell 1.klassing bør oppføre seg på skolen?*

Svaralternativene er som følger:

- a) Følger reglene uansett hvordan de er
- b) Sitter stille
- c) Lytter til læreren
- d) Er aktiv med å stille spørsmål han/hun lurer på til læreren
- e) Vet ikke

Over 2/3 av alle de spurte fremhever betydningen av at barnet er aktivt med å stille spørsmål som det lurer på.

Om dette spørsmålet er de middelaldrende mennene og kvinnene klare på at det er lurt å stille spørsmål til læreren. Hvordan de har kommet frem til svaret sier ikke undersøkelsen noe om. Men det er et faktum at de i størst grad har deltatt i et variert yrkesliv som har skolegang som basis, og hvor det hele tiden er forandring på gang.

Vel så interessant er det at alle gruppene har det å være aktiv som høyest prioriterte svaralternativ. Når skolene i dette området overhodet ikke har mulighet til å innfri dette, er svaret spesielt interessant. Man kan undre seg på om tanken først slo dem i det svaralternativet ble formulert, eller at den innsikten alminnelige mennesker har ikke lar seg gjennomføre av økonomiske grunner. Delte klasser innebærer bygg av nye skoler, og en mengde nye lærerstillinger.

Hvordan forestiller du deg at et barn lærer best på skolen? Nevn de to viktigste kvalitetene.

- a) Ved å gjenta det læreren sier,
- b) Ved å skrive og lese selv
- c) Ved å lære gjennom lek med materiell som har et klart pedagogisk poeng
- d) Ved å ha en streng lærer,
- e) Annet.....

Her svarer flertallet at det som innebærer egenaktivitet, som å skrive og lese selv, og å lære gjennom lek med pedagogisk materiell er å foretrekke. Så vidt vites er det bare på montessoriskolen det er mulig, for vanlig skole har nesten ingenting. Om tolken her la inn ledetråder eller om folk selv tenkte dette i forbindelse med at det ble gitt som en mulighet er ikke så godt for meg å si. På den annen side er livet i en landsby svært manuelt og konkret, og at folk er fortrolig med å lære ved å prøve og gjøre feil er på mange måter ganske logisk.

Fysisk markering overfor barn

På tross av at de fleste barna fungerte hensiktsmessig i rommet, ble jeg nysgjerrig på hva som muligens bidro til at noen barn var særdeles passive i starten. Etter en stunds observasjon fikk jeg informasjon om en liten gutt trolig 5 år, som var nesten apatisk. Det viste seg at han var blitt forlatt av moren sin og ble tatt vare på av en tante. Når det gjaldt de andre barna hadde jeg ikke noe informasjon. Montessorilæreren var også tilbakeholden med å gi ut privat informasjon om barna, selv alder var en hemmelighet. Jeg visste bare hvor gamle den yngste og den eldste var og så måtte jeg observere meg til resten selv.

Mange europeere som har bodd i regionen over tid, og som jeg traff, insisterte på at barn i stor utstrekning blir slått både hjemme og på skolen. Derfor ble jeg møtt med mye skepsis når mitt prosjekt handlet om å se hva vi kunne lære av folks sosialiseringsspraksis i Kilimanjaro-regionen.

Nå er det verdt å legge til at utsendte medarbeidere fra Europa sannsynligvis ikke er representative for hele den europeiske befolkningen og at verden ikke er delt slik at man slår i Afrika og ikke i Europa, deriblant Norge, på tross av at flere land har lovforbud mot å slå barn. Når det er sagt, er jeg opptatt av folks holdning til fysisk markering overfor barna og tillatert meg å stille spørsmålet direkte helt på slutten av en lengre spørsmålssekvens.

Siste spørsmål blant flere spørsmål er derfor: *Hvor viktig er det å slå barn hvis de ikke gjør som du vil?*

Svaralternativene er: Svært viktig, meget viktig, viktig, uviktig, og bør ikke slå.

Mens jeg som intervjuer har betenkeligheter med å stille spørsmålet fordi det er forbudt ved lov i Norge og for øvrig til dels skambelagt å være både den som slår, og den som blir slått, har folk ikke noe tilsynelatende problem med å svare på spørsmålet.

Fordi materialet er så lite kan jeg ikke påstå noe som helst, men jeg kan lese noen tendenser som kaster lys over barnas oppførsel i klasserommene, som jeg observerer i.

Prosentvis er det faktisk flest blant de yngste voksne som sverger til fysisk markering overfor barna. Under intervjuene er det flere av de middelaldrende voksne som uoppfordret sier at:

- Hvis man slår, så blir barna bare sta, det er bedre å forklare dem.

Rundt dette spørsmålet viser de eldste og de middelaldrende at de har reflektert mer enn at de aldri har slått barna sine. De yngste er faktisk i den situasjonen at de har mindre barn som de må ta vare på, og de blir derfor daglig prøvet på sine holdninger. De yngste kvinnene som har mest med barna å gjøre, etter det jeg kan observere, er de som i størst grad poengterer at det er svært viktig å slå. Hele 75 prosent av dem svarer innenfor grader av viktighet med tanke på å slå. Det er grunn til å tro at i hvert fall halvparten av barna som jeg observerer i klasserommet i landsbyen også blir slått dersom de gjør noe mor, far eller andre omsorgspersoner regner som upassende. Dermed ser det ut til at en av grunnene til at noen av elevene er så rolige, muligens er frykten for å bli slått.

At barn blir slått har det ikke vært så lett å observere på tross av at det meste av sosialt liv forgår utenfor huset. Bare ved tre anledninger har det vært mulig å observere barn under tre år bli slått. Den ene gangen er ved tilfeldig forbipassering av et hushold i utkanten av Moshi. Jeg ser ikke at barnet blir slått, men jeg hører et klask, ser en vannbøtte som er veltet og et barn, kanskje litt over ett år, hyle. En morslignende figur er like i nærheten.

Den andre gangen er det en liten gutt i toårsalderen i det ene husholdet der jeg observerer.

Han vil undersøke hva jeg har i vesken min, og før jeg selv ser det, har bestemor klasket til ham slik at han begynner å hyl skrike. Hun tar ham med en gang opp på fanget slik at han roer

seg ned igjen. Tredje tilfellet er det nevnte, der assistenten slår skolebarna med en liten pekestokk, og i rommet er det også en liten gutt på to og et halvt år.

Når dette er sagt vil jeg først og fremst fremheve at spedbarnets kroppslige behov blir imøtegått i svært høy grad. Dette kommer både til uttrykk i det folk uttrykker verbalt og det som er mulig å observere i landsbyen. Også mine punktobservasjoner bekrefter det.

Allikevel vil det selvfølgelig kunne foregå mange ting bak kulissene som jeg som fremmed student ikke så lett kan få tak i, grunnet det private i det å oppdra barn. Når intervjuobjektene avga svaret ”viktig” om det å slå, lå det ofte et uttrykk for at det var en markering barnet forholdt seg til og at den derfor var nødvendig. Det å slå i seg selv var ikke viktig.

Forståelsen av hensiktsmessig klassestørrelse

Landsbyens offentlige grunnskole har så mange elever at man både har formiddagsskole og ettermiddagsskole for å utnytte lokalene maksimalt. Klasserommet jeg observerte i hadde 55 elever med åtteåringer og en lærer. Elevene satt så trangt at enkelte elever bare satt med halve enden på en benk som ble delt med tre andre. Med andre ord, klasse-rommet er overfylt.

Allikevel er elevene påfallende stille også der. På alle trinn i skolesystemet er det vanlig at fem seks elever deler på en lærebok. I Montesorirom brukes lærebok av prinsipp ikke for mindre barn.

32 av 40 spurte voksne mente at mellom 20 og 40 elever i klasserommet er ideelt antall elever i et klasserom. Det er i underkant av det som praktiseres i regionen. En mann og en kvinne blant intervjuobjektene fungerer begge som lærere. Den første er klar på at 20-25 elever er det ideelle, han arbeider i videregående skole. Den andre presiserer ca 20, og hun underviser unge jenter i søm. De som selv erfarer lærerens rolle, mener klart at det som blir praktisert er at altfor mange elever er i rommet i forhold til jobben de selv ønsker å lykkes i.

Bare to, en mann og en kvinne mener henholdsvis at 40-60 elever og 50-60 er ideelt, men de to blir da unntakene. De intervjuede har i liten grad synspunkter som går utenfor deres egen praktiske erfaring og den normen som allerede er satt. Det er bare de to nevnte som med referanse til egen undervisningserfaring foreslår mellom 20 og 25 elever.

Noen personlige betraktninger jeg gjør meg

Før jeg samler inntrykkene fra studien vil jeg knytte noen refleksjoner til hvorledes jeg som utenforstående opplever den sammenheng montessoriskolene eksisterer i.

Man får et inntrykk av at livet kan fortsette i det uendelige uten skole, rett og slett fordi noe vokser og gror og blir modent hele året. Hanen vekker deg om morgnen med et optimistisk kykeliky, og en parringsklar vær jamrer seg slik at alle i nærmeste krets blir orientert. De frittgående hønene napper et insekt her og der, som ikke er kjapt nok til å komme seg unna. Det folk trenger for å overleve, ser ut til å være der hele tiden. Solen skinner, det er varmt nok året igjennom og vannet renner i tilgjengelige vannposter.

Skolen, kan på mange måter oppleves som selvstendige øyer løsrevet fra livet rundt.

Eksempelvis ser jeg ikke en bok på noen av de skolene jeg er innom. Folk i sin alminnelighet har ikke bøker, og hos dem som har betalte jobber og utdanning, finnes det kanskje så mye som ti bøker i en bokhylle, totalt sett i et hjem. Nesten ingenting av det umiddelbart synlige i samfunnet er organisert etter nummer, bilnummer utgjør et unntak. Selv om bankene er moderne og mange folk har penger, så sitter jeg igjen med en sterk opplevelse av at tall ikke er viktige for folk. Og da mener jeg tall som inngår i systemer.

Jeg befinner meg i et land hvor den observerbare forskjellen på fattig og rik er veldig stor. Og skolegang på den ene siden og tilgang på jord på den andre siden, er kanskje det som mest

avgjør folks økonomi. De rike ser ut til både å ha jord og utdanning, mens de fattige ikke har noen av delene.

På en måte kan det se ut som om personlige relasjoner holder lokalsamfunnet sammen i mye større grad enn systemer.

Disse innspillene bare for å ramme inn en skolehverdag som er totalt forskjellig fra slik den for eksempel er i Norge. Allikevel er det en realitet at folk utdannes på høyt nivå, folk lærer data og bruker internett, og noen har mobiltelefon. Mange utviklingsnivåer lever tilsynelatende side om side, og mange deltar i flere av disse sfærene parallelt og nå snakker vi om et område som rommer Moshi by med sine 100 000 mennesker og en radius på 10 kilometers avstand fra sentrum.

Oppsummering

Den lokale tolkningen av Montessoripedagogikken heller mot mye undervisning i full gruppe. Det egner seg bra for fag som kristendom som på dette trinnet rommer bibelhistorie. Også for pauseøvelser av fysisk karakter egner det seg godt at alle gjør det samme. Mindre godt passer det for andre typer fag som krever mer utviklede tenkeevner, slik som matematikk og geografi. Til forskjell fra hjemlige trakter i Norge, reagerer barna med passivitet og stillhet når de faller av lasset, mens tilsvarende barn i Norge ville reagert med uro.

Barna både hilser og tar farvel gruppevis og toalettpausen inntas også av hele gruppen samtidig. Høflighet er en utviklet kvalitet hos barna og den fungerer godt i samspillet mellom læreren og elevene og jeg som gjest føler meg godt tatt i mot. Høfligheten behøver ikke læres eller repeteres i skolerommet, det observerer jeg aldri. Den blir i følge de intervjuede

kvinnene lært hjemme før de ankommer skolen. Ut ifra observasjonene jeg gjør ser det ut som om det de sier stemmer, og at opplæringen er vellykket.

Stillheten i rommet er påtagelig og utgjør et sterkt førsteinntrykk. Forbauselsen hos meg blir total når denne stillheten vedvarer. Over lengre tid tydeliggjøres langsomt at flere barn er passive. De gjør ikke det læreren ber dem om og engasjerer seg heller ikke i arbeid når de kan velge fritt.

Som erfaren montessorilærer er det lett å se at mangel på aldersrelatert tilpasning nødvendigvis må gjøre det vanskelig for enkelte barn å følge med. Derfor er det en interessant erfaring når barna ved bruk av egnet materiell, igjen er villige til å engasjere seg, selv om noen i starten vegrer seg for det nye.

Her kan jeg lure på om frykten for å bli stoppet fysisk ser ut til å være et viktig element i barnas passivitet. Denne tolkningen støttes av at rundt femti prosent av de spurte voksne i området syntes det er viktig å slå barna for å stoppe uønsket adferd. Det faktum at mange av barna kommer til skolen med tomme mager, kan også kaste lys over deres passivitet på skolen. De lokale spisetidene er således ikke tilpasset en barnehjerne som skal lære i et skolemiljø.

Her kan det rett og slett ligge mangel på kunnskap om hva hjernen trenger under intensiv innlæring i foreldre- og besteforeldregenerasjonen. I kapittel 2 påpeker jeg at produktiviteten i jordbruket ikke er særlig høy. Mange europeere som jeg er i kontakt med forundrer seg over at lokalbefolkningen selv i så liten grad spiser variert, for markedet i byen bugner av forskjellige grønnsaker og frukter.

Samtidig som aldershierarkiet i følge mine observasjoner ivaretar respekten fra de yngre til de eldre og stadfester hvem som har modellmakt, kan aldershierarkiet også fungere som en bremse på ny læring og utprøving av nye kunnskaper. Noen barn vegrer seg mot å ta i mot instruksjon fra meg og insisterer på å gjøre det på sin gale måte. Dette tolker jeg som uttrykk for dårlige erfaringer med voksnes innblanding i deres aktiviteter, sammen med en viss stahet som kan være del av det samme komplekset.

Foreldrenes forhold til skolen virket sammensatt. Når de ble spurt mente de fleste at det var viktig at barna engasjerte seg på skolen på en aktiv måte. Når det gjaldt å delta selv på foreldremøte var oppmøtet utrolig svakt. Kommunikasjonen mellom læreren og skoleledelsen på den ene siden og foreldrene på den andre blir nesten umulig. I og med at infrastrukturen er dårlig utbygget, kan folk bare nås ved at man går fysisk rundt og snakket med dem, noe som i realiteten ikke blir gjort, i hvert fall ikke på noen systematisk måte jeg blir gjort kjent med.

KAPITTEL 7: SKOLEATFERD ETTER TETT OMSORG

I begynnelsen stiller jeg spørsmålet : Gir tett omsorg i hjemmet et oppmerksomt barn på skolen senere? Når jeg nå vil analysere skoleatferden snakker jeg primært om montessoriskolen i fjell-landsbyen fordi det er derfra jeg har de fyldigste observasjonene. Hvis jeg benytter meg av observasjoner fra en av de andre to skolene, redegjør jeg for hvilken det er.

Dette uttaler mødrene at de gjør med sine barn:

I de første tre månedene holder de barnet inne i husholdet sammen med mor. Til nød tar de en liten tur med barnet ut på gårdsplassen. De sier at de ammer barna sine i to år eller mer. Frem til barna er ca.1 år skjermes de i eget hushold sammen med mor, og tas sjelden med langt av sted. Før barnet er tre måneder kan spedbarnet bare tas med til to steder, til kirken og helsestasjon eller sykehus. Men hovedregelen er at barnet før det har fylt tre måneder, holdes hjemme. Barnet sover alltid med noen. Hovedregelen er at barnet sover sammen med mor til det kommer et nytt barn. Hvis mor er yrkesaktiv etter tre måneder, sover barnet hos svigermor eller hushjelpen. Barn bæres på rygg, men ikke nødvendigvis daglig. Det første barnet lærer hjemme er å hilse på familiemedlemmer og å skille slektninger fra naboer.

Dette kan jeg bekrefte som observatør:

Jeg erfarer at i de to husholdene jeg regelmessig besøker at spedbarn under tre måneder blir holdt inne. Og jeg observerer bare unntaksvis veldig små babyer ute med mødrene. Jeg ser selv at noen få mødre har med seg en baby inn til gudstjenesten både i kirken og i en frimenighet som jeg blir invitert til. Utenfor sykehuset K.C.M.C. ser jeg små barn sammen med både fedre og mødre, og sammen med kirken er det stedene hvor jeg ser flest små barn utenom i husholdene. At barna sover med noen, observerer jeg ikke fordi jeg ikke bor tett

sammen med noen innfødte. Jeg registrerer bare at voksne som en selvfølge uttrykker at de sover sammen med slektninger. Dermed tror jeg at det de sier er sant. Spesielt fordi det ofte bare er to rom i tillegg til et lite oppholdsrom i vanlige boliger i fjell-landsbyen. Et rom er for mor og far med minstebarn og et rom er til andre familiemedlemmer. Når det gjelder bæring av barn, er det to måter jeg hyppigst ser. Barnet blir holdt på armen, da gjerne av en mann, eller det blir båret på rygg av en kvinne. Jeg observerer også at barn blir ammet etter selvreguleringsprinsippet, opptil fem, seks ganger i løpet av en time. Større barn, kanskje opp i treårsalderen blir observert ammet på bussen, eller kan selv komme løpende for å få bryst, og det som en selvfølge.

På bakgrunn av det jeg får vite og det jeg observerer, er det grunn til å tro at svært viktige psykologiske prosesser finner sted i barnet og mellom barn og omsorgsgiver.

Tilknytningsprosessen som Bowlby (1984) har dannet en teori om, får utvikle seg i beskyttede omgivelser i tillegg til at mor og barn helt til det kommer et nytt barn har mye tid sammen.

Det faktum at barnet stort sett alltid holdes, så lenge det ikke kan gå, gir også rom for barnets imitasjon av mor, samspill i mimikk og gester og småpludring når barnet er klar for det. Siden husholdenes gjennomsnitts størrelse er på ca. 6 personer gir det også mange rollemodeller, og mye for et lite barn å se på. Mor og barn er gjennom så vedvarende kroppskontakt at de trolig er i samme psykiske rom i Bråtens forstand (1998). Barnet har alle muligheter for å ta mors vesen inn og likeså har mor. I denne sammenheng hører det med at jeg observerer at mor er veldig lydhør overfor spedbarnets behov fra øyeblikk til øyeblikk. Jeg hører aldri en mor sukke og stønne over at barnet er krevende, tar for mye plass i hennes liv eller hindrer henne i å få gjort noe viktigere. Det virker som om det å være mor og fylle rollen er det hun er opptatt av. Mor sørger for at den lilles minste grynt blir besvart kroppslig, enten med bryst, holdning eller ren bleie.

Avvenningen fra tett kontakt med mor observerte jeg en gang som en ganske brå affære. I husholdet med bestemoren er en av svigerdøtrene gravid og magen begynner å synes tydelig. Nå løper mor aktivt vekk fra sønnen sin når han søker henne. Han har passert to år og begynt å prate, og det er som om mor nå ganske brutalt gjør ham klar for at en annen vil ta hans plass. Ingen gjør noe for å forklare noe, eller trøste han.

Allikevel gjennom såpass vedholdende oppfølging de to, tre første leveårene er det grunn til å tro at barnet sitter igjen med en følelse av å være velkommen, tilhørende, sett og verdifull.

Hvordan kan noe av spedbarnforskningen belyse observasjonene

Den måten intersubjektivitet kommer til syne på for meg som observerer i tre forskjellige hushold, er på et fysisk nivå, som Bråten treffende har kalt et prososialt nivå (Bråten 2000). Det jeg opplever av ”protokonversasjoner” som først og fremst har kontakt som formål er mellom den 11 måneder gamle Prince og hans mor. Den foregår ved at de ”prater” og har vært sin tur til ”å si” noe, da er de i en badesituasjon hvor gutten sitter i en balje inne i husets bad. Jeg observerer aldri mor småpludre med et spedbarn under tre måneder, men det betyr ikke at det ikke forekommer. Flora i det ene husholdet sier: - *Hvis jeg forsøker å snakke med ham, får jeg ingen respons.* Først når sønnen har passert tre måneder observerer jeg at hun snakker med ham for å få kontakt. Den ”dialogen” hun har i gang med sitt syvende barn før han fyller tre måneder, er at hun er veldig lydhør overfor alle uttrykk og kroppslige tegn som kan uttrykke ubehag, og hun er hele tiden rede til å imøtegå de behov hun fanger opp. Derfor får barnet sovne inn i hennes armer, og det kan ammes 5-6 ganger i løpet av den timen jeg er til stede. Og alt dette skjer uten at jeg fanger opp det minste sukk eller negativ verbal vurdering av at det å ha barn er krevende. Mens jeg er der sjekker hun også noen ganger bleien, altså ikke hver gang jeg er på besøk.

Med tanke på det alle omsorgsgivere uttrykker, er det grunn til å tro at den viktigste kommunikasjonen i dette området de første månedene er å uttrykke behov fra barnets side, og for den observante omsorgsgiver å besvare dem riktig. I barnets behov kan det se ut som om alle jeg var i kontakt med også forstår det som å holde barnet borte fra utrygge fremmede og unødig støy.

Den prososiale atferden som så sterkt vektlegger behovsdekning hos barnet synes jeg bygger mest opp til at barnet føler seg vel, tilhørende og ivaretatt. Trevarthens funn (Bråten 1998) synes jeg forsterker denne tolkningen og underbygger det velbefinnende man som utenforstående synes å se i barnet. I og med barns evne til å imitere ansiktsuttrykk allerede fra noen timer etter fødselen, vil jeg kommentere følgende: Spedbarnet helt fra fødselen suger til seg inntrykk som er knyttet til for det første mors emosjonelle uttrykk, i begynnelsen først og fremst mors mimikk. Senere andre familiemedlemmers kroppsuttrykk. Senere følger måter å bevege seg på og andre kroppsuttrykk og kroppsteknikker. For en utenforstående kan mimikken se unyansert ut, men det forklarer jeg først og fremst med at jeg ikke er vokst opp der, og derfor ikke har evne til å oppfatte finere nyanser.

I et så lite teknologisk miljø hvor de fleste hjemlige oppgaver er manuelle, blir det også mange anledninger til å betrakte egen kulturs kroppsteknikker enten de praktiseres av mor og andre voksne kvinner i husholdet eller av slakteren som ekspederer en gris i full offentlighet. Slik man selv har blitt løftet opp på mors rygg, slik gjør man også med eget avkom når tiden er inne. Den opplevelsen av trygghet som følger med erfaringen i følge det flere informanter uttrykker, ser ut til å være så overbevisende at det å gjøre det samme mot eget barn blir helt naturlig.

Trevarthen har også påvist at spedbarnet i flere måneder foretrekker personer fremfor ting. I de husholdene jeg observerer er det bare hos den 11 måneder gamle Prince jeg ser leker av noe slag. Disse er av samme type som man ser i Norge, for eksempel en leketelefon i et solid plastmateriale som tåler en støyt. Lekene ser ikke ut til å være der istedenfor voksne, men som et supplement til dem. Grunnen til at leker er så sjeldne forklarer bestemor i det ene husholdet på fjellet skyldes at de ikke har penger. Det er en sannhet med modifikasjoner, for de kjøper kjolestoffer og skaffer husdyr og annet som de mener er nødvendig. Grunnen kan også være at man med et gjennomsnitt på 6 personer i husholdet stort sett alltid har en person tilgjengelig for barnet, og det tilfredsstillende spedbarnet mest i følge Trevarthen. Derfor gjør folk muligens det som de erfarer at barnet responderer positivt på. Det er den forklaring som er mest i tråd med den måten folk imøtegår spedbarnet på når det er under 3 måneder.

Denne skoleatferden kan jeg observere:

Det mest positivt oppsiktsvekkende jeg finner, er at barna er veldig rolige i klasserommet. De sitter på gulvet to og to på en felles liten matte. Uansett når jeg ankommer er de rolige. Hvis de snakker bruker de lave stemmer. Ingen elever forsøker på noe tidspunkt å trekke oppmerksomheten til læreren mot seg selv ved å finne på noe dumt av et eller annet slag.

Bibelhistorie med en viss dramatisering fungerer godt i full gruppe og samler alle i et felles engasjement. Forøvrig er elevene mest aktive og begeistret når alle hopper sammen og teller til 10 på engelsk. Da ler de og ser ut til å ha det veldig morsomt. Under engelskundervisningen får jeg allikevel en sterk følelse av at mange av barna når de hopper og teller til ti, faktisk ikke forstår at det er telling de øver. Allikevel foregår det læring på det nivå de kan greie.

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

I tillegg ser det ikke ut til at elevene har noe vesentlig av ”ulovlige” aktiviteter som foregår bak lærerens rygg. Mangel på uro i form av stemmer og uspesifikke lyder, støtter konsentrasjonen både hos elever og lærer.

Så langt vil jeg vurdere atferden som interessant ikke minst tatt i betraktning av at det på det meste er 37 barn i rommet av de 40 innskrevne elevene i den måneden jeg observerer.

Læreren har ca. tre ganger så mange elever som en tilsvarende lærer for samme alderstrinn har i Norge.

De ytterpunktene jeg har observert barna i er på den ene siden når de kan risikere å bli slått og de trekker kroppene forskremt sammen. Da stivner de der de sitter. Det andre positive ytterpunktet er når alle sammen teller til 10 og hopper fulle av latter. Assistenten fremringer det første og læreren det andre.

Det er grunn til å tro at noen av barna i tråd med det foreldrene har svart, faktisk risikerer å bli slått hjemme og at den forventningen fremmer deres passivitet. Samtidig når de blir fortalt at de gjerne må prøve noe nytt, og det understrekes at ingen blir straffet, ja da kommer de litt etter litt med.

Når det er et fravær av ”se på meg! atferd” hos skolebarna, er det mest nærliggende for meg å tolke det i retning av at barna er fylt opp med erfaringen av å bli sett og møtt. Barna med utgangspunkt i det jeg har redegjort for av omsorgspraksis ser ut til i det store og hele ikke ut til å ha noe underskudd som det søkes dekket opp for i klasserommet.

Barna ser vennlige ut med hverandre. Selv om jeg kan observere materielle forskjeller på de folk jeg intervjuer og besøker i landsbyen, virker det som om barna, når de er i klasserommet

opplever seg som likeverdige. Det er som om de uttrykker; jeg er ok og det er alle de andre også.

Selvom elevene oppfattes av meg som en homogen gruppe, er det en dag at en gutt i seksårsalderen helt spontant gir seg i kast med å være forsanger. Og det ser ut til at han har det helt fint med det, og det har de andre barna også. Uten en følelse av å være akseptert ville han trolig ikke ha våget det.

Det mest negative oppsiktsvekkende jeg finner, er engang jeg ankommer og assistenten er alene med barna. Hun stiller dem spørsmål og slår dem med en liten pekestokk hvis de ikke svarer slik hun vil. Dette foregår uten montessorilærerens viten sjekker jeg ut i ettertid. Noe annet som også forbauser meg er når læreren sier at mange av barna sannsynligvis ikke får frokost hjemme før de kommer til skolen, bare en kopp te.

Overraskende er det også at læreren har mye undervisning i full gruppe med minstemann på to og et halvt år og eldste mann på sju. Da faller de minste fra og flere blir svært passive. Noen kjenner på kroppen sin, gnir seg på leggen, stryker seg over magen under genseren eller endevender skolevesken sin. Noen er passive dag etter dag uten at læreren griper fatt i det.

At barna kan risikere å bli slått med den lille pekestokken kan forklare noe av elevenes passivitet. For abstrakt undervisning til for små barn forklarer også at de ikke følger med. Men det er ikke innlysende at de reagerer på en så rolig måte.

Den stillhet barna uttrykker kan således ha rot i både frykt for å bli slått og en god følelse av at jeg har det bra.

Reaksjon på nytt materiell

Den komplette idyllen rundt barnas ”vennskap” sprekker når det blir innført utstyr som har et snev av noe moderne og importert over seg. Plastmaterialer hører hjemme i den kategorien. Nå oppstår en viss iver og sterke ønsker om å arbeide/leke akkurat med dette blant flere av barna, særlig guttene. Og det er byggeklosser det er snakk om. Og her kan to barn komme i konflikt og kjenne på et ubehag hvor begges lyst ikke kan tilfredsstilles samtidig. Første gang legger jeg merke til konflikt, er på skolen hos nonnene. Et par gutter griper materialet fra en annen gutt og med en fysisk tilnærming som uttrykker ”makta rår”. Da var klasselæreren ute av rommet og det er bare jeg som er til stede og kan observere det. I følge montessoriregler skal en elev få gjøre seg ferdig med undervisnings-materialet før en annen kan bruke det. I dette ligger det også sosial trening, som å vente på tur, underforstått ”jeg er som elev, ikke alene i verden”. Her ser et par gutter sitt snitt til å gripe sjansen mens læreren et øyeblikk er ute av rommet. Tilløp til samme type maktbruk observeres også i fjell-landsbyen når noe nytt tiltrekkende utstyr introduseres.

Hvordan forstår jeg denne reaksjonen? Av det jeg observerer i alle miljøer er det bare unntaksvis at barn har leker, og andre ting som stimulerer fantasi og tenkeevne. Noe av den vennskapelige fordragelighet vil jeg derfor tolke som underskudd på sanselige stimulanser og derved fristelser. Når fristelser derfor oppstår i et montessoriorom, vekkes trangen til å prøve det ut. Denne lysten vurderer jeg som et sunnhetstegn. Når det for det meste er mangel på denne type pasjon, heller jeg mot å tro at det bunner i ulike variasjoner av understimulering. Når utstyret eller de fristende lekene ikke er der, eller ikke blir demonstrert på en fristende måte, er det ikke noe å reagere på. Når stimulans fra foresatte og andre voksne i tilknytning til fysiske leker heller ikke er der, ligger denne muligheten til en type driv og engasjement brakk.

Elevgruppen sitter dermed med et uutnyttet potensial som tilpasset utstyr og lærerkompetanse kan stimulere hvis jeg avgrenser problemstillingen til skolen.

Mitt eget forsøk, (ref. Kap.6), bekrefter denne observasjonen. Alderstilpasset utstyr som passer det biologiske og pedagogiske nivået til eleven virker aktiverende på barnet og inspirerer det også til å prøve seg på utstyr som har ligget urørt på utstyrshyllen i montessoriommet lenge.

Relasjonen mellom lærer og elev

Relasjonen mellom montessorilærer og elevene ser ut til å være tillitsfull. Det vises respekt begge veier.

Min tolkning er knyttet til at barna i utgangspunktet har følt seg ivaretatt av egne foresatte, og at de i fortsettelsen utenfor hjemmet har en forventning om at de fortsatt blir ivaretatt. At elevene i tillegg lærer høflighet og å vise respekt for sine nærmeste i familien, ser ut til å ha en overføringsverdi som inkluderer andre voksne, og spesielt læreren på skolen. Det voksne menn og kvinner fra tre generasjoner svarer på spørsmål om holdning til læring bekrefter også en velvilje overfor læreren både som person og kunnskapsformidler.

Barna er innstilt på å være i gruppe og på å leve opp til mulighetene ved å være i gruppe.

Læreren kan forholde seg upersonlig til dem for det meste, og det ser ikke ut som om barna har forventning om personlig kontakt. Her ser det med mine øyne ut som om barna har en rimelig og realistisk forventning til situasjonen i og med at det på det meste kan være 40 elever i rommet.

Dette er fordelaktig for gruppen som helhet. Bare mer kunnskap hos læreren selv, kan gi bedre læringsmiljø. Dersom læreren innser at så mye tid i fellesskap ikke er hensiktsmessig i

så sterkt aldersblandede grupper, vil hun organisere barna slik at de kan utfordres på sitt eget nivå. Men det blir sjelden gjort. Her gjør montessorilærer det som lett skjer alle steder i verden, fraviker montessoriprinsippene og heller mot å repetere det læreren sannsynligvis gjorde på den skolen hun selv gikk på som barn, fordi det er det mønsteret som er nedfelt i egen kropp.

Barna i gruppen gir læreren modellmakt, i Stein Bråtens forstand, og læreren er klar på at hun pr. definisjon skal ha den (Bråten 1996). Barna er små og hun er voksen. Styrken i denne modellmakten er at kunnskaper og verdier kan overføres med en viss letthet og bli forventet mottatt. Det ligger i forventningen fra begge parter at den voksne personen vet mest. Det er også et faktum at normalt utviklete voksne gjør det. I klasseromssituasjonen er det hensiktsmessig at læreren gis modellmakt og særlig før barnet har utviklet sine evner til rasjonell tenkning. Dersom barnets impulsivitet overtar, svekkes samtidig flere elevers mulighet for fordypelse og konsentrasjon. Det får ikke skje i noen av de klasserommene jeg observerer i.

Når jeg ikke kan observere aktiv motstand fra barnas side velger jeg å se det i lys av at barna faktisk opplever seg ivaretatt. For meg kan det se ut som om den enhet de har opplevd med mor og eventuell annen omsorgsgiver i sine første leveår nærmest utvides og får inkludere lærer, i full forvissning om at alt er såre vel.

Aldershierarkiets styrker og svakheter

Det aldershierarki som chaggasamfunnet for øvrig praktiserer, fungerer støttende og bekrefter den strukturen som holdes i rommet av lærer og assistent. Høflighetsformene, som er en del av aldershierarkiet, praktiseres som en selvfølge av barna overfor læreren, og gjester som meg. De hilser i kor, og tar farvel i kor. Totalt ser aldershierarkiet til å ordne sosialt samvær

på en slik måte at man vet hva man skal gjøre, hvem man skal lytte til og hvem man skal vise respekt.

I dette samfunnet som tilsynelatende ikke baserer seg på teoretisk kunnskap, men snarere på tradisjoner og lang erfaring, kan et aldershierarki fungere godt på noen områder, som i et klasserom. Slik det ser ut for meg virker det ikke som om det i noen vesentlig grad blir misbrukt barna i mellom. Det ser først og fremst ut som om det ordner det sosiale samspillet slik at det blir smidig. Den bastante fysiske omsorgen barna ser ut til å vokse opp med ser ut til å dominere barnas uttrykk av at ” jeg er elskverdig” og jeg kan hvile i meg selv.

Oppsummering

Med utgangspunkt i det som er presentert av omsorgspraksis ligger mye til rette for at barnet skal kunne ha et godt læringsmiljø på skolen. At det er et fravær av behov for å tiltrekke seg oppmerksomhet fra læreren gir plass til alle elevene og rom for fordypning og konsentrasjon. Det er grunn til å tro at de minste barna suger til seg inntrykk ubevisst, og at de eldre barna kaster seg inn i en altersentrisk læring når undervisningen foregår på sitt beste. (Håstein 2002)

Det som motvirker effektiv læring ser ut til å være mangel på pedagogiske kunnskaper hos læreren og trolig frykten for å bli slått av assistenten. I og med at flere barn også kan bli slått i hjemmemiljøet forsterker det sannsynligheten for at frykt demper engasjement hos noen av barna. Fattigdom og mangel på basiskunnskaper gjør sannsynligvis sitt til at barna kommer til skolen med mangelfullt utstyr og tomme mager. Gjennom dette skinner det allikevel en dyp følelse av at jeg er ok, og det er du også, og dette resonerer i meg.

Referanser:

Berry, J.W., Poortinga, Y.H., Segal, M.H. og Dasen, P.R. 2002: *Cross Cultural*

Psychology kap.1 og 2 Cambridge: Cambridge University Press

Bourdieu, P.1977: *Outline of a theory of practice*, Cambridge: Cambridge University Press

1977

Bråten S.1987: G. H. Meads filosofi som grunnlag for dialogisk forståelse. Bearbeiding av

forelesning for doktorander i serie om sosialpedagogikkens klassikere, UiO

Bråten, S.1998: *Kommunikasjon og samspill – fra fødsel til alderdom*, Oslo: Tano-Aschehoug

Bråten, S 1998: *Intersubjective Communication and Emotion in Early Ontogeny* (1998)

Bråten. S.2000: Modellmakt og altersentrisk spedbarn, *Essays on dialogue in Infant & Adult*,

Bergen Norway: Sigma forlag A S

Butler, B. and Michalski Turner D. (1987) *Children and Antropological Research*

Csordas, T. 1990: Embodiment as a paradigm for Anthropology, *Ethos*, March, vol.18, no.1

DeLoache, J. and Gottlieb, A. 2000: *A World of Babies*, Cambridge: Cambridge University

Press

Falk Moore, S. and Paul P. 1977: *The Chagga and Meru of Tanzania*. International African

Institute

Klepp, K. I. Biswalo, P.M. and Talle, A. 1995: *Young People at Risk, fighting aids in*

Northern Tanzania, Scandinavian University Press

LeVine, R., Dixon, A., Le Vine, S., Richman, S., Leiderman, A., Keefer, H.P., Constance H.,

Brazelton, T., Berry, T. *Child, Care and Culture , Lessons from Africa*. 1996.

Liedloff J.1988: *The Continuum Concept Allowing Human Nature to Work Successfully*

Addison-Wesley Publishing Company, Inc.

Moland, K. M. 2002: *Giving birth in Kilimanjaro, the politics of knowledge in moral contexts*.

Centre for International Health, University of Bergen 2002

05.03.2007 Tett omsorg – oppmerksomt skolebarn? av Inger Myklebust

Munroe, H. and Munroe,R 1974: In "Household Density an Infant Care in East African Society" *Culture and Personality*", Le Vine,R.L. Chicago: Aldine Publishing Company

Montessori, M. 1994: *The Absorbent Mind*, Oxford: Clio Press

Montessori, M. 1972: *The Secret of Childhood*, New York

Rysst Heilmann, M. 2000: " *Alle sier forskjellig*" *Innhold, overføring og endring av kunnskap og tradisjon i barneomsorgspraksis*. Oslo

Turner,V. 1999: Rites de passage. Overgangsriter, I van Gennep, A.: *Rites de Passage Overgangsriter*, Pax Forlag

Urio, Aaron 1986: *The Concept of Memory in the Chagga Life Cycle in relation to Christian Eucharistic tradition*. Dubuque, Iowa

Vygotskij,L.1978: *Mind and Society*

Wikan,U 1990: *Managing Turbulent Hearts*. The University of Chicago Press

Wahl,S.A. 2002: Barnehagefolk nr.1

Andre referanser:

Aftenposten 22/1 2007-02-12 Mor best det første året

Intervju med Barth Niava (Center for Afrikansk Kulturformidling) for radioprogram om bæring på rygg. Høsten 2001

Human Development Index (HDI) 2003 FNs hjemmeside

HighBeam Encyklopedia (2007)

